2022
11 DECEMBER
№6

ARCHEOLOGIA
არქეოლოგია

ARCHEOLOGIA

Scientific Research Journal of the A. Apakidze Institute of Archaeology of the European University

A HOARD OF KUFIC COINS FROM SAGAREJO SILK ROAD ISSUES IN LIGHT OF NUMISMATIC MATERIAL

Dedicated to the memory of Academician Guram Lortkipanidze

Goga Gabashvili,

Architect; Research Associate at the Georgian National Museum

Gocha Geradze,

Culturologist, Numismatist; Expert, Expert at the Levan Samkharauli National Forensics Bureau

ABSTRACT

The article concerns a hoard of Arabic dirhams found in a clay jar near the town of Sagarejo in 2017, and its examination within the historical and numismatic context of the Silk Road. The study discusses at length the formation of the transcontinental Silk Road trade network, its routes, and the role of cultural and economic relations between civilizations; the strategic position of Georgia (particularly of Mtskheta and Tbilisi) within this system; and, from the sixth century onwards, the Byzantine–Iranian commercial rivalry and the emergence of alternative northern routes across the Caucasus, established by the Sogdians. Separate attention is given to the phenomenon of silver hoards of Scandinavian origin, the connections between the Viking-Varangians and Georgia, in particular their participation in the historical episode of the conflict between Bagrat IV and Liparit Baghvashi, as well as to interesting parallels with Georgian coins (of the Jafarids and of David III Kuropalates) found in Tbilisi and in Europe. The core of the article is a detailed description of the 115 coins in the Sagarejo hoard: their chronology (80-189 AH, i.e. 699-805 CE); the mints, which range from north-western Africa to western Iran (Madinat al-Salam, al-Muhammadiya, al-'Abbasiya, al-Basra, al-Andalus, and others); and the probable date of deposition, linked to the turmoil that began after the death of Caliph Harun al-Rashid. The concluding section suggests that this hoard, together with other similar regional finds, attests to Georgia's deep and long-standing involvement in the international trade and cultural network of the Silk Road in the Early Middle Ages.

Keywords: *Silk Road, numismatics, hoard, coin, dirham.*

The onset of the Hellenistic period, specifically the Macedonian conquests, was made possible by the development of productive relations in the eastern Mediterranean, the Pontic lands, and Asia. In the 4th century BC, the socio-economic achievements of Hellenism were chiefly manifested in trade. Old strategic centers either lost or retained their significance depending on how advantageous their position proved to be in relation to the wider Hellenistic world.

Eastern culture, through the prism of mutual influence, traveled a long and exceedingly interesting path of development. The Arabs adopted much from the achievements of the peoples of Asia Minor through wars of conquest. They became acquainted with Byzantine and Iranian culture. The Persians exerted a significant influence on the development of Arab-Muslim culture, and the peoples of Turkic origin later became their students.

In turn, the ancient Chinese and Indian civilizations exerted a strong influence on the culture of the peoples of Central and Southeast Asia. In China's cultural relations with the outside world, the leading role was played by the Great Silk Road, which was pioneered in the 2nd century BC, under the rule of the Han dynasty, at the time of Zhang Qian's embassy to Bactria. From that time on, trade caravans traveled along this route to Central Asia, Iran, the Mediterranean countries, and elsewhere. Besides silk, China exported iron, copper, tin, precious stones, and other metals; from the West came glass, vessels, and spices from India, among other goods. Through the Silk Road, not only trade and economic relations developed between different countries, but also an exchange and acquaintance of cultures took place.

In China, during the rule of the Tang dynasty (618-907), the strengthening of Islam began. The first Arab embassy appeared in 651. The Arabs began to play an important mediating role in the cultural and trade relations between East and West. A century later, in 751, in the battle at the Talas River (northern Kyrgyzstan), they defeated the Chinese and took control of the western part of the Silk Road. Chinese inventions reached Europe precisely thanks to the Arabs – for example, the compass, paper, and printing – and Chinese handicraft products spread as well.

Although medieval Near Eastern culture is organically linked to Islam, but the initial elements of this culture were conceived in Sasanian Iran. Its cultural achievements later became an important component of Muslim culture, which was forming in the 7th-8th centuries and reached its high point of development and flourishing in the 9th-10th centuries. Arab-Muslim culture simultaneously encompassed Western and Eastern cultural traditions, whose expression differed from region to region. Specifically, in the western part of the Near East, Roman-Byzantine influence dominated, while in the eastern part it was Iranian influence – a consequence of the long rule of Rome and Byzantium in the western part of the Near East and of Iran in the eastern part. Accordingly, whereas during the period of Roman rule (661-750) priority was given to Roman-Byzantine institutions, during the subsequent Abbasid dynasty of the caliphate (750-1258) a strong Iranian influence emerged.

Between 139 and 126 BC, a transcontinental trade caravan road opened, connecting China with the shores of the Mediterranean and Black Sea. In the 19th century the German geographer Ferdinand von Richthofen[1] gave it the elegant name – "the Silk Road". Trade along this route began in the 2nd century BC. The Great Silk Road began at Xi'an. From the city of Dunhuang it split into two branches heading west; both roads converged at Kashgar – the first passing north of Lake Lop Nor through the city of Turfan, the second south of the same lake through Khotan and Yarkand. From Kashgar, the northern road connected via the Caspian Sea to Transcaucasia, crossed Georgia, and reached Byzantium and Rome from Phasis across the Black Sea. The second road went from Kashgar through Balkh and northern Iran toward Mesopotamia, and from there toward the shores of the Mediterranean.

Along the Great Silk Road, chiefly high-quality Chinese silk was transported, whose main consumers were

[1] Ferdinand von Richthofen (1833-1905) – German geologist and geographer, researcher of the United States and China. He is regarded as the founder of geomorphology and was the first to use the term "the Silk Road".

the Roman nobility. The export of silk to Rome (later Byzantium) was carried out through the mediation of the great states of the Near East – first Parthia, and later Sasanian Iran. The import of Chinese silk cost Rome 100,000 sesterces annually. Over the section of the Great Silk Road that passed through the Near East, Rome and Byzantium fought centuries-long wars, first with Parthia, then with Sasanian Iran. It is notable that the routes of the Great Silk Road were considered a state secret in Parthia. In the 7th-9th centuries, trade in goods brought in along this route was controlled by the Arab Caliphate; later the Mongols established a monopoly over it.

The Great Silk Road lost its significance at the end of the 17th century, when Europeans finally mastered the oceanic routes around Africa.

The Silk Road contributed to the development of economic and cultural relations between the countries of East and West. Above, we have described the raw materials, products, and innovations with which the developed states of the East supplied the West. India, China, and other countries benefited no less from this exchange. Through this route glass and luxury goods entered the East, certain cultivated plants and the Arabian horse spread, and religious and philosophical teachings also penetrated (Buddhism, Manichaeism, Judaism, Islam, Nestorianism).

Japanese archaeologists discovered at Angkor the remains of Kashan pottery and other artifacts whose local origin international experts deemed impossible. It was established that the wealth and prosperity of the Angkor kingdom owed more to trade than to the fertile soil, which allowed two or three harvests to be gathered per year.

Thus the Silk Road – or, as it was otherwise called, the Golden Silk Road – connected the world's greatest civilizations with one another: China, Mongolia, India, Greece, Byzantium, Iran, Mesopotamia, Rome, and others. It was a bidirectional route joined by countless branches, among them the Amber Road of Northern Europe.

Along the Black Sea coast of Colchis, trade routes already passed as early as the 8th-7th centuries BC. In the 6th-4th centuries, Greek goods flowed along the entire highway of the Mtkvari (Kura) and Rioni-Kvirila rivers. Stretched over 12,000 kilometers of the Silk Road, the main centers of this route gradually became powerfully developed hubs of trade, culture, and religion. As we see, the Silk Road is not merely a concept linking East and West, but also North and South (the emphasis is ours, and we shall dwell on this in more detail below).

To demonstrate the significance of the roads passing through the territory of Georgia, we note once again the universal role of the Silk Road in the progress of world civilization: through this transcontinental highway came precious stones from India and Pakistan, furs from Russia, and fine gold and silver work from Turkey, among other things. It was precisely through this route that the West learned of the existence of Buddhism, Zoroastrianism, and Confucianism, while Europe sent missionaries eastward to spread Christianity. The exchange of ideas took place in Antioch, Erzurum, Hamadan, Bukhara, Samarkand, and many other cities whose names are now lost. Surveying the history of the countries along the Silk Road (Japan, Korea, China, Uzbekistan, Kazakhstan, Kyrgyzstan, Tajikistan, Pakistan, Turkmenistan, Azerbaijan, Georgia, Greece, Egypt), we find countless examples of mutual cultural influence and the emergence of new directions in philosophy, literature, art, and architecture that arose at the crossroads of cultures. Greek historians[2] have preserved accounts that in the 4th-1st centuries BC Georgia constituted a trade highway connecting not only East and West but also South and North. This route is a constituent part of a historically existing system of overland, maritime, and river international trade roads. Trading posts were established on the Black Sea coast of Colchis as early as the 8th-7th centuries BC. In the 6th-4th centuries, Greek goods flowed along the entire highway of the Mtkvari (Kura), Rioni-Kvirila, and Tekhuri rivers.

In the 12th-14th centuries, the campaigns of the Mongols, and later of Timur, destroyed the economy of

[2] Plutarch – c. 46-127 AD; Nicolaus of Damascus – after 64-4 BC; Strabo – 64/63 BC-23/24 AD.

the Transcaucasian countries. As a result of the great Mongol expansion, an extremely vast space came under a single rule; the Mongols subjugated important trade roads and created a unified customs system. Then, in 1453, the Ottoman conquest of Constantinople cut Transcaucasia off from Western civilization for a long time. As noted above, this was followed by the great geographical discoveries, and after the opening of the maritime routes the Silk Road caravan trade gradually ceased to exist; the cities along the caravan road were gradually abandoned, and some were covered by sand.

As is well known, in the period after the 4th century BC the capital of Georgia was Mtskheta, and at this time trade took on a special character. Greek culture merged with the highly developed culture of the Near East. Besides trade and the exchange of goods, this was also a military route. Whoever controlled these roads in the Caucasus and guaranteed their security controlled the Caucasus and its gateways as well. Precisely because Georgia is located on this route, it in effect controls the gateways of the road coming from the East – the route toward the North Caucasus and the Black Sea coast, and southward toward the Mediterranean countries. Tbilisi, like Mtskheta, lay at this crossroads. The city of Tbilisi was in a sense considered the eastern gateway of the capital of Iberia – Mtskheta and of the kingdom. In the event of invasion, the enemy first had to bypass the well-fortified garrison protecting Tbilisi before marching on the capital, Mtskheta. Archaeological research conducted at the Monastery of the Forty Sebastian Martyrs, together with the discovery of an urban-type fortress and an antique-period bathhouse, allowed us to form a view regarding the transfer of the royal residence from Mtskheta to Tbilisi. The central idea is that the transfer of the capital to Tbilisi was a plan conceived and carried out by the far-sighted king and great commander Vakhtang Gorgasali[3], connected with the Robe of Christ. In order to keep the Robe of Christ safe, Vakhtang Gorgasali founded the city of Tbilisi and chose it as the capital. King Gorgasali knew that the capital always lies under a drawn sword – the enemy tries above all to seize the seat of power, the capital. For religious reasons, Mtskheta was considered a second Jerusalem, since all the holy sites of Jerusalem were replicated there.

Let us return to the roads passing through the territory of Georgia, which connected not only West with East, but also South with North, and consider a few specific historical episodes. "The Arab caliphs[4] – Abu Bakr (632-634) and Umar ibn al-Khattab (634-644) – were figures distinguished in mind and spirit, standing immeasurably higher than the Christian emperors and rulers with whom they were at war. It was to their credit that, through great martial energy, the Arabs very rapidly achieved military successes in the conquest of Syria-Palestine, and moreover treated their new subjects with remarkable political tact and moderation. Thanks to such a policy, within a few years the Arabs defeated Persia, conquered northern Syria, decisively defeated the Byzantine emperor Heraclius[5] at the Battle of the Yarmuk, and reached the holy city of Jerusalem. After a fruitless two-year siege, according to Arab sources, the inhabitants of Jerusalem put forward the condition that they would surrender the city only to Caliph Umar ibn al-Khattab himself. Caliph Umar agreed, and at the city gate – where he was met by the Patriarch of Jerusalem, Sophronius[6] – he handed over a charter for the protection of the population. He also concluded an agreement with the Christians, once again confirming his goodwill toward their religion and clergy. From the time of the Ottoman Sultan Mehmed II (1451-1481) until the mid-17th century, every Muslim ruler considered it his duty to renew this treaty, which safeguarded the rights granted to the Patriarchs of Jerusalem by Caliph Umar ibn al-Khattab".

From the charter granted by Caliph Umar ibn al-Khattab to the Patriarch, it becomes clear that the holy places of Jerusalem and Bethlehem were in the hands of the Georgian and Ethiopian clergy and monks. Unlike other Christians, they are referred to as "those present there", and are exempted from the fees for entering al-Qumama (the Church of the Resurrection) and other holy places; the Arab authorities took upon them-

[3] Vakhtang I Gorgasali (c. 440-502) – King of Iberia. The Khosroid dynasty, the second Georgian royal dynasty, reigning after the Pharnavazids and before the Bagrationi.
[4] Stepanadze M. Georgia and Ethiopia: Two Links of the Silk Road. Tbilisi 2002.
[5] Flavius Heraclius Augustus (575-641) – Byzantine emperor.
[6] St. Sophronius I of Jerusalem – Patriarch of Jerusalem (634-638); saint of the Orthodox Church.

ISSN 2960-9704

selves the provision of their needs and their protection on land and sea, in accordance with the "obedience and submission" they had shown. Two further points stand out in this charter: first, while the Georgians formed the majority at the holy places of Jerusalem, why were the Abyssinians placed alongside them and awarded the same privileges; and, second, what exactly was meant by the terms "obedience and submission" in exchange for which these two peoples received such distinguished privileges.

In Byzantine historiography, the conversion of the Ethiopians, or Abyssinians, and of the Iberians is closely linked, as it occurred at the same time. It is notable that the author of the Conversion of Kartli likewise connects these two facts. As archaeological discoveries attest, in the more or less sizeable cities situated along the main road stretching from Aksum (the Ethiopian state) to the Red Sea, Christian churches were built precisely in the 4th-6th centuries – clear evidence of how significant these territories were for the spread of Christianity. Surviving Ethiopian sources attest that the rulers of Aksum adopted the new faith under the influence of Byzantine merchants, thereby forging close ties with them and embracing the ideology of an economically and politically strong state. The Kingdom of Aksum took upon itself the pursuit of Byzantine policy in the basin of the Red Sea, through which Byzantine, Syrian, and Egyptian trading vessels reached the Indian Ocean and traded with Ceylon.

On this same maritime trade route lay southern Arabia, a major supplier of spices to Byzantium. Byzantium, locked in an intense struggle with the strengthened Arab state for control of the trade routes, managed to find bypass routes – in the Caucasus and to its north and south – in the basin of the Red Sea, relying on the Kingdom of Aksum[7]. Already in the 6th century, Aksum became the hegemon of the vast region lying south of the possessions of Byzantium and Sasanian Iran. Ethiopia's largest port, Adulis, traded with the Asian East, China, India, and Ceylon, and was the sole intermediary for Byzantine merchants seeking Indian and Chinese goods.

Proximity to the centers of the ancient civilizations of the Near East, together with an exceedingly favorable geographical position, gave the trade and transit routes passing through the territory of Georgia enormous significance within the wider complex of international overland, maritime, and river route systems. This highway began at Xi'an in China; from Dunhuang it split into two branches heading west, both converging at Kashgar. From there, the southern branch ran through Iran down to Antioch on the Mediterranean coast, while the northern road ran via the Caspian Sea through Albania, Kartli, and Egrisi down to the city of Phasis.

After the division of the Roman Empire, trade in silk became one of the main forms of foreign trade of the Eastern Roman Empire. Silk goods entered Byzantium through the mediation of Iranian merchants, passing through the territory of Iran; the trade routes between the two states thus became, from an early date, a direct cause of both diplomatic negotiations and military conflicts.

Byzantium was forced to buy silk at prices set by the Iranians, which put Iran in a far more advantageous position. Byzantium tried in vain to free itself from Iranian mediation. The situation changed from the mid-6th century, when the Turkic Khaganate was formed in Central Asia. After the defeat of the Hephthalites and the empires of northern China, the great caravan road linking East and West fell into the hands of the Turkic Khaganate. The large quantities of Chinese silk accumulated by the Turks in the form of tribute and gifts were entrusted to their subject Sogdian merchants for trading in the western countries. The resourceful Sogdian merchants, alongside Chinese silk, also used silk of their own production from Central Asia (Ferghana).

The Sogdian merchants suffered losses because of the high prices Iran set on silk, and decided to open a new trade route toward Byzantium, bypassing Iran, from the north. The Byzantines too were interested in opening such a route. Along this new route Sogdian merchants were to reach Albania, Kartli, or Egrisi from Central Asia via the passes of the North Caucasus, and from there cross into Byzantium. At that time Albania and Kartli were subject to Persia, and Persia accordingly controlled the Darband and Daryal passes. From the

[7] The Kingdom of Aksum – an important kingdom in northeastern Africa.

North Caucasus there is also a pass leading through Svaneti – specifically through Misimianeti[8] (the Dali gorge and the Chvibra community) – into western Georgia. Here too Persia created an obstacle, and from 562 onward a diplomatic struggle over the question of Svaneti continued.

The first Sogdian embassy arrived in Byzantium in 568. Emperor Justinian II (565-578) received the Turkic embassy well and concluded a trade treaty with them, thereby laying the foundation for a new highway of the Silk Road. Of the 12 passes connecting to the North Caucasus, four (Chuberi, Nakra, Donguz-Orun, Becho, Tviberi) are easily passable from late April to November; goods and money moved through these passes as far back as the early antique period, as archaeological material also confirms. Professor Zviad Kvitsiani[9] devoted an extensive study to the routes of movement through Svaneti.

In the 11th century, in the cathedrals and monasteries of Western Europe, a supplicatory prayer was often recited: "Lord, protect us from the fury of the Normans". European history abounds with accounts of successful Viking campaigns; for centuries the Vikings ravaged the cities and villages of Europe with fire and sword. Scholars still find it difficult to explain the cause of such Viking success – they had neither exceptional weaponry nor a particular battle strategy. Most scholars attribute their success to swift and skillful movement by sea (their ships could carry from fifty to a hundred men). From the 8th century onward, Viking military aggression proceeded in several directions: warriors setting out from Norway and Denmark chiefly ravaged the coastal regions of what are now Germany, France, and England.

The ancient Greeks called the Vikings Varangians, having learned of them from the Byzantines. From the second half of the 10th century, Vikings served at the Byzantine imperial court and helped build the strength of the Byzantine state. Georgia collaborated closely with precisely these two centers of Christian culture. Scholars dispute whether Georgians first learned of the Vikings from the Byzantines or from the Greeks, but it is a fact that in the Georgian language, as among the Greeks, the Vikings were called Varangs or Variags.

In the 1040s a fratricidal war raged in Georgia between Bagrat IV and the rebel nobleman Liparit Baghvashi[10]; the civil war lasted more than 20 years and left a heavy mark on the country. In this 20-year period, the Varangians took part in battle only once. It is well known that Europeans used the Varangians as mercenaries, and feudal Georgia was no exception. In 1045, after Liparit Baghvashi once again turned against King Bagrat IV – a betrayal that cost Georgia control of the Armenian kingdom of Ani – the newly reconciled kingdom was again drawn into fratricidal war. Bagrat IV summoned a total of 3,000 Vikings for the campaign; they first arrived by way of the Rioni River at the village of Bashi and encamped there. For the decisive battle the king took only 700 Varangians, since the remaining 2,300, apparently weakened and maimed by harsh Byzantine captivity, no longer had the strength to fight. Bagrat IV's army crossed the Likhi range and encamped in the present-day Kaspi district, at the meadow of the village of Sasireti. Liparit Baghvashi's forces were entrenched opposite, on the left bank of the Tedzami River. Neither side intended to open the battle. Bagrat IV was still awaiting reinforcements from Meskheti, but at this point the Vikings, confident in their own courage and strength, attacked Liparit's camp without coordinating with the command. This reckless action forced the King of Georgia into battle. The Georgian chronicler notes with surprise that the Varangians did not wait for the Meskhians and attacked Liparit directly; Byzantine garrisons were meanwhile backing the treacherous Duke of Kldekari. The bloody clash ended in the defeat of the small combined force of Vikings and Georgians. The Normans, famed across Europe, tasted defeat in the valley of the Mtkvari and Tedzami rivers. Liparit Baghvashi subjected the Vikings to a humiliating punishment – he had them sift grain – and then sent them back to their fellow tribesmen encamped at Bashi. This was the only military episode in which the Varangians clashed with Georgian warriors.

[8] The Misimians – one of the ancient Georgian (Svan) tribes.

[9] Kvitsiani Z. "Georgia – Means of Communication of the North Caucasus" (Issues in the History and Theory of Culture VIII, Tbilisi 2000).

[10] Liparit IV Baghvashi. Duke (Eristavi) of Kldekari in the 1030s-1060s, son of Liparit III. De facto ruler of Georgia during the minority of Bagrat IV.

The Battle of Sasireti might not have earned such a distinctive place in history had it not been for the Vikings' participation in it. Afterward, the fratricidal war between Bagrat IV and Liparit Baghvashi continued for a long time, though neither side again considered hiring Varangians, since the Viking-Varangian never became a byword for an invincible warrior in Georgia; they remained in Georgian history rather as warriors hired to "season the bread". The remaining 2,000 Vikings, whom Bagrat IV did not commit to the battle, were settled near Kutaisi, in the village of Bashi. Their descendants live in Georgia to this day.

The buried treasures of the Scandinavian, Norman seafarers consisted of silver coins and various objects made of silver; more than 800 such hoards have been discovered, and archaeologists uncover at least one every year. Most of the silver objects are items of jewelry, bracelets predominating. It is presumed that local craftsmen made them by melting down coins, though imported pieces are also well represented. Silver objects were usually buried beneath the floors of dwellings or farm buildings; there are cases in which one hoard lay beneath another. For this reason, local archaeologists have suggested that in the afterlife, in "Valhalla", large quantities of silver were sent along with ancestors for their well-being, and that the hoard in the lower layer was left untouched, as something sacred. The ancient tradition of burying the dead beneath the floor, in Scandinavia and in the wider world of that time, is well known to culturologists.

Noteworthy is the hoard discovered on the island of Gotland, in the city of Visby, at the Spillings farm. The remains of a fairly large, 15×50 m structure were identified as a former storehouse, since researchers found nothing resembling a furnace or hearth. The weight of the silver reached 67 kg; along with other objects, 14,000 coins were found, very few of which were minted in Italy or Denmark – 99% of the coins were Arab dirhams.

The search for other, diverse historical facts and events remains a task for future research. New archaeological discoveries will also greatly contribute to demonstrating Georgia's role on the international stage.

As E.A. Pakhomov writes in his work[11], in the 9th-10th centuries Arab dirhams flowed massively from the East into the countries of Europe – specifically into northern Russia, Scandinavia (Denmark, Sweden, Norway), Germany, Finland, and Latvia. Besides Abbasid dirhams minted in Tbilisi, coins struck by the Jafarids were also discovered there; these are coins minted by Ja'far ibn Mansur[12]. Tbilisi was at that time the capital of the Jafarid emirate. Also found was a dirham of David III Kuropalates, ruler of Tao-Klarjeti, which we classify as belonging to the Georgian-Byzantine type of coin – it indeed resembles the European coins of that period. Of three such coins discovered, all three were found in Europe[13].

The trace of the Silk Road is clearly visible in the Caucasus from the antique period onward. As confirmation, we may cite archaeological material from Armenia, Azerbaijan, Georgia, and the North Caucasus. A certain quantity of imported goods was partly deposited in those territories and states involved not only in trade with China, but in relations with the countries of the East more broadly.

In the spring of 2017, 59 kilometers from Tbilisi, near the town of Sagarejo (Republic of Georgia), a hoard consisting mainly of Arab dirhams was discovered during house construction. The hoard was placed in a clay jar and buried in this way. It is difficult to surmise what necessity led to money being stored or hidden in this manner, since no archaeological research has been carried out in this area.

The study of the hoard yielded a very interesting geography of the coins, which were minted all the way from northwestern Africa to western Iran. The minting dates of the Arab coins begin in the year 86 of the Hijra (= 705 AD) and end in the year 189 of the Hijra (= 805 AD). The hoard also includes one Arab-Sasanian coin dated to the year 80 of the Hijra (= 699 AD), two Arab-Tabaristan coins, both dated to the year 163 of the Hijra (= 780 AD), four coins of Khosrow II (590–628 AD), and a single specimen of Khosrow I (531–579 AD).

The research material suggests that the hoard must have been buried after the year 189 of the Hijra (=

[11] Pakhomov E.A. "Coins of Georgia". Tbilisi 1970, p. 49.
[12] Ja'far II ibn Mansur. Amir of the Emirate of Tbilisi, 914-952. A member of the Jafarid dynasty.
[13] Pakhomov E.A. "Coins of Georgia". Tbilisi 1970, p. 53.

805 AD), or two to three decades later, during the unrest that began after the death of Harun al-Rashid (Hijra 170–193 = 809 AD).

We offer below a brief description of the 115 coins making up the hoard, together with a list of the identified mint cities. Most of the coins are Abbasid dirhams – 105 pieces – of which: 27 were minted in Madinat al-Salam, 17 in al-Muhammadiya, 17 in al-'Abbasiyat, 9 in Madinat Jayy, 3 in Arminiya, 5 in al-Basra, 3 in al-Andalus, 5 in al-Barda, 2 in al-Rabat, 1 in Madinat Balkh, 1 in Arran, 1 in al-Haruniya, 1 in al-Taimura, 2 in Ma'dan Bajunays, and 2 in Ifriqiya. Two coins are Umayyad, minted in the cities of al-Taimura and Bi-Wasit. The hoard also contains Arab-Sasanian coins minted in Bishapur and 2 coins from Tabaristan. There are 5 Sasanian coins in the hoard, of which 3 were minted in Isfahan, and one each in Ctesiphon and Gundeshapur.

List of cities

1. **al – ʿAbbāsīyat** – (al-Abbasiyat) a city on the border of Egypt and Libya.
العباسية

2. **Medīnat es – Salām** – (Madinat al-Salam) a city in Iraq, near the border with Iran.
مدينة السلام

3. **al – Mohammadīya** – (al-Muhammadiya) Tehran, after Hijra year 148.
المحمدية

4. **Bi – Wāsit** – (Wasit) on the west bank of the Tigris, opposite the historical city of Kashkar. Built in Hijra 82–83 = 702 AD.
بواسط

5. **Armīnīyat** – (Arminiya) Armenia.
بارمينية

6. **al-'Andalus** – (Andalusia) Spain (Arab Iberia).
الاندلس

7. **al – Bārda** – (Barda) a city in present-day Azerbaijan, between Ganja and Baku.
الباردة

8. **Arrān** – (Arani) the Arabic name for present-day Azerbaijan.
باران

9. **al – Taimurā** – (al-Taimara) a city on the Atlantic coast, connected to Rabat, the capital of the Kingdom of Morocco.
التيمارة

ISSN 2960-9704

10. **Medīnat Balkh** – (Ma'adin Balkh) a city in Balkh province, Afghanistan.

مدينة بلخ

11. **al-Rabāṭ** – (Rabati) the present-day capital of the Kingdom of Morocco.

راناة

12. **Medīnat Jayy** – (Madinat Jayy) the old name of Isfahan.

مدينة جي

13. **al–Basra** – (al-Basra) a city in Iraq.

باصرة / بالبصرة

14. **al Hārūnīya** – (al-Haruniya) a city in the territory of western Iran.

الخرونبه

15. **Ma'dan Bajunays** – (Ma'adin Bajunaisi) a city in Armenia, present-day Bznunisi.

يمعدن باجنيس – (Ḥalmabḥ)

16. **Ifriqiya** – (Ifriqiya) the ancient Roman province in Tunisia (Africa).

افريقية

17. **Sfahān** – (Isfahan) located 252 km south of Tehran, capital of Isfahan province.

اصفهان

18. Tabaristan – (Tabaristan) the southern coast of the Caspian Sea.

طبرستان

19. Bishapur – (Bishapur) an ancient city on the ancient route of Sasanian Persia (Iran), between Persis and Elam.

بيشاپور

20. **Ktesifon** – (Ctesiphon) an ancient city in Mesopotamia, on the eastern bank of the Tigris.

قطيسفون

21. **Stakhr** – (Stakhr) an ancient city in Fars province, southern Iran, five kilometers north of Persepolis.

22. **Sīstān** – (Sistan) a historical and geographical region in eastern Iran.

سيستان

23. Merv – (Merv) a large oasis city in Central Asia, situated on the historical Silk Road, in present-day Turkmenistan.

24. **al-Yamāmah** – (Yamama) an ancient historical region in present-day Saudi Arabia.

مرو

BIBLIOGRAPHY:

1. Kvitsiani Z. Georgia – Means of Communication of the North Caucasus, Issues in the History and Theory of Culture VIII. Tbilisi 2000. (Geo.)
2. Japaridze G. The Coins of Tbilisi's Amir 'Ali ibn Ja'far. Problems of Transcaucasia. Ed. G. Maisuradze. "Metsniereba", Tbilisi 1991. (Geo.)
3. Stepanadze M. Georgia and Ethiopia: Two Links of the Silk Road. Tbilisi 2002. (Geo.)
4. Göbl R. Sasanian Numismatics. Braunschweig 1971. (Eng.)
5. Lowick N.M. Early 'Abbasid Coinage: A Type Corpus, 132–218H/AD 750-833. London 1999. (Eng.)
6. Walker J. A Catalogue of the Arab-Sassanian Coins (Umaiyad Governors in the East, Arab-Hephthalites, 'Abbasid Governors in Tabaristan and Bukhara). London 1941. (Eng.)
7. Mochiri M.I. Étude de numismatique iranienne sous les Sassanides et Arabe-Sassanides, Vol. II. Tehran 1977. (Fr.)
8. Normand N. Sylloge of Islamic Coins in the Ashmolean, Volume 4. Ashmolean Museum, Oxford 2012. (Eng.)
9. Paghava I., Varshalomidze I., Turkia S. Circulation of Kufic Currency in South-Western Georgia. Astivition, Batumi 2016. (Eng.)
10. Rice, D.T. [orig. Richard J.P.] Arabic Coins and How to Read Them. "Seaby", University of Michigan 1980. (Eng.)
11. Vardanyan A.R. Islamic Coins Struck in Historic Armenia, Vol. I. Yerevan 2011. (Eng.)
12. Bosworth C.E. The Muslim Dynasties. "Nauka", Moscow 1971. (Rus.)
13. Dzhalaghania I.A. Coin Hoards of Georgia: A Hoard of Sasanian and Byzantine Coins from the Village of Tsiteli Tskaro. "Metsniereba", Tbilisi 1980. (Rus.)
14. Dzhalaghania I.A. Foreign Coinage in the Monetary Circulation of Georgia, 5th-13th Centuries. Tbilisi 1979. (Rus.)
15. Kapanadze D. A Coin Hoard of the Early 11th Century of the Tbilisi Emir Ali ibn Ja'far. Epigraphy of the East, Issue 14, 1961, pp. 71-78. (Rus.)
16. Pakhomov E.A. Coins of Georgia. "Metsniereba", Tbilisi 1970. (Rus.)
17. Paghava I.K., Lemberg E.M. The Circulation of Kufic Silver in the Western and South-Western Provinces of Georgia (in Light of New Finds). Epigraphy of the East, Issue XXXI, 2015, pp. 273-298. (Rus.)
18. Tiesenhausen V. Coins of the Eastern Caliphate. St. Petersburg 1873. (Rus.)
19. Tsotselia M. Catalogue of Sasanian Coins of Georgia. "Metsniereba", Tbilisi 1981. (Rus.)
20. https://www.beastcoins.com/Sasanian/Sasanian.htm
21. https://www.zeno.ru/
22. https://islamiccoins.ancients.info/abbasid/ABBASID_CALIPHS.htm

ISSN 2960-9704

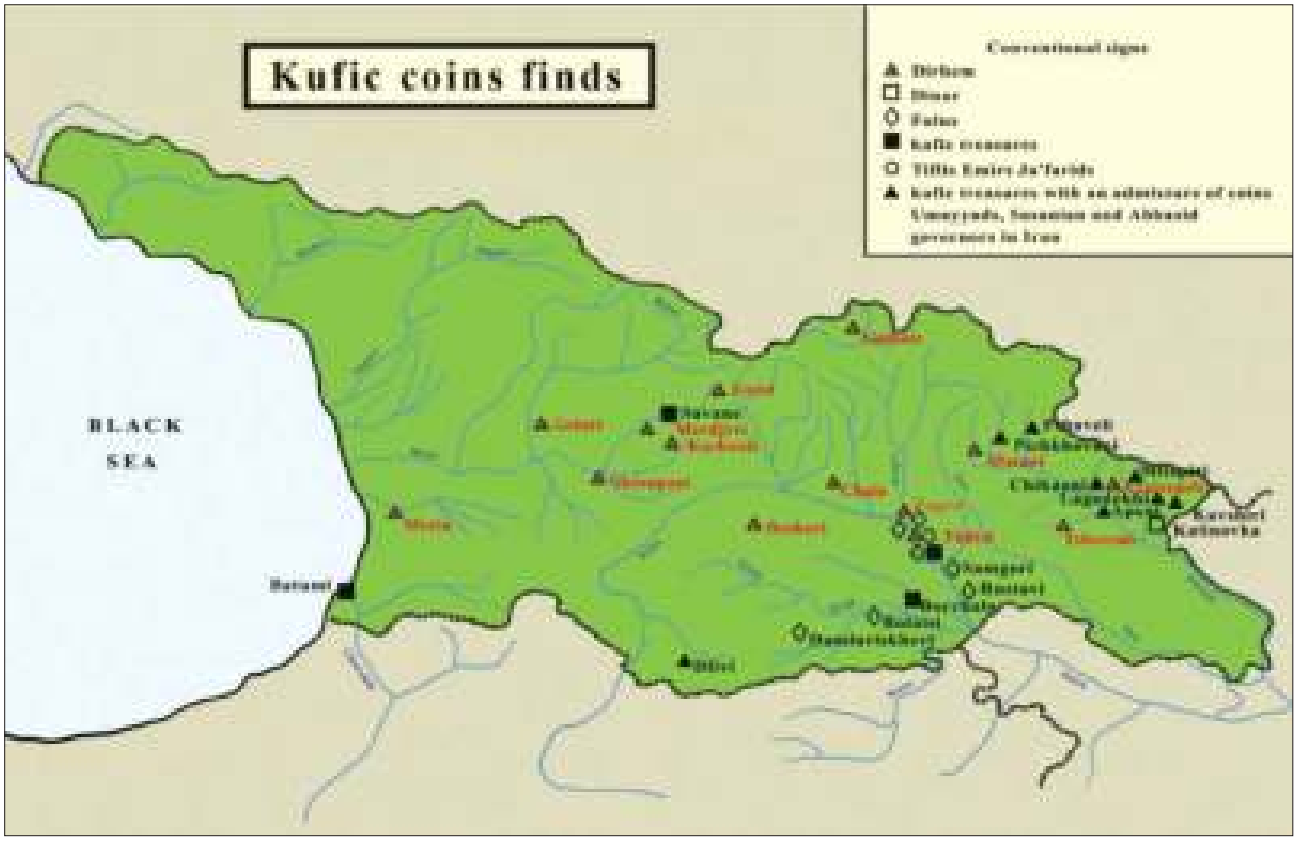
Kufic coins finds
BLACK
SEA

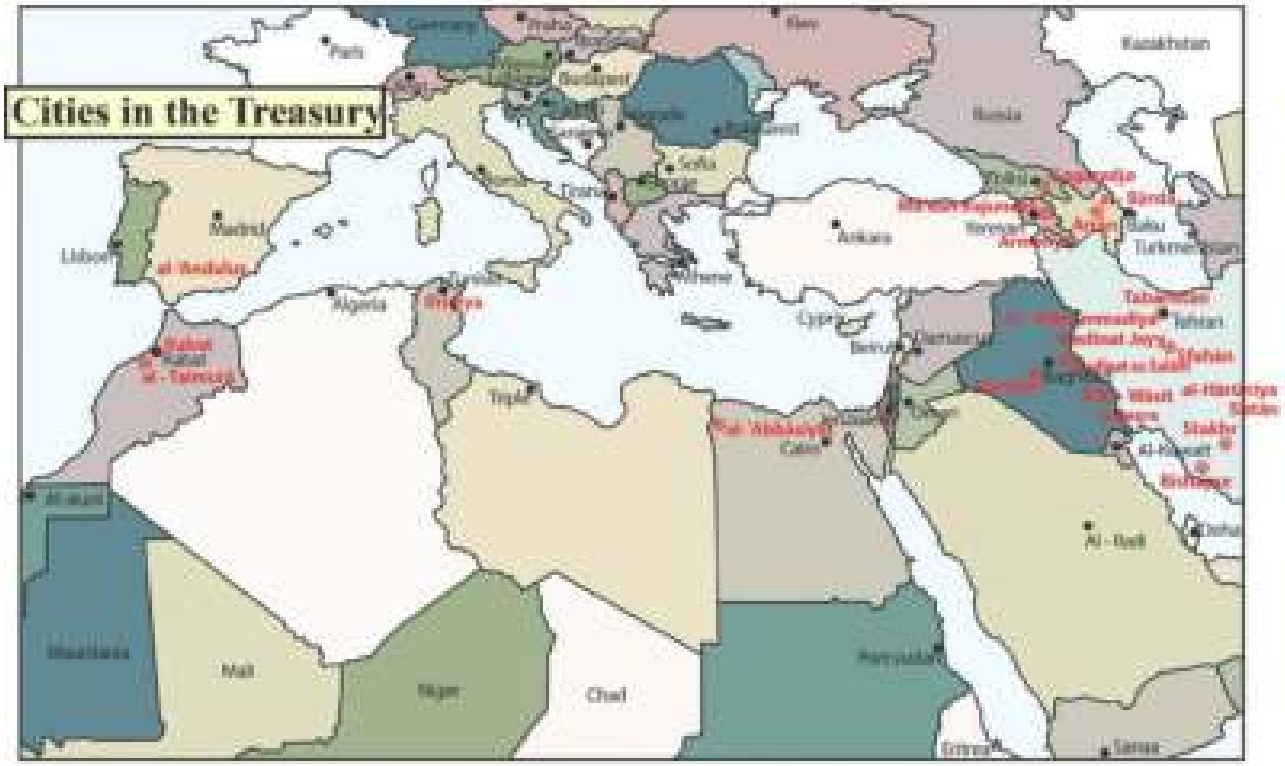
Cities in the Treasury

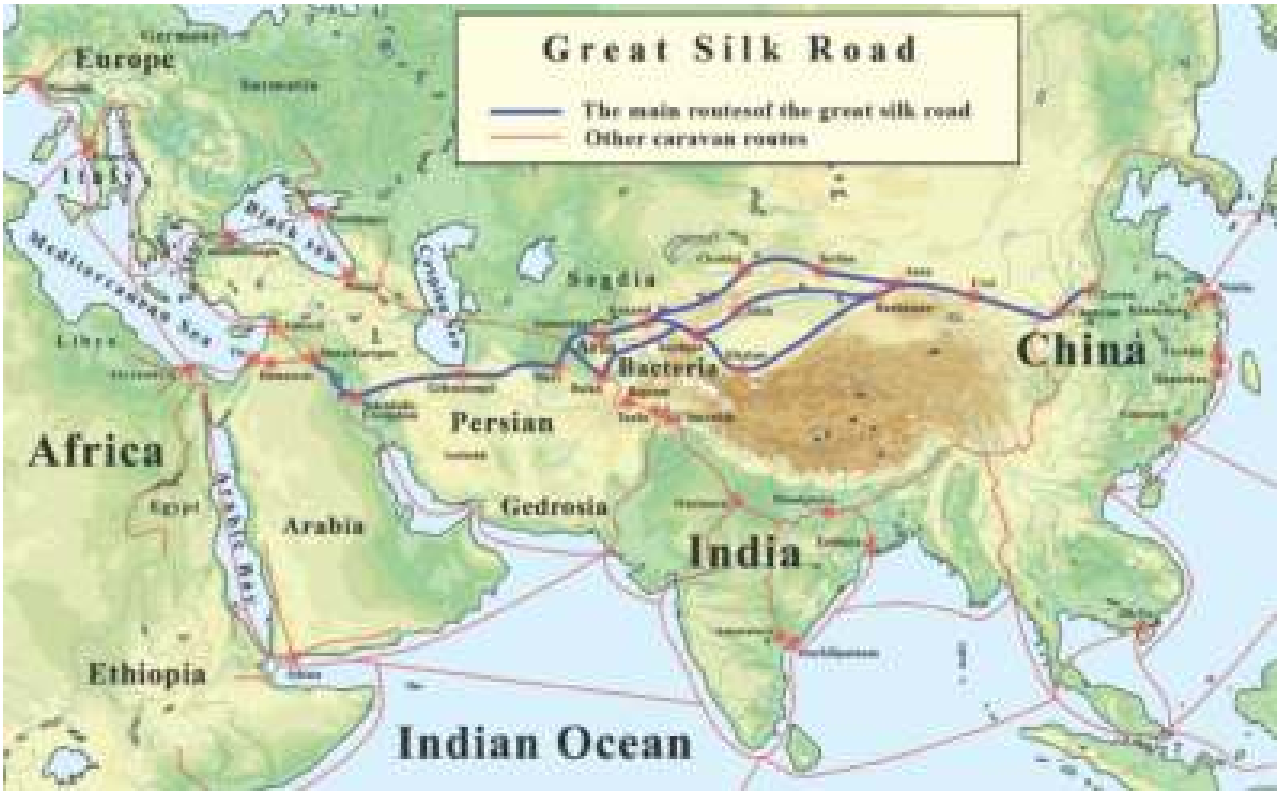

ISSN 2960-9704

Bi – Wāsit

Al-Walid b. Abd al-Malik
47– 95AH / 668 –715AD

№ 001. CHALIPHAL tip
Ar. Dirhem. Bi – Wāsit 86AH. (705AD). 2.42g. 27-25mm.
Legend A. لا اله الا الله و حده/ لا شريكه There is no diety except (the one) God alone He has no equal.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم بواسط في ست و تسعين (In The Name of God. This dirham was struck in Bi – Wāsit in the year six end eighty). (86)
Rev. Legend. J. الله احد الله / الصمد لم يلد و/ لم يولد و لم يكن / له كفوا احد God is the only one, God is infinite, he didn't give birth neither he was given birth, and no one is his equal.
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

Al-Taymārā

№ 002. CHALIPHAL tip
Ar. Dirhem. Al-Taymārā. 91AH. (710AD). 2.65g. 26.5-26mm.
Legend A. لا اله الا الله و حده/ لا شريكه There is no diety except (the one) God alone He has no equal.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم التيمارة في احدى و تسعين (In The Name of God. This dirham was struck in Al-Taymārā in the year one end naincty). (91)
Rev. Legend. J.
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

Al– Basra
Omar ibn Abd al-Aziz
97-98 - 101 AH / 717 - 720 AD

№ 003. Caliph Omar ibn Abd al-Aziz.
Ar. Dirhem. al – Basra. 100AH. (718-719AD). 2.38g. 27mm.
Legend A.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم بالبصرة سنة مئه (In The Name of God. This dirham was struck in al – Basra in the year hundred). (100)
Rev. Legend. J. الله احد الله / الصمد لم يلد و/ لم يولد و لم يكن / له كفوا احد God is the only one, God is infinite, he didn't give birth neither he was given birth, and no one is his equal.
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

Madinat al-Salam
Caliph Abu Ja'far 'Abdallāh al- Mansur
137-158H/754-775D

№ 004. ANONYMOUS.
Ar. Dirhem. Madinat al-Salam. 151 AH. (768 AD). 2.85g. 26-25 mm.
Obv. Legend A.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم مدينة السلام سنة احدى و خمسين و مئة (In The Name of God. This dirham was struck in Madinat al-Salam in the year one and fifty and hundred). (151)
Rev. Legend C. محمد/ رسول/ الله (Muhammad the Messanger of God).
Below نخ (Bakh)
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

№ 005. ANONYMOUS.
Ar. Dirhem. Madinat al-Salam. 151 AH. (768 AD). 2.48g. 24-24.5 mm.
Obv. Legend A
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم مدينة السلام سنة احدى و خمسين و مئة (In The Name of God. This dirham was struck in Madinat al-Salam in the year one and fifty and hundred). (151)
Rev. Legend C. محمد/ رسول/ الله (Muhammad the Messanger of God).
Below نخ (Bakh)
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

№ 006. ANONYMOUS.
Ar. Dirhem. Madinat al-Salam. 153 AH. (770 AD). 2.91g. 25.5-25 mm.
Obv. Legend A.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم مدينة السلام سنة ثلث و خمسين و مئة (In The Name of God. This dirham was struck in Madinat al-Salam in the year three and fifty and hundred). (153)
Rev. Legend C.
Below نخ (Bakh)
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

№ 007. ANONYMOUS.
Ar. Dirhem. Madinat al-Salam. 155 AH. (772 AD). 2.87g. 25-24 mm.
Obv. Legend A
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم مدينة السلام سنة خمس و خمسين و مئة (In The Name of God. This dirham was struck in Madinat al-Salam in the year five and fifty and hundred). (155)
Rev. Legend C.
Below نخ (Bakh)
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

ISSN 2960-9704

№ 008. ANONYMOUS.
Ar. Dirhem. Madinat al-Salam. 157 AH. (774 AD). 2.89g. 25-24 mm.
Obv. Legend A. لا شريكه / الله و حده / لا اله الا There is no diety except (the one) God alone He has no equal.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم مدينة السلام سنة سبع و خمسين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Madinat al-Salam in the year seven and fifty and hundred). (157)
Rev. Legend C. محمد/ رسول/ الله (Muhammad the Messanger of God)
Below بخ بخ (Bakh Bakh)
Rev. 1. Qur'ān IX. 33. رسول الله ارسله بالهدي ودين الحق ليظهره علي الدين كله ولو كره المشركون محمد Muhammad is the messenger of God. He sent him with guidance and the true religion to reveal it to all religions even if the polytheists abhor it.

Caliph Abū 'Abdallāh Muhammad al-Mahdī
158-169AH/775-785AD

№ 009. ANONYMOUS.
Ar. Dirhem. Madinat al-Salam. 158 AH. (775AD). 2.90g. 26-25.5 mm.
Obv. Legend A.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم مدينة السلام سنة ثمان و خمسين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Madinat al-Salam in the year eight and fifty and hundred). (158)
Rev. Legend C.
Below بخ بخ (Bakh-Bakh)
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

№ 010. ANONYMOUS.
Ar. Dirhem. Madinat al-Salam. 158 AH. (775 AD). 2.88g. 25.5 mm.
Obv. Legend A. لا شريكه / الله و حده / لا اله الا There is no diety except (the one) God alone He has no equal.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم مدينة السلام سنة ثمان و خمسين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Madinat al-Salam in the year eight and fifty and hundred). (158)
Rev. Legend C. محمد/ رسول/ الله (Muhammad the Messanger of God)
Below بخ بخ (Bakh Bakh)
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

№ 011. ANONYMOUS.
Ar. Dirhem. Madinat al-Salam. 158 AH. (775-AD). 2.86g. 25-24 mm.
Obv. Legend A.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم مدينة السلام سنة ثمان و خمسين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Madinat al-Salam in the year eight and fifty and hundred). (158)
Rev. Legend C.
Below نخ نخ (Bakh-Bakh)
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

№ 012. ANONYMOUS.
Ar. Dirhem. Madinat al-Salam. 158 AH. (775AD). 2.70g. 25-24 mm.
Obv. Legend A.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم مدينة السلام سنة ثمان و خمسين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Madinat al-Salam in the year eight and fifty and hundred). (158)
Rev. Legend C.
Below نخ نخ (Bakh-Bakh)
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

№ 013. ANONYMOUS.
Ar. Dirhem. Madinat al-Salam. 158 AH. (775-95AD). 2.79g. 26-24.5 mm.
Obv. Legend A.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم مدينة السلام سنة ثمان و خمسين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Madinat al-Salam in the year eight and fifty and hundred). (158)
Rev. Legend C.
Below نخ نخ (Bakh-Bakh)
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

№ 014. ANONYMOUS.
Ar. Dirhem. Madinat al-Salam. 158 AH. (775). 2.90g. 26.5-25.5 mm.
Obv. Legend A.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم مدينة السلام سنة ثمان و خمسين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Madinat al-Salam in the year eight and fifty and hundred). (158)
Rev. Legend C.
Below نخ نخ (Bakh-Bakh)
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

ISSN 2960-9704

№ 015. ANONYMOUS
Ar. Dirhem. Madinat al-Salam. 158 AH. (775). 2.95g. 23 mm.
Obv. Legend A.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم مدينة السلام سنة ثمان و خمسين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Madinat al-Salam in the year eight and fifty and hundred). (158)
Rev. Legend C. محمد/ رسول/ الله (Muhammad the Messanger of God).
Below ه (Ha)
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

№ 016. In the name of the caliph al-Mahdi.
Ar. Dirhem. Madinat al-Salam. 159 AH. (776 AD). 2.87g. 28.5-27 mm.
Obv. Legend A. لا اله الا/ الله و حده/ لا شريكه There is no diety except (the one) God alone He has no equal.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم مدينة السلام سنة تسع و خمسين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Madinat al-Salam in the year nine and fifty and hundred). (159)
Rev. Legend D. محمد رسول الله/ عليه و سلم/ الله صلى / الخليفة المهدي Muhammad is the Messenger / of God, Gods Prayer / and Salutations upon him / The Caliph al-Mahdi.
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

№ 017. In the name of the caliph al-Mahdi.
Ar. Dirhem. Madinat al-Salam. 159 AH. (776AD). 2.31g. 26-24.5 mm.
Legend A. لا اله الا/ الله و حده/ لا شريكه There is no diety except (the one) God alone He has no equal.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم مدينة السلام سنة تسع و خمسين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Madinat al-Salam in the year nine and fifty and hundred). (159)
Rev. Legend D. محمد رسول / الله صلى / الله/ عليه و سلم / الخليفة المهدي
Muhammad is the Messenger / of God, Praise Gods / upon him and pease / Caliph al-Mahdi.
Rev. 1. Qur'ān IX. 33. محمد رسول الله لرسله بالهدي ودين الحق ليظهره على الدين كله ولو كره المشركون Muhammad is the messenger of God. He sent him with guidance and the true religion to reveal it to all religions even if the polytheists abhor it.

№ 018. In the name of the caliph al-Mahdī.
Ar. Dirhem. Madinat al-Salam. 159 AH. (776AD). 2.92g. 27-26 mm.
Obv. Legend A.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم مدينة السلام سنة تسع و خمسين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Madinat al-Salam in the year nine end fifty and hundred). (159)
Rev. Legend D.
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

№ 019. In the name of the caliph al-Mahdī.
Ar. Dirhem. Madinat al-Salam. 160 AH. (777 AD). 2.9g. 26-25 mm.
Obv. Legend A. لا اله الا الله و حده/ لا شريكه There is no diety except (the one) God alone He has no equal.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم مدينة السلام سنة ستين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Madinat al-Salam in the year sixty and hundred). (16)
Rev. Legend D. محمد رسول الله/ صلي الله / عليه و سلم/ الخليفة المهدي Muhammad is the Messenger / of God. Gods Prayer / and Salutations upon him / The Caliph al-Mahdi
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

№ 020. ANONYMOUS.
Ar. Dirhem. Madinat al-Salam. 159 AH. (776). 2.66g. 24-23 mm.
Obv. Legend A.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم مدينة السلام سنة تسع و خمسين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Madinat al-Salam in the year nine and fifty and hundred). (159)
Rev. Legend C.
Below ه (Ha)
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

№ 021. In the name of the caliph al-Mahdī.
Ar. Dirhem. Madinat al-Salam. 160 AH. (777-95AD). 2.75g.25.5-25 mm.
Obv. Legend A.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم مدينة السلام سنة ستين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Madinat al-Salam in the year sixty and hundred). (160)
Rev. Legend D.
Below ●.
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

ISSN 2960-9704

№ 022. In the name of the caliph al-Mahdī.
Ar. Dirhem. Madinat al-Salam. 160 AH. (777-95AD). 2.92g.27 mm.
Obv. Legend A.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم مدينة السلام سنة ستين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Madinat al-Salam in the year sixty and hundred). (160)
Rev. Legend D.
Below ● .
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

№ 023. In the name of the caliph al-Mahdī.
Ar. Dirhem. Madinat al-Salam. 162 AH. (779AD). 2.88g.24 mm.
Obv. Legend A.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم مدينة السلام سنة اثنين و ستين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Madinat al-Salam in the year two end sixty and hundred). (162)
Rev. Legend D.
Below ● .
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

№ 024. In the name of the caliph al-Mahdī.
Ar. Dirhem. Madinat al-Salam. 164 AH. (781). 2.92g. 24-23 mm.
Obv. Legend A.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم مدينة السلام سنة اربع و ست و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Madinat al-Salam in the year four and sixty and hundred). (164)
Rev. Legend D.
Below ● .
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

№ 025. In the name of the caliph al-Mahdī.
Ar. Dirhem. Madinat al-Salam. 164 AH. (781AD). 2.92g. 23mm.
Obv. Legend A.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم مدينة السلام سنة اربع و ستين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Madinat al-Salam in the year four and sixty and hundred). (164)
Rev. Legend D.
Below ● .
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

№ 026. In the name of the caliph al-Mahdī
Ar. Dirhem. Madinat al-Salam. 164 AH. (781AD). 2.94g. 23.5-25 mm.
Obv. Legend A.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم مدينة السلام سنة اربع و ستين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Madinat al-Salam in the year four and sixty and hundred). (164)
Rev. Legend D.
Below ●.
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

№ 027. JA'FAR in the name of the caliphal heir Muhammad al-Amīn.
Ar. Dirhem. Madinat al-Salam. 166 AH. (782AD). 2.92g. 27-26 mm.
Obv. Legend A. لا اله الا الله و حده/ لا شريكه There is no diety except (the one) God alone He has no equal.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم مدينة السلام سنة ست و ستين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Madinat al-Salam in the year six end sixty and hundred). (166)
Rev. Legend B. محمد رسول الله/ مما لمربه الامير الامين/ محمد بن امير المؤمنين (Muhammad is the Messenger of God / From what was ordered by the Prince al-Amin / Muhammad Son of The Prince of the Faithful.).
Below جعفر (Jafar)
Rev. 2. Qur'ān IX. 33.

Caliph Abū Ja'far Harun al- Rashid
170-193AH/789-809AD

№ 028. In the name of caliph 'Abdallah Harun
Ar. Dirhem. Madinat al-Salam. 170 AH. (786-87AD). 2.48g 25.5-25 mm.
Obv. Legend A.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم مدينة السلام سنة سبعين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Madinat al-Salam in the year sixty and hundred). (170)
Rev. Legend C.
Rev. 1. مما لمربه عبدالله خارون امير المومنين (By The comanand of 'Abdullah Harun prince of the Believers.)
Rev. 2. Qur'ān IX. 33.

ISSN 2960-9704

№ 029. JA'FAR in the name of the caliphal heir Muhammad al-Amīn.
Ar. Dirhem. Madinat al-Salam. 180 AH. (796AD). 2.55g. 26.5-25 mm.
Obv. Legend A. لا اله الا الله و حده/ لا شريكه There is no diety except (the one) God alone He has no equal.
Obv. L. بسم الله ضرب هذا الدرهم مدينة السلام سنة ثمانين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Madinat al-Salam in the year eight and hundred). (150)
Rev. Legend B. محمد رسول الله/ مما لمربه الامير الامين/ محمد بن امير المؤمنين Muhammad is the Messenger of God / From what was ordered by the Prince al-Amin / Muhammad Son of The Prince of the Faithful.
Below جعفر (Jafar)
Rev. L. Qur'ān IX. 33.

№ 030. JA'FAR in the name of the caliphal heir Muhammad al-Amīn.
Ar. Dirhem. Madinat al-Salam. 180 AH. (796AD). 2.86g. 24.5-24 mm.
Obv. Legend A.
Obv. L. بسم الله ضرب هذا الدرهم مدينة السلام سنة ثمانين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Madinat al-Salam in the year eight and hundred). (150)
Rev. Legend B. محمد رسول الله/ مما لمربه الامير الامين/ محمد بن امير المؤمنين Muhammad is the Messenger of God / From what was ordered by the Prince al-Amin / Muhammad Son of The Prince of the Faithful.
Below جعفر (Jafar)
Rev. L. Qur'ān IX. 33.

№ 031. JA'FAR in the name of the caliphal heir Muhammad al-Amīn.
Ar. Dirhem. Madinat al-Salam. 180 AH. (796AD). 2.92g. 25.5-24 mm.
Obv. Legend A.
Obv. L. بسم الله ضرب هذا الدرهم مدينة السلام سنة ثمانين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Madinat al-Salam in the year eight and hundred). (150)
Rev. Legend B.
Below جعفر (Jafar)
Rev. L. Qur'ān IX. 33.

№ 032. JA'FAR in the name of the caliphal heir Muhammad al-Amīn.
Ar. Dirhem. Madinat al-Salam. 181 AH. (797AD). 2.81g. 26-25 mm.
Obv. Legend A.
Obv. L. بسم الله ضرب هذا الدرهم مدينة السلام سنة احدى و ثمانين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Madinat al-Salam in the year one end eighty and hundred). (181)
Rev. Legend B.
Below جعفر (Jafar)
Rev. L. Qur'ān IX. 33.

№ 033. JA'FAR in the name of the caliph heir Muhammad al-Amīn.
Ar. Dirhem. Madinat al-Salam. 181 AH. (797AD). 2.94g. 24 mm.
Obv. Legend A.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم مدينة السلام سنة احدي و ثمانين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Madinat al-Salam in the year one end eighty and hundred). (181)
Rev. Legend B.
Below جعفر (Jafar)
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

№ 034. JA'FAR in the name of the caliphal heir Muhammad al-Amīn.
Ar. Dirhem. Madinat al-Salam. 181 AH. (797AD). 2.78g.26.5-26 mm.
Obv. Legend A.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم مدينة السلام سنة احدي و اربعين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Madinat al-Salam in the year one end eighty and hundred). (181)
Rev. Legend B.
Below جعفر (Jafar)
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

Al – Mohammadiya

Caliph Abū Ja'far 'Abdallāh al- Mansur
137-158H/754-775D

№ 035. In the name of the caliph heir Muhammad al-Mahdī.
Ar. Dirhem. Al – Mohammadiya. 151 AH. (768AD). 2.84g. 26mm.
Legend A. لا اله الا الله و حده/ لا شريكه There is no diety except (the one) God alone He has no equal.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم بالمحمدية سنة احدي و خمسين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Al – Mohammadiya in the year one and fifty and hundred). (151)
Rev. Legend E. مما لمربه/ المهدي محمد / بن امير المؤمنين From what was ordered by / Mahdi Muhammad / Son of The Prince of The Faithful.
Above و (Wa)
Below ع (Ain)
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

ISSN 2960-9704

№ 036. In the name of the caliph heir Muhammad al-Mahdī.
Ar. Dirhem. Al – Mohammadīya. 155 AH. (772AD). 2.83g. 26mm.
Legend A. لا شريكه / الله و حده / لا اله الا There is no diety except (the one) God alone He has no equal.
Obv. بسم الله ضرب هذا الدرهم بالمحمدية سنة خمس و خمسين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Al – Mohammadīya in the year five and fifty and hundred). (155)
Rev. Legend E.
Below ○
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

№ 037. In the name of the caliph heir Muhammad al-Mahdī.
Ar. Dirhem. Al – Mohammadīya. 155 AH. (772AD). 2.60g. 26.5-25mm.
Legend A. لا شريكه / الله و حده / لا اله الا There is no diety except (the one) God alone He has no equal.
Obv. بسم الله ضرب هذا الدرهم بالمحمدية سنة خمس و خمسين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Al – Mohammadīya in the year eight and five and hundred). (155)
Rev. Legend E.
Below ○
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

Caliph Abū Muhammad Mūsa al-hadī
169-170AH/785-786AD

№ 038. In the name of the caliph al-Hadi.
Ar. Dirhem. Al – Mohammadīya. 170 AH. (786-87AD). 2.94g. 25-24mm.
Legend A.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم بالمحمدية سنة ستة و سبعين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Al – Mohammadīya in the year seventy and hundred). (170)
Rev. Legend D. محمد رسول / الله صلي الله / عليه و سلم / الخليفة الهادي (Muhammad is the Messenger / of God, Praise Gods / upon him and pease / caliphal al-Hadi.)
Below به (Bh.)
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

Caliph Abū Ja'far Harun al- Rashid
170-193AH/789-809AD

AL-MUBARAK in the name of the caliphal Harun al- Rashid.
№ 039. Ar. Dirhem. Al – Mohammadīya. 170 AH. (786-87AD). 2.94g. 25-24mm.
Legend A.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم بالمحمدية سنة سبعين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Al – Mohammadīya in the year seventy and hundred). (170)
Rev. Legend O.
Above مبا (Muba)
Below رك (Rak)
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

№ 040. YAHYĀ with BAHLUL in the name of the caliphal Harun al- Rashid.
Ar. Dirhem. Al – Mohammadīya. 173 AH. (782AD). 2.78g. 25-24.5mm.
Legend A. لا اله الا الله و حده/ لا شريكه There is no diety except (the one) God alone He has no equal.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم بالمحمدية سنة ثلث و سبعين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Al – Mohammadīya in the year three and seventy and hundred). (173)
Rev. Legend O. محمد رسول الله صلى الله/عليه و سلم/ الخليفة الرشيد (Muhammad is the messenger/ of the God, praise of God/upon him end peace/ Caliph al-Rashid)
Above يحيى (Yahyā)
Below بهلول (Bahlul)
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

№ 041. YAZĪD in the name of the caliph al-Rashid.
Ar. Dirhem. Al – Mohammadīya. 175 AH. (791-92AD). 3.11g. 25mm.
Legend A. لا اله الا الله و حده/ لا شريكه There is no diety except (the one) God alone He has no equal.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم بالمحمدية سنة خمس و سبعين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Al – Mohammadīya in the year five and seventy and hundred). (175)
Rev. Legend F. محمد رسول الله/ صلى الله عليه/ و سلم الخليفة الرشيد (Muhammad is the messenger of God / Gods prayer and salutations upon him / the Caliph al-Rashid)
Below يزيد (Yazid)
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

ISSN 2960-9704

№ 042. YAZĪD in the name of the caliph al-Rashid.
Ar. Dirhem. Al – Mohammadiya. 175 AH. (791-92AD). 2.91g. 25mm.
Legend A. لا اله الا الله و حده لا شريكه There is no diety except (the one) God alone He has no equal.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم بالمحمدية سنة خمس و سبعين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Al – Mohammadiya in the year five and sixty and hundred). (175)
Rev. Legend F.
Below يزيد (Yazid)
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

№ 043. 'ABDALLAH with (RUH ALLAH LAM JAFAR)–God's servant, Jafar's mother. In the name of the caliphal heir Muhammad al-Amīn.
Ar. Dirhem. Al – Mohammadiya. 176 AH. (792-93AD). 2.79g. 24.5-24mm.
Legend A.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم بالمحمدية سنة ست و سبعين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Al – Mohammadiya in the year six and seventy and hundred). (176)
Below عبدالله (Abdullah)
Rev. Legend B. محمد رسول الله / مما لمربه الامير الامين/ محمد بن امير المؤمنين Muhammad is the Messenger of God / From what was ordered by the Prince al-Amīn / Muhammad Son of The Prince of the Faithful.
Above روح الله (God's servant)
Below لأمجعفر (Jafar's mother)
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

№ 044. 'ABDALLAH with (RUH ALLAH LAM JAFAR)–God's servant, Jafar's mother. In the name of the caliphal heir Muhammad al-Amīn.
Ar. Dirhem. Al – Mohammadiya. 176 AH. (792-93AD). 3.05g. 25-24mm.
Legend A.
Below عبدالله (Abdallāh)
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم بالمحمدية سنة ستة و سبعين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Al – Mohammadiya in the year six and seventy and hundred). (176)
Rev. Legend B.
Above روح الله (God's servant)
Below لأمجعفر (Jafar's mother)
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

№ 045. JA'FAR in the name of the caliphal heir Muhammad al-Amīn.
Ar. Dirhem. Al – Mohammadīya. 178 AH. (794-95AD). 2.49g. 27.5-27mm.
Legend A.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم بالمحمدية سنة ثمان و سبعين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Al – Mohammadīya in the year eight and seventy and hundred). (178)
Rev. Legend B.
Below جعفر (Ja'far)
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

№ 046. JA'FAR in the name of the caliphal heir Muhammad al-Amīn.
Ar. Dirhem. Al – Mohammadīya. 181 AH. (797AD). 2.92g. 26-24mm.
Legend A.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم بالمحمدية سنة احدى و ثمانين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Al – Mohammadīya in the year one and eighty and hundred). (181)
Rev. Legend B.
Above و (Wa)
Below جعفر (Ja'far)
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

№ 047. In the name of the caliphal heir Muhammad al-Amīn.
Ar. Dirhem. Al – Mohammadīya. 183 AH. (799AD). 2.88g. 27-26mm.
Legend A.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم بالمحمدية سنة ثلث و ثمانين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Al – Mohammadīya in the year three and eighty and hundred). (183)
Rev. Legend B.
Below صرد (Sard)
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

№ 048. JA'FAR in the name of the caliphal heir Muhammad al-Amīn.
Ar. Dirhem. Al – Mohammadīya. 185 AH. (801AD). 2.89g. 25mm.
Legend A.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم بالمحمدية سنة خمس و ثمانين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Al – Mohammadīya in the year five and eighty and hundred). (185)
Rev. Legend G. محمد رسول / الله صلى الله عليه و سلم / مما امر به الامير الامين / محمد بن امير المؤمنين Muhammad is the messenger / of God, Gods prayer and salutations upon him / From what was ordered by the Prince al-Amin / Muhammad Son of The Prince of the Faithful.
Above و (Wa)
Below جعفر (Ja'far)
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

ISSN 2960-9704

№ 049 JAFAR in the name of the caliphal heir Muhammad al-Amīn.
Ar. Dirhem. Al – Mohammadiya. 186 AH. (802AD). 2.72g. 26-25mm.
Legend A.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم بالمحمدية سنة ستة و ثمانين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Al – Mohammadiya in the year six and eighty and hundred). (186)
Rev. Legend G.
Above وَ (Wa)
Below جعفر (Ja'far)
Rev. 1. Qur'ān IX. 33

№ 050. JAFAR In the name of the caliphal heir Muhammad al-Amīn. Ar. Dirhem. Al – Mohammadiya. 186 AH. (802AD). 2.78g. 26-24mm.
Legend A.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم بالمحمدية سنة ستة و ثمانين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Al – Mohammadiya in the year six and eighty and hundred). (186)
Rev. Legend G.
Above وَ (Wa)
Below جعفر (Ja'far)
Rev. 1. Qur'ān IX. 33

№ 051. In the name of the caliphal heir Muhammad al-Amīn.
Ar. Dirhem. Al – Mohammadiya. 187 AH. (803AD). 3.09g. 24.5-23.5mm.
Legend A.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم بالمحمدية سنة سبع و ثمانين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Al – Mohammadiya in the year seven and eighty and hundred). (187)
Rev. Legend B. محمد رسول الله / مما امر به الامير الامين / محمد بن امير المؤمنين Muhammad is the Messenger of God / From what was ordered by the Prince al-Amin / Muhammad Son of The Prince of the Faithful.
Above سلام (salam)
Below صرد (Sard)
Rev. 1. Qur'ān IX. 33

№ 052. JA'FAR 'ABDALLAH with (RUH ALLAH L. AM JAFAR)- God's servant, Jafar's mother. In the name of the caliphal heir Muhammad al-Amin
Ar. Dirhem. Al – Mohammadiya. 189 AH. (805AD). 2.78g. 26-24mm.
Legend A.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم بالمحمدية سنة تسع و ثمانين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Al – Mohammadiya in the year six nine eighty and hundred). (189)
Above جعفر (Jafar)
Below عبدالله ('AbdAllah)
Rev. Legend B.
Above روح الله (Spirit of God)
Below لام جعفر (For Jafar)
Rev. 1. Qur'ān IX. 33

Al – 'Abbāsiyat.

Caliph Abū Ja'far 'Abdallāh al- Mansur
137-158H/754-775D

№ 053. YAZID In the name of the caliph al-Mansur.
Ar. Dirhem. Al – 'Abbāsiyat. 157 AH. (774AD). 2.58g. 25-24mm.
Legend A. لا اله الا الله و حده/ لا شريكه There is no diety except (the one) God alone He has no equal.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم العباسية سنة سبع و خمسين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Al – 'Abbāsiyat in the year seven and fifty and hundred). (157)
Rev. Legend C.
Above بخ (Bakh)
Below يزيد (Yazid)
Rev. 1. Qur'ān IX. 33

Caliph Abū 'Abdallāh Muhammad al-Mahdī
158-169AH/775-785AD

№ 054. YAZID In the name of the caliph al-Mahdī.
Ar. Dirhem. Al – 'Abbāsiyat. 161 AH. (778AD). 2.44g. 26mm.
Legend A. لا اله الا الله و حده/ لا شريكه There is no diety except (the one) God alone He has no equal.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم العباسية سنة احدى و ستين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Al – 'Abbāsiyat in the year one and sixty and hundred). (161)
Rev. Legend C.
Below يزيد (Yazid)
Rev. 1. Qur'ān IX. 33

ISSN 2960-9704

№ 055. YAZID In the name of the caliph al-Mahdī.
Ar. Dirhem. Al – ʿAbbāsīyat. 163 AH. (780AD). 2.79g. 26mm.
Legend **A.** لا اله الا/ الله و حده/ لا شريكه There is no diety except (the one) God alone He has no equal.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم العباسية سنة ثلث و ستين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Al – ʿAbbāsīyat in the year three and sixty and hundred). (163)
Rev. Legend **C**.
Above نخ (Bakh)
Below يزيد (Yazid)
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

№ 056. YAZID In the name of the caliph al-Mahdī.
Ar. Dirhem. Al – ʿAbbāsīyat. 163AH. (780AD). 2.77g. 27-25mm.
Legend A. لا اله الا/ الله و حده/ لا شريكه There is no diety except (the one) God alone He has no equal.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم العباسية سنة ثلث و ستين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Al – ʿAbbāsīyat in the year three and sixty and hundred). (163)
Rev. Legend C.
Above نخ (Bakh)
Below يزيد (Yazid)
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

№ 057. YAZID In the name of the caliph al-Mahdī.
.Ar. Dirhem. Al – ʿAbbāsīyat. 164 AH. (781AD). 2.85g. 25mm.
Legend A. لا اله الا/ الله و حده/ لا شريكه There is no diety except (the one) God alone He has no equal.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم العباسية سنة اربع و ستين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Al – ʿAbbāsīyat in the year four and sixty and hundred). (164)
Rev. Legend C.
Above ○ .
Below يزيد (Yazid)
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

№ 058. YAZID In the name of the caliph al-Mahdī.
Ar. Dirhem. Al – ʿAbbāsīyat. 165 AH. (782AD). 2.73g. 25mm.
Legend A. لا اله الا/ الله و حده/ لا شريكه There is no diety except (the one) God alone He has no equal.

Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم العباسية سنة خمس و ستين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Al – 'Abbāsīyat in the year five and sixty and hundred). (165)
Rev. Legend C.
Above ○. Below يزيد (Yazid)
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

№ 059. YAZID In the name of the caliph al-Mahdī.
Ar. Dirhem. Al – 'Abbāsīyat. 166 AH. (783AD). 2.81g. 26.5-25mm.
Legend A. لا اله الا الله و حده لا شريكه There is no diety except (the one) God alone He has no equal.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم العباسية سنة احدى و خمسين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Al – 'Abbāsīyat in the year six and fifty and hundred). (166)
Rev. Legend C.
Above نخ (Bakh)
Below يزيد (Yazid)
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

№ 060. YAZID In the name of the caliph al-Mahdī.
Ar. Dirhem. Al – 'Abbāsīyat. 166 AH. (783AD). 2.54g. 25mm.
Legend A. لا اله الا الله و حده لا شريكه There is no diety except (the one) God alone He has no equal.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم العباسية سنة ست و ستين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Al – 'Abbāsīyat in the year six and sixty and hundred). (166)
Rev. Legend C.
Above نخ (Bakh)
Below يزيد (Yazid)
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

№ 061. YAZID In the name of the caliph al-Mahdī.
Ar. Dirhem. Al – 'Abbāsīyat. 166 AH. (783AD). 2.71g. 24.5mm.
Legend A. لا اله الا الله و حده لا شريكه There is no diety except (the one) God alone He has no equal.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم العباسية سنة ست و ستين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Al – 'Abbāsīyat in the year six and sixty and hundred). (166)
Rev. Legend C.
Above ●
Below يزيد (Yazid)
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

№ 062. YAZID In the name of the caliph al-Mahdī.
Ar. Dirhem. Al – ʿAbbāsīyat. 166 AH. (783AD). 2.67g. 25.5-24.5mm.
Legend A. لا اله الا/ الله و حده/ لا شريكه There is no diety except (the one) God alone He has no equal.
Obv. I. بسم الله ضرب هذا الدرهم العباسية سنة ست و ستين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Al – ʿAbbāsīyat in the year six and sixty and hundred). (166)
Rev. Legend C.
Above ○ .
Below يزيد (Yazid)
Rev. I. Qur'ān IX. 33.

№ 063. YAZID In the name of the caliph al-Mahdī.
Ar. Dirhem. Al – ʿAbbāsīyat. 166 AH. (782AD). 2.73g. 25.5mm.
Legend A.
Obv. I. بسم الله ضرب هذا الدرهم العباسية سنة ست و ستين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Al – ʿAbbāsīyat in the year six and sixty and hundred). (166)
Rev. Legend C. محمد رسول الله Muhammad the Messanger of God.
Above ○ .
Below يزيد (Yazid)
Rev. I. Qur'ān IX. 33.

№ 064. YAZID In the name of the caliph al-Mahdī.
Ar. Dirhem. Al – ʿAbbāsīyat. 167 AH. (783-84AD). 2.88g. 25.5-25mm.
Legend A. لا اله الا/ الله و حده/ لا شريكه There is no diety except (the one) God alone He has no equal.
Obv. I. بسم الله ضرب هذا الدرهم العباسية سنة احدى و خمسين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Al – ʿAbbāsīyat in the year seven and sixty and hundred). (167)
Rev. Legend C.
Above ○ .
Below يزيد (Yazid)
Rev. I. Qur'ān IX. 33.

Caliph Abū Ja'far Harun al- Rashid
170-193AH/789-809AD

№ 065. YAZID In the name of the caliph al- Rashid.
Ar. Dirhem. Al – ʿAbbāsīyat. 171 AH. (787AD). 2.73g. 25mm.
Legend A. لا اله الا/ الله و حده/ لا شريكه There is no diety except (the one) God alone He has no equal.
Obv. I. بسم الله ضرب هذا الدرهم العباسية سنة احدى و خمسين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Al – ʿAbbāsīyat in the year one and seventy and hundred). (171)
Rev. Legend C.sBelow يزيد (Yazid)
Rev. I. Qur'ān IX. 33.

№ 066. ANONYMOUS.
Ar. Dirhem. Al – ʿAbbāsīyat. 171 AH. (787)AD). 2.51g. 26-24.5mm.
Legend A. لا شريك له / الله و حده / لا اله الا There is no diety except (the one) God alone He has no equal.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم العباسية سنة احدى و سبعين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Al – ʿAbbāsīyat in the year one and sevnty and hundred). (171)
Rev. Legend C. محمد رسول الله Muhammad the Messanger of God.
Above نخ مر (Bakh)
Rev. 1. Qur'ān IX. 33. رسول الله لرسله بالهدي ودين الحق ليظهره على الدين كله ولو كره المشركون محمد Muhammad is the messenger of God. He sent him with guidance and the true religion to reveal it to all religions even if the polytheists abhor it

№ 067. YAZID in the name of the caliph al- Rashid.
Ar. Dirhem. Al – ʿAbbāsīyat. 171 AH. (787AD). 2.49g. 25-24mm.
Legend A. لا شريك له / الله و حده / لا اله الا There is no diety except (the one) God alone He has no equal.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم العباسية سنة احدى و سبعين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Al – ʿAbbāsīyat in the year one and seventy and hundred). (151)
Rev. Legend C.
Above نخ (Bakh)
Below يزيد (Yazid)
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

№ 068. YAZID In the name of the caliph al- Rashid.
Ar. Dirhem. Al – ʿAbbāsīyat. 176 AH. (792AD). 2.88g. 22mm.
Legend A. لا شريك له / الله و حده / لا اله الا There is no diety except (the one) God alone He has no equal.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم العباسية سنة احدى و سبعين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Al – ʿAbbāsīyat in the year six and seventy and hundred). (176)
Rev. Legend C.
Above نخ (Bakh)
Below يزيد (Yazid)
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

ISSN 2960-9704

№ 069. ANONYMOUS.
Ar. Dirhem. Al – ʿAbbāsīyat. 184 AH. (800AD). 2.11g. 25.5-24.5mm.
Legend A. لا اله الا/ الله و حده/ لا شريكه There is no diety except (the one) God alone He has no equal.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم العباسية سنة اربع و ثمانين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Al – ʿAbbāsīyat in the year four and eighty and hundred). (184)
Rev. Legend B. محمد رسول/ الله صلى الله/ عليه و سلم Muhammad is the Messenger / of God, Gods Prayer / and Salutations upon him.
Above روح (Spirit)
Below بخ بخ (Bakh, Bakh)
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

№ 070. YAZID in the name of the caliph al- Rashid.
Ar. Dirhem. Al – ʿAbbāsīyat. ??6 AH. (??6AD). 2.66g. 26-24.5mm.
Legend A. لا اله الا/ الله و حده/ لا شريكه There is no diety except (the one) God alone He has no equal.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم العباسية سنة ?? سنة (In The Name of God. This dirham was struck in Al – ʿAbbāsīyat in the year ??6).
Rev. Legend C.
Above بخ (Bakh)
Below يزيد (Yazid)
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

Medīnat Jayy

Caliph Abū ʿAbdallāh Muhammad al-Mahdī
158-169AH/775-785AD

№ 071. ANONYMOUS.
Ar. Dirhem. Medīnat Jayy. 161AH. (778AD). 2.73g. 25.5mm.
Legend A. لا اله الا/ الله و حده/ لا شريكه There is no diety except (the one) God alone He has no equal.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم مدينةجي سنة احدي و ستين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Medīnat Jayy in the year one and sixty and hundred). (161)
Rev. Legend B. محمد رسول/ الله صلى الله/عليه و سلم Muhammad is the Messenger / of God, Gods Prayer / and Salutations upon him.
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

№ 072. YAHIA in the name of the caliph al-Mahdī.
Ar. Dirhem. Medīnat Jayy. 162 AH. (779AD). 2.73g. 28.5mm.
Legend A.

Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم العتاسية سنة اثنى و ستين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Medīnat Jayy in the year two and sixty and hundred). (162)
Rev. Legend D. محمد رسول الله/ الله صلى الله/ عليه و سلم/ الخليفة الهدي Muhammad is the Messenger / of God, Praise Gods / upon him and pease / Caliph al-Hadi.
Below يحيى (Yahia)
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

№ 073. YAHIA in the name of the caliph al-Mahdī.
Ar. Dirhem. Medīnat Jayy. 162 AH. (779AD). 2.59g.27mm.
Legend A.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم العتاسية سنة اثنى و ستين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Medīnat Jayy in the year two and sixty and hundred). (162)
Rev. Legend D.
Below يحيى (Yahia)
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

№ 074. YAHIA In the name of the caliph al-Mahdī.
Ar. Dirhem. Medīnat Jayy. 162 AH. (779AD). 2.90g. 27-26mm.
Legend A.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم العتاسية سنة اثنى و ستين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Medīnat Jayy in the year two and sixty and hundred). (162)
Rev. Legend D.
Below يحيى (Yahia)
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

№ 075. YAHIA In the name of the caliph al-Mahdī.
Ar. Dirhem. Medīnat Jayy. 162 AH. (779AD). 2.88g. 28-26.5mm.
Legend A.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم العتاسية سنة اثنى و ستين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Medīnat Jayy in the year two and sixty and hundred). (162)
Rev. Legend D.
Below يحيى (Yahia)
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

№ 076. YAHIA In the name of the caliph al-Mahdī
Ar. Dirhem. Medīnat Jayy. 162 AH. (779AD). 2.87g. 26-25mm.
Legend A.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم العتاسية سنة اثني و ستين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Medīnat Jayy in the year two and sixty and hundred). (162)
Rev. Legend D.
Below يحيى (Yahia)
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

№ 077. YAHIA In the name of the caliph al-Mahdī.
Ar. Dirhem. Medīnat Jayy. 162 AH. (779AD). 2.82g. 27.5-27mm.
Legend A.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم العتاسية سنة اثني و ستين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Medīnat Jayy in the year two and sixty and hundred). (162)
Rev. Legend D.
Below يحيى (Yahia)
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

№ 078. YAHIA In the name of the caliph al-Mahdī.
Ar. Dirhem. Medīnat Jayy. 162 AH. (779AD). 2.77g. 26-24mm.
Legend A.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم العتاسية سنة اثني و ستين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Medīnat Jayy in the year two and sixty and hundred). (162)
Rev. Legend D.
Below يحيى (Yahia)
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

№ 079. YAHIA In the name of the caliph al-Mahdī.
Ar. Dirhem. Medīnat Jayy. 162 AH. (779AD). 2.96g. 27-25mm.
Legend A.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم العتاسية سنة اثني و ستين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Medīnat Jayy in the year two and sixty and hundred). (162)
Rev. Legend D.
Below يحيى (Yahia)
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

№ 080. YAHIA In the name of the caliph al-Mahdī.
Ar. Dirhem. Medīnat Jayy. 162 AH. (779AD). 2.79g. 27.5-27mm.
Legend A.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم العتاسية سنة اثني و ستين و مئتين (In The Name of God. This dirham was struck in Medīnat Jayy in the year two and sixty and hundred). (162)
Rev. Legend D. محمد رسول الله/ الله صلى الله/ عليه و سلم/ الخليفة المهدي Muhammad is the Messenger / of/God, Gods Prayer / and Salutations upon him / The Caliph al-Mahdi.
Below يحيى (Yahia)
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

Arminia

Caliph Abū Ja'far 'Abdallāh al- Mansur
137-158H/754-775D

№ 081. ANONYMUS.
Ar. Dirhem. Medīnat Arminia. 145AH. (762AD). 2.94g. 26mm.
Legend A. لا اله الا الله و حده/ لا شريكه There is no diety except (the one) God alone He has no equal.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم بارمينية سنة خمس اربعين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Medīnat Arminia in the year five and forty and hundred). (145)
Rev. Legend C. محمد/ رسول/ الله Muhammad /the Messanger /of God.
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

Harun al- Rashid
170-193AH/786-809AD

№ 082. KHAZIMA b. KHAZIM with ISMAIL b. IBRAHIN, in the name of the caliphal heir al-Amīn.
Ar. Dirhem. Medīnat Arminia. 171AH. (787AD). 2.94g. 27-25mm.
Legend A.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم بارمينية سنة احدى و سبعين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Medīnat Arminia in the year one and seventy and hundred). (171)
Rev. Legend 1.
Above خزيمة بن خازم (khazima the son of Khazim)
Below اسمعيل بن ابرهيم (Ismail the son of Ibrahim)
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

ISSN 2960-9704

№ 083. SAID b. SALIM in the name of the caliphal heir al-Amin.
Ar. Dirhem. Medīnat Arminia. 181AH. (797AD). 2.66g. 25-24mm.
Legend A. لا اله الا/ الله و حده/ لا شريكه There is no diety except (the one) God alone He has no equal.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم بارمينية سنة احدى و ثمانين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Medīnat Arminia in the year one and eighty and hundred). (181)
Rev. Legend 1. محمد رسول/ الله للامين ولي/عهد المسلمين Muhammad is the messenger of / God al-Amin wali / ahd al-Muslims.
Above سعيد بن (Said the son)
Below سلم (Salim)
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

Al – Basra.

Caliph Abū Ja'far 'Abdallāh al- Mansur
137-158H/754-775D

№ 084. ANONYMOUS.
Ar. Dirhem. al – Basra. 141AH. (758-59AD). 2.88g. 27-26mm.
Legend A. لا اله الا/ الله و حده/ لا شريكه There is no diety except (the one) God alone He has no equal.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم بالبصرة سنة احدى و اربعين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in al – Basra in the year one and forty and hundred). (141)
Rev. Legend C.
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

№ 085. ANONYMOUS.
Ar. Dirhem. al – Basra. 143AH. (760AD). 2.88g. 26mm.
Legend A. لا اله الا/ الله و حده/ لا شريكه There is no diety except (the one) God alone He has no equal.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم بالبصرة سنة احدى و اربعين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in al – Basra in the year three and forty and hundred). (143)
Rev. Legend C.
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

№ 086. SELIM in the name of caliph al-Mansur.
Ar. Dirhem. al – Basra. 146AH. (763AD). 2.85g. 27.5mm.
Legend A. لا اله الا الله و حده/ لا شريكه There is no diety except (the one) God alone He has no equal.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم باصرة سنة احدى و اربعين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in al – Basra in the year one four sixty and hundred). (146)
Rev. Legend C. محمد/ رسول/ الله Muhammad is the messenger of / God Crowned Prince / of the Muslims.
Below سلم (selim)
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

Caliph Abū 'Abdallāh Muhammad al-Mahdī
158-169AH/775-785AD

№ 087. YAZID in the name of caliph al-Mahdi.
Ar. Dirhem. al – Basra 167 AH. (783-84AD). 2.63g. 24.5mm.
Legend A.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم بالبصرية سنة سبع و ستين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in
al – Basra in the year seven and sixsty and hundred). (167)
Rev. Legend C. محمد رسول الله Muhammad the Messanger of God.
Above بخ (Bakh)
Below يزيد (Yazid)
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

Caliph Abū Ja'far Harun al- Rashid
170-193AH/789-809AD

№ 088. ALI In the name of caliph Harun al-Rashid.
Ar. Dirhem. al – Basra. 174 AH. (790-91AD). 2.72g. 24mm.
Legend A.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم بالبصرعة سنة اربع و سبعين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in al – Basra in the year four and seventy and hundred). (174)
Rev. Legend H.
Above ●.
Below علي (Ali)
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

ISSN 2960-9704

Al-Andalus

Caliph Abū Ja'far 'Abdallāh al- Mansur
137-158H/754-775D

№ 089. CHALIPHAL type.
Ar. Dirhem. Al – Andalus 155AH. (772AD). 2.72g. 29.5mm.
Legend A. لا اله الا/ الله و حده/ لا شريكه There is no diety except (the one) God alone He has no equal.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم الاندلس سنة خمس و خمسين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Medinat Al – Andalus in the year fine and fifty and hundred). (155)
Rev. Legend J. الله احد الله/ الصمد لم يلد و/ لم يولد و لم يكن/ له كفوا احد God is the only one, God is infinite, he didn't give birth neither he was given birth, and no one is his equal.
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

Caliph Abū 'Abdallāh Muhammad al-Mahdī
158-169AH/775-785AD

№ 090. CHALIPHAL type.
Ar. Dirhem. Al – Andalus 166AH. (782-83AD). 2.71g. 26.5mm.
Legend A.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم الاندلس سنة ستة و ستين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Medinat Al – Andalus in the year six and sixty and hundred). (166)
Rev. Legend J.
1. Qur'ān IX. 33.

№ 091. CHALIPHAL type.
Ar. Dirhem. Al – Andalus 168AH. (784-85AD). 2.69g. 31-30mm.
Legend A.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم الاندلس سنة ثمان و ستين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Medinat Al – Andalus in the year eight and sixty and hundred). (168)
Rev. Legend J. الله احد الله/ الصمد لم يلد و/ لم يولد و لم يكن/ له كفوا احد God is the only one, God is infinite, he didn't give birth neither he was given birth, and no one is his equal.
Above ● ?.
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

Al - Bārda

Caliph Abū Ja'far 'Abdallāh al- Mansur
137-158H/754-775D

№ 092. ANONYMOUS.
Ar. Dirhem. Bārda 153 AH. (770AD). 2.50g. 26-25.5mm.
Legend A.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم بردعة سنة ثلث و خمسين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Bārda in the year three and fifty and hundred). (153)
Legend N. محمد رسول / الله نبي / رحمة Muhammad is the /Messenger /of God, Prophet / Mercy.
Rev. 1. ٭
Qur'ān IX. 33.

№ 093. ANONYMOUS.
Ar. Dirhem. Bārda 153 AH. (770AD). 2.43g. 25.5-26mm.
Legend A.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم بردعة سنة ثلث و خمسين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Bārda in the year three and fifty and hundred). (153)
Rev. Legend N. محمد رسول / الله نبي / رحمة Muhammad is the /Messenger /of God, Prophet / Mercy.
Above ٭.
Below ٭.
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

Caliph Abū 'Abdallāh Muhammad al-Mahdī
158-169AH/775-785AD

№ 094. Yazid. In the name of caliph al-Mahdi
Ar. Dirhem. Al - Bārda. 161AH. (761AD). 2.52g. 26.5-24mm.
Legend A.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم الباردة سنة احدي و ستين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Al - Bārda in the year one and sixty and hundred). (161)
Rev. Legend C. محمد / رسول / الله Muhammad is the messenger of / God Crowned Prince / of the Muslims.
Above بح (Barh)
Below يزيد (Yazid)
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

ISSN 2960-9704

№ 095. Yazid. In the name of caliph al-Mahdi.
Ar. Dirhem. Al - Bārda. 167AH. (783-84AD). 2.45g. 29mm.
Legend A.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم البارذة سنة سبع و ستين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Al - Bārda in the year seven and sixsty and hundred). (167)
Rev.LegendC. الله/رسول/محمدMuhammadisthemessenger of/GodCrownedPrince/ofthe Muslims.
Above ○
Below يزيد (Yazid)
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

Arrān

Caliph Abū 'Abdallāh Muhammad al-Mahdī
158-169AH/775-785AD

№ 102. HAZIMA b. HAZIM In the name of the caliph heir Harun.
Ar. Dirhem. Arrān. 159AH. (776AD). 2.89g. 25-23.5mm.
Legend A.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم باران سنة تسع و خمسين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Arrān in the year nine and fifty and hundred). (159)
Rev. Legend 1. محمد رسول/ الله مما لمربه الخليفة/ هرون امير المومنين Muhammad is the messenger of / God From what was ordered by the / Harun, Prince of The Faithful.
Above خزيمة (Hazima)
Below بن خازم (san fo Hazim)
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

Al-Hārūnia

Caliph Abū Muhammad Mūsa al-hadī
169-170AH/785-786AD

№ 103. IBRAHIM and JARĪR with HARUN Prince of the Faithful In the name of the caliph al-Hadi.
Ar. Dirhem. al-Hārūnīa 170 AH. (786AD). 2.89g. 25mm.
Legend A.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم الخرونبه سنة سبعين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in al-Hārūnīa in the year seventy and hundred). (170)
Rev. Legend M. محمد رسول الله/ الخليفة الهدي/ مما لمربه هرون / بن امير المؤمنين Muhammad is the messenger of God / The Caliph al-Hadi / From what was ordered by Harun / Son of the Prince of the Faithful
Above ابرهيم (Ibrahim)
Below جرير (Jarir)
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

Ma'dan Bajunays
Caliph Abū Ja'far Harun al- Rashid
170-193AH/789-809AD

№ 104. (AM)-(mother?) In the name of the Muhammad al-Amin Prince of the Faithful.
Ar. Dirhem. Ma'dan Bajunays 191 AH. (807AD). 2.85g. 25-24mm.
Legend A.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم بمعدن باجنيس سنة احدى و تسعين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Ma'dan Bajunays in the year one and ninety and hundred). (191)
Rev. Legend B.
Above ام (mother)
Below ع (Ain)
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

№ 105. (AM JAFAR) (Jafar's mother) with DAUD in the name of the Muhammad al-Amin Prince of the Faithful.
Ar. Dirhem. Ma'dan Bajunays 191 AH. (787AD). 2.81g. 25-24.5mm.
Legend A.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم بمعدن باجنيس سنة احدى و تسعين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Ma'dan Bajunays in the year one and ninety and hundred). (191)
Rev. Legend B.
Above امجعفر (mother Jafar's)
Below داود (Daud)
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

№ 106. (AM JAFAR) (Jafar's mother) with DAUD in the name of the Muhammad al-Amin Prince of the Faithful.
Ar. Dirhem. Ma'dan Bajunays 191 AH. (787AD). 2.81g. 25-24.5mm.
Legend A.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم بمعدن باجنيس سنة احدى و تسعين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Ma'dan Bajunays in the year one and ninety and hundred). (191)
Rev. Legend B.
Above امجعفر (mother Jafar's)
Below داود (Daud)
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

ISSN 2960-9704

Ifriqiya

Caliph Abū' Abdallāh Muhammad al-Mahdī
158-169AH/775-785AD

№ 107. MUHAMMAD AI- MAHDI.
Ar. Dirhem. Ifriqiya, 161 AH. (778AD). 2.29g. 24.5mm.
Legend A.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم افريقية سنة احدي و ستين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Ifriqiya in the year one and sixty and hundred). (161)
Rev. Legend N. محمد رسول/الله نبي/رحمة Muhammad is the /Messenger/ of God, Prophet/ Mercy.
Above محمد (Muhammad)
Below المهدى (al-Mahdi)
Rev. 1. Qur'ān IX. 33

Caliph Abū Ja'far Harun al- Rashid
170-193AH/789-809AD

№ 108. Al-fazil In the name of caliph al-Rashid.
Ar. Dirhem. Ifriqiya 177 AH. (793-94AD). 2.64g. 26-25mm.
Legend A.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم افريقية سنة سبع و سبعين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Ifriqiya in the year seven and seventy and hundred). (177)
Rev. Legend C.
Above نح (Bakh)
Below الفضل (Al-fazil)
Rev. 1. Qur'ān IX. 33

Al-Yamāmah

Caliph Abū' Abdallāh Muhammad al-Mahdī
158-169AH/775-785AD

№ 109. 'ABDALLĀH bin SA'ID In the name of the caliph al-Mahdi.
Ar. Dirhem. al-Yamāmah. 168 AH. (784AD). 2.80g. 24mm.
Legend A.

Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم باليمامة سنة ثمان و ستين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in al-Yamāmah in the year eight and six and hundred). (168)
Rev. Legend D,. محمد رسول / الله صلى الله عليه / و سلم الخليفة المهدي Muhammad is the Messenger / of God, Praise Gods / upon him and pease / caliph al-Hadi.
Above عبد الله. ('Abd Allah)
Below بن سعيد. (bin Sa'id)
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

Caliph Abū Ja'far 'Abdallah al- Manṣūr
136-158 / 754- 775

№ 110. 'ĪSĀ b. USAM....? in the name of caliph al-Mansūr.
Ar. Dirhem.__?__. 156 AH. (773AD). 2.45g. 22.5-22mm.
Legend A.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم __?__ سنة ستين و خمسين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in __?__. in the year six and fifty and hundred). (156)
Rev. Legend N. محمد رسول / الله نبي / رحمة Muhammad is the /Messenger / of God, Prophet / Mercy.
Above عيسى ('ĪSĀ)
Below ?....ن وسلم (usam...?)
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

Caliph Abū 'Abdallāh Muhammad al-Mahdī
158-169AH/775-785AD

№ 111. (??? ???) In the name of caliph al-Mahdi.
Ar. Dirhem. __?__. 160 AH. (777AD). 2.02g. 20mm.
Legend A.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم __?__. سنة ستين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in __?__. in the year sixty and hundred). (160)
Rev. Legend N. محمد رسول / الله نبي / رحمة Muhammad is the /Messenger / of God, Prophet / Mercy.
Above علم or علف. (???)
Below ???? امر (Am Jafat)
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

ISSN 2960-9704

№ 112. YAZID In the name of caliph al-Mahdi.
Ar. Dirhem. __?__. 163 AH. (780AD). 2.80g. 26-25.5mm.
Legend A.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم __?__ سنة ثلث و ستين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in __?__. in the year three and sixty and hundred). (163)
Rev. Legend C.
Above ○ .
Below يزيد (Yazid)
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

№ 113. YAZID In the name of caliph al-Mahdi.
Ar. Dirhem. __?__. 163 AH. (780AD). 2.73g. 25.5-24mm.
Legend A.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم __?__ سنة ثلث و ستين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in __?__. in the year three and sixty and hundred). (163)
Rev. Legend C.
Above ○ .
Below يزيد (Yazid)
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

№ 114. YAZID In the name of caliph al-Mahdi.
Ar. Dirhem. __?__. 163 AH. (780AD). 2.63g. 24mm.
Legend A.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم __?__ سنة سبع و ستين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in __?__. in the year three and sixty and hundred). (163)
Rev. Legend C.
Above ○ .v
Below يزيد (Yazid)
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

№ 115. YAZID In the name of caliph al-Mahdi.
Ar. Dirhem. __?__. 167 AH. (783AD). 2.89g. 24mm.
Legend A.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم __?__ سنة سبع و ستين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in __?__. in the year seven and sixty and hundred). (1567)
Rev. Legend C.
Above ○
Below يزيد (Yazid)
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

№ 116. YAZID In the name of caliph al-Mahdi.
Ar. Dirhem. __?__. 16(7?) AH. 2.67g. 24-21mm.
Legend A.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم __؟__ سنة (؟سبع) و ستين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in __?__ in the year seven and sixty and hundred?). (167?)
Rev. Legend C.
Above o
Below يزيد (Yazid)
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

Caliph Abū Ja'far Harun al- Rashid
170-193AH/789-809AD

№ 117. YAZID In the name of caliph al-Rashid.
Ar. Dirhem. __?__. 173 AH. (780AD). 2.64g. 24mm.
Legend A.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم __؟__ سنة ثلث و سبعين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in __?__ in the year three and seventy and hundred). (173)
Rev. Legend C.
Above o
Below يزيد (Yazid)
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

№ 118. AL1 In the name of caliph al-Rashid.
Ar. Dirhem. __?__. 174 AH. (790-91AD). 2.52g. 25-24.5mm.
Legend A.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم __؟__ سنة اربع و سبعين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in __?__ in the year four and seventy and hundred). (174)
Rev. Legend H.
Above بخ (Bakh)
Below علي (Ali)
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

ISSN 2960-9704

№ 119. YAZID In the name of caliph al-Rashid.
Ar. Dirhem __?__ 177 AH. (793AD). 2.72g. 25-24.5mm.
Legend A.
Obv. I. بسم الله ضرب هذا الدرهم __؟__ سنة سبع و سبعين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in __?__ in the year seven and seventy and hundred). (177)
Rev. Legend C.
Above نخ (Bakh)
Below يزيد (Yazid)
Rev. I. Qur'an IX. 33

Arab Sasanids
al-Hajjaj bin Yusuf (40-95AH)

№120. Ar. Drachm. Al-Hajjaj Umayyad governor of Iran. Bishapur. 80AH / 699AD. 3.86g. 34 - 32mm.

Obv. In the center, of the portrait of the ruler. To the left of the face Pahlavi inscription, (glory/splendor increase/grow). In the face of the ruler, Arabic inscription: الحجاج بن يوسف (al-hajaj b. Yusuf). Around the circle: بسم الله لا اله الا الله وحده رسول الله" In the name of God. There is no god but God alone. Muhammad is the Messenger of God."
Rev. In the center, image of two figures near the altar. On the left-hand side is the date, on the Pahlavi (80AH. / 699AD.) On the right side, mint yard (Bysh) Bishapur.

Arab Tabaristan
'Umar b. Al - 'Ala
155-164 AH / 771-782 AD

№121. Ar. Hemidrachma. 'Umar b. Al - 'Ala, Abbasid governor of Tabaristan. (Post Yazdgard Era) = 128 PYE =163H =780 AD. 1.72gr. 23mm.

Obv. In the center, of the portrait of the ruler. To the left of the face Pahlavi inscription, (glory/splendor increase/grow). In the face of the ruler, Arabic inscription: عمر (Umar). Behind the circle Pahlavi inscription: Great.
Rev. In the center, image of two figures near the altar. On the left-hand side is the date, on the Pahlavi (128 PYE = 163H =780 AD). On the right side, mint yard (Tabaristan).

№ 122. Ar. Hemidrachma. ʿUmar b. Al -ʿAla, Abbasid governor of Tabaristan. (Post Yazdgard Era) = 128 PYE =163H =780 AD. 1.92gr. 25-24mm.

Obv. In the center, of the portrait of the ruler. To the left of the face Pahlav inscription, [illegible] (glory/ splendor increase/grow. In the face of the ruler, Arabic inscription, عمر (ʿUmar). Behind the circle Pahlavi inscription: [illegible] Great.
Rev. In the center, image of two figures near the altar. On the left-hand side is the date, on the Pahlavi [illegible] (128 PYE = 163H =780 AD). On the right side, mint yard [illegible] (Tabaristan).

SASANIDS

Khosrow I. (531 - 579 AD.)

№ 123. Ar. Drachm. Khosrow I. Sistan. 3.26gr. 29-28mm.

Khosrow II Parvēz (590 - 628 AD.)

№ 124. Ar. Drachm. Khosrow II. Parvēz. Esfahān. 4.11g. 32-31.5mm.

№ 125. Ar. Drachm. Khosrow II Parvēz. Esfahān. 3.37gr. 31mm.

ISSN 2960-9704

№ 126. Ar. Drachm. Khosrow II Parvēz. Ctesiphon. 2.38gr. 27-26mm.

№ 126. Ar. Drachm. Khosrow II Parvēz. Gundy Shapur. 2.66gr. 28.5-27mm.

№ 128 Ar. Drachm. Khosrow II Parvēz. Merv. 2.96gr. 27-26.5mm.

გამოსახულების მიმდევრობა: 12 მმ : 10 მმ.

FORMULAE

Legend **A**. لا اله الا
الله و حده
لا شريكه

There is no diety except (the one) God alone He has no equal

Legend **B**. محمد رسول الله
مما لمربه الامير الامين
محمد بن امير المؤمنين

Muhammad is the Messenger of God / From what was ordered by the Prince al-Amin / Muhammad Son of The Prince of the Faithful.

Legend **C**. محمد
رسول
الله

Muhammad the Messanger of God

Legend **D**. محمد رسول
الله صلى الله
عليه و سلم
الخليفة المهدي

Muhammad is the Messenger / of God, Praise Gods / upon him and pease / Caliph al-Mahdi.

Legend **D2**. محمد رسول
الله صلى الله عليه
و سلم الخليفة الهلدي

Muhammad is the Messenger / of God, Praise Gods / upon him and pease / caliph al-Mahdi

Legend **I**. محمد رسول
الله للامين ولي
عهد المسلمين

Muhammad is the messenger of / God al-Amin wali / ahd al-Muslims

Legend **E**. مما لمربه
المهدي محمد
بن امير المؤمنين

From what was ordered by / Mahdi Muhammad / Son of The Prince of The Faithful.

Legend **F**. محمد رسول الله
صلى الله عليه
و سلم الخليفة الر شيد

Muhammad is the messenger of God / Gods prayer and salutations upon him / the Caliph al-Rashid.

Legend **G**. محمد رسول
الله صلى الله عليه و سلم
مما لمربه الامير الامين
محمد بن امير المؤمنين

Muhammad is the messenger / of God, Gods prayer and salutations upon him / From what was ordered by the Prince al-Amin / Muhammad Son of The Prince of the Faithful.

Legend **H**. محمد رسول
الله صلى الله
عليه و سلم

Muhammad is the Messenger / of God, Gods Prayer / and Salutations upon him.

Legend **M**. محمد رسول الله
الخليفة المهدي
مما لمربه هرون
بن امير المؤمنين

Muhammad is the messenger of God / The Caliph al-Mahdi / From what was ordered by Harun / Son of the Prince of the Faithful

ISSN 2960-9704

Legend **J.** الله احد الله
الصمد لم يلد و
لم يولد و لم يكن
له كفوا احد

God is the only one, God is infinite, he didn't give birth neither he was given birth, and no one is his equal.

Legend **K.** محمد رسول الله
مما لمربه الامير المامون
عبد الله بن امير المومنين و لي
و لي عهد المسلمين

Muhammad is the messenger of God / By the command of al-amīr al-Ma'mūn / 'Abd Allāh bin amīr al-mu'minīn walī / Walī 'ahad al-Muslimīn

Legend **L.** محمد رسول
الله مما لمربه الخليفة
هرون امير المو منين

Muhammad is the messenger of / God From what was ordered by the / Harun, Prince of The Faithful.

Legend **N.** محمد رسول
الله نبي
رحمة

Muhammad is the /Messenger / of God, Prophet / Mercy.

Legend **O.** محمدرسول
الله صلى الله
عليه و سلم
الخليفة الرشيد

Muhammad is the messenger/of the God, praise of God/upon him end peace/ Caliph al-Rashid

Table № 1

№	Caliph	Mint	Nominal	Date A.H.	Date A.D.	Winght	Size
001	Al-Walid b. Abd allah	Bi-Wasit	Dirhem	86	705	2.42g.	27-25mm.
002	,, ---------- ,,	Al-Taymārā	,, ----------,,	91	710	2.65g.	26.5-26mm.
003	Abd al-Aziz.	**Al– Basra**	,, ----------,,	150	718	2.38g.	27mm.
004	Al-Mansur	Madinat al-Salam	,, ----------,,	150	768	2.85g.	26-25 mm.
005	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	151	768	2.48g.	24-24.5 mm.
006	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	153	770	2.91g.	25.5-25 mm.
007	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	155	772	2.87g.	25-24 mm.
008	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	157	774	2.89g.	25-24 mm.
009	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	158	775	2.90g.	26-25.5 mm.
010	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	158	775	2.88g.	25.5mm.
011	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	158	775	2.86g.	25-24 mm.
012	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	158	775	2.70g.	25-24 mm.
013	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	158	775	2.79g.	26-24.5 mm.
014	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	158	775	2.90g.	26.5-25.5 mm.
015	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	158	775	2.95g.	23 mm.
016	Muhammad al-Mahdī	,, ---------- ,,	, ----------,,	159	776	2.87g.	28.5-27
017	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	159	776-77	2.31g.	26-24.5 mm.
018	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	159	776-77	2.92g.	27-26 mm.
019	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	160	777	2.9g.	26-25mm.
020	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	159	776-77	2.66g.	24-23 mm.
021	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	160	777	2.75g.	25.5-25 mm.
022	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	160	777	2.92g.	27 mm.

ISSN 2960-9704

Table № 2

№	Caliph	Mint	Nominal	Date A.H.	Date A.D.	Winght	Size
023	al-Mahdī.	Madinat al-Salam	,, ----------,,	162	779	2.88g.	24 mm.
024	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	164	781	2.92g.	24-23 mm.
025	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	164	781	2.92g.	23mm.
026	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	164	781	2.94g.	23.5-25mm.
027	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	164	782	2.92g.	27-26 mm.
028	Harun al-Rashid	Madinat al-Salam	Dirhem	170	786-87	248g.	25.5-25 mm.
029	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	180	796	2.55g.	26.5-25 mm.
030	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	180	796	2.86g.	24.5-24 mm.
031	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	180	796	2.92g.	25.5-24 mm.
032	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	181	797	281g.	26-25 mm.
033	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	181	797	2.94g.	24 mm.
034	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	181	797	278g.	26.5-26 mm.
035	‘Abdallāh al-Mansur	Al-Mohammadīya	,, ----------,,	151	768	2.84g.	26mm.
036	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	155	772	2.83g.	26mm.
037	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	155	772	2.60g.	26.5-25mm.
038	Mūsa al-hadī	,, ---------- ,,	,, ----------,,	170	786-87	2.94g.	25-24mm.
039	Harun al-Rashid	,, ---------- ,,	,, ----------,,	170	786-87	2.94g.	25-24mm.
040	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	173	782	2.78g.	25-24.5mm.
041	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	175	79-192	3.11g.	25mm.
042	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	175	79-192	2.91g.	25mm.
043	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	176	792-93	2.79g.	24.5-24mm.
044	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	176	792-93	3.05g.	25-24mm.

Table № 3

№	Caliph	Mint	Nominal	Date A.H.	Date A.D.	Winght	Size
045	Harun al- Rashid	Al-Mohammadīya	Dirhem	178	794-95	2.49g.	27.5-27mm.
046	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	181	797	2.92g.	26-24mm.
047	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	183	799	2.88g.	27-26mm.
048	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	185	801	2.89g.	25mm.
049	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	186	802	2.72g.	26-25mm.
050	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	186	802	2.78g.	26-24mm.
051	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	187	803	3.09g.	24.5-23.5
052	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	189	805	2.78g.	26-24mm.
053	**‘Abdallāh** al- Mansur	Al – ´Abbāsīyat.	,, ----------,,	157	774	2.58g.	25-24mm.
054	Muhammad al-Mahdī	,, ---------- ,,	,, ----------,,	161	778	2.44g.	26mm.
055	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	163	780	2.79g.	26mm.
056	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	163	780	2.77g.	27-25mm.
057	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	164	781	2.85g.	25mm.
058	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	165	782	2.73g.	25mm.
059	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	166	783	2.81g.	26.5-25mm.
060	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	166	783	2.54g.	25mm.
061	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	166	783	2.71g.	24.5mm.
062	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	166	783	2.67g.	25.5-24.5mm.
063	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	166	783	2.73g.	25.5mm.
064	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	167	783-84	2.88g.	25.5-25mm.
065	Harun al- Rashid	,, ---------- ,,	,, ----------,,	171	787	2.73g.	25mm.
066	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	171	787	2.2.51g.	26-24.5mm.

ISSN 2960-9704

Table № 4

№	Caliph	Mint	Nominal	Date A.H.	Date A.D.	Winght	Size
067	Harun al- Rashid	Al – ´Abbāsīyat.	Dirhem	171	787	2.49g.	25-24mm.
068	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	176	792	2.88g.	22mm.
069	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	184	800	2.11g.	25.5-24.5mm.
070	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	??6	???	2.66g.	26-24.5mm.
071	Muhammad al-Mahdī	Medīnat Jayy	,, ----------,,	161	778	2.73g.	25.5mm.
072	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	162	779	2.73g.	28.5mm.
073	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	162	779	2.59g.	27mm.
074	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	Dirhem	162	779	2.90g.	27-26mm.
075	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	162	779	2.88g.	28-26.5mm.
076	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	162	779	2.87g.	26-25mm.
077	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	162	779	2.82g.	27.5-27mm.
078	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	162	779	2.77g.	26-24mm.
079	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	162	779	2.96g.	27-25mm.
080	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	162	779	2.79g.	27.5-27mm.
081	‘Abdallāh al- Mansur	Arminia	,, ----------,,	145	762	2.94g.	26mm.
082	Harun al- Rashid	,, ---------- ,,	,, ----------,,	171	787	2.94g.	27-25mm.
083	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	181	797	2.66g.	25-24mm.
084	‘Abdallāh al- Mansur	Al – Basra.	,, ----------,,	141	758	2.88g.	27-26mm.
085	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	143	760	2.88g.	26mm
086	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	146	763	2.85g.	27.5mm.
087	Muhammad al-Mahdī	,, ---------- ,,	,, ----------,,	167	783	2.63g.	24.5mm.
088	Harun al- Rashid	,, ---------- ,,	,, ----------,,	174	790-91	2.72g.	24mm.

Table № 5

№	Caliph	Mint	Nominal	Date A.H.	Date A.D.	Winght	Size
89	‘Abdallāh al- Mansur	Al-Andalus	Dirhem	155	772	2.72g.	29.5mm.
90	Muhammad al-Mahdī	,, ---------- ,,	,, ----------,,	166	782-82	2.71g.	26.5mm.
91	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	168	784-85	2.69g.	31-30mm.
92	‘Abdallāh al- Mansur	Al - Bārda	,, ----------,,	153	770	2.50g.	26-25.5mm.
93	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	153	770	2.43g.	26-25.5mm.
94	Muhammad al-Mahdī	,, ---------- ,,	,, ----------,,	161	761	2.52g.	26.5-24mm.
95	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	167	783-84	2.45g.	29mm.
96	Harun al- Rashid	,, ---------- ,,	,, ----------,,	175	791	2.51g.	25.5mm.
97	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------v-,,	175	791	2.34g.	27-25mm.
98	Harun al- Rashid	Rabāṭ	,, ----------,,	173	789	2.55g.	28mm.
99	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	175	791-92	2.66g.	25mm.
100	‘Abdallāh al- Mansur	Balkh	,, ----------,,	152	769	2.56g	24.8-24mm.
101	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	157	783	2.92	24.5-24mm.
102	Muhammad al-Mahdī	Arrān	,, ----------,,	159	776	2.89g.	25-23.5mm.
103	Mūsa al-hadī	Al-Hārūnīa	,, ----------,,	170	786	2.89g.	25mm.
104	,, ---------- ,,	Ma’dan Bajunays	,, ----------,,	191	807	2.85g.	25-24mm.
105	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	191	807	2.93g.	24.8-24mm.
106	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	191	807	2.81g.	25-24.5mm.
107	Muhammad al-Mahdī	Ifriqiya	,, ----------,,	161	778	2.29g.	24.5mm.
108	Harun al- Rashid	,, ---------- ,,	,, ----------,,	177	793-94	2.64g.	26-25mm.
109	Muhammad al-Mahdī	al-Yamāmah	,, ----------,,	168	784	2.80g.	24mm.
110	‘Abdallah al- Manṣūr	Is not readable	,, ----------,,	156	773	2.45g.	22.5-22mm.

ISSN 2960-9704

Table № 6

№	Caliph	Mint	Nominal	Date A.H.	Date A.D.	Winght	Size
111	Muhammad al-Mahdī	,, ---------- ,,	,, ----------,,	160	777	2.02g.	20mm.
112	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	163	780	2.80g.	26-25.5mm.
113	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	163	780	2.73g.	25.5-24mm.
114	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	163	780	2.63g.	24mm
115	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	167	783	2.89g.	24mm
116	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	16(7?)	78(?)	2.67g.	24-21mm.
117	Harun al- Rashid	,, ---------- ,,	,, ----------,,	173	780	2.64g.	24mm.
118	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	174	790	2.52g.	25-24.5mm.
119	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	177	793	2.72g.	25-24.5mm.
120	al-Hajjaj	Bishapur	Drachm			3.86g.	34-32mm.
121	Umar b. Al - Ala	Tabaristan	Hemidrach-ma			1.72g	23mm
122	Umar b. Al - Ala	Tabaristan	Hemidrach-ma			1.92g	25-24mm
123	Khosrow I	Sistan	Drachm			3.26g	29-28mm
124	Khosrow II	Esfahān	Drachm			4.11g	32-31.5mm
125	Khosrow II	Esfahān	Drachm			3.37g	31mm
126	Khosrow II	Ctesiphon	Drachm			2.38g	26-27mm
127	Khosrow II	Gundy Shapur	Drachm			2.66g	28.5-27mm
128	Khosrow II	Merv	Drachm			2.96g	27-26.5mm

2022
11 DECEMBER
№6

ARCHEOLOGIA
არქეოლოგია

АРХЕОЛОГИЯ

Институт археологии имени академика Андриа Апакидзе

КЛАД КУФИЧЕСКИХ МОНЕТ ИЗ САГАРЕДЖО ВОПРОСЫ ШЕЛКОВОГО ПУТИ ПО МАТЕРИАЛАМ НУМИЗМАТИКИ

Посвящается памяти академика Гурама Лорткипанидзе

Гоча Габашвили,,

Архитектор; научный сотрудник Национального музея Грузии

Гоча Герадзе,

Культуролог; Эксперт Национального бюро судебной экспертизы им. Левана Самхараули

АБСТРАКТ

В статье рассматривается клад арабских дирхамов, обнаруженный в глиняном кувшине недалеко от города Сагареджо в 2017 году, и его анализ в историко-нумизматическом контексте Шелкового пути. В исследовании подробно обсуждается формирование трансконтинентального торгового Шелкового пути, его маршруты, роль культурно-экономических связей между цивилизациями, стратегическое положение Грузии (особенно Мцхеты и Тбилиси) в этой системе, а также, начиная с VI века, вопрос византийско-иранского торгового противостояния и создание альтернативных северных путей через Кавказ, инициированных согдийцами. Отдельно рассмотрен феномен серебряных кладов скандинавского происхождения, связь викингов-варягов с Грузией, в частности, исторический эпизод их участия в противостоянии Баграта IV и Липарита Багваши, а также интересные параллели между грузинскими (джафарийскими и Давида III Курапалата) монетами, обнаруженными в Тбилиси и Европе. Основная часть статьи посвящена подробному описанию 115 монет, найденных в Сагареджоском кладе: их хронологии (189-80 гг. хиджры, т.е. 805-699 гг.), центров чеканки от северо-западной Африки до западного Ирана (Мадинат ас-Салами, аль-Мухаммадия, аль-Аббасидия, аль-Басра, аль-Андалусия и др.) и предполагаемой дате чеканки, связанной с потрясениями, начавшимися после смерти халифа Харуна аль-Рашида. В заключительном разделе высказывается предположение, что этот клад, наряду с другими подобными региональными находками, демонстрирует глубокое и долгосрочное участие Грузии в международной торговле и культурной сети Шелкового пути в раннем средневековье.

Ключевые слова: Шелковый путь, нумизматика, клад, монета, дирхам.

ISSN 2960-9704

Начало эллинистической эпохи, и в частности македонских завоеваний, совпало с развитием промышленных связей в Восточном Средиземноморье, странах Понтии и Азии. К IV веку до н.э. социально-экономические достижения эллинизма проявились прежде всего в торговле. Старые стратегические центры теряли или сохраняли свое значение в зависимости от того, насколько выгодно они располагались по отношению ко всему эллинистическому миру.

Восточная культура прошла долгий и чрезвычайно интересный путь развития через призму взаимного влияния. Арабы переняли многие достижения предшествующих азиатских народов, полученные в ходе завоевательных войн. Они впитали в себя византийскую и иранскую культуру. Персы оказали значительное влияние на развитие арабо-мусульманской культуры, и люди туркменского происхождения впоследствии последовали тому же пути.

В свою очередь, древние китайская и индийская цивилизации оказали сильное влияние на культуру народов Центральной и Юго-Восточной Азии. Главную роль в культурных связях Китая с внешним миром сыграл Великий Шелковый путь, открытый во времена правления династии Хань во II веке до н.э. во время посольства Чжан Цяня в Бактрию. С тех пор торговые караваны двигались по этому пути в Центральную Азию, Иран, страны Средиземноморья и т.д. Помимо шелка, из Китая экспортировались железо, медь, олово, драгоценные камни и другие металлы. С Запада импортировались стекло, керамика, а также специи из Индии и другие товары. Благодаря Шелковому пути развивались не только торговые и экономические связи между разными странами, но и происходило знакомство и обмен культурами.

В период династии Тан (618-907) в Китае начал набирать силу ислам. Первое арабское посольство появилось в 651 году. Арабы стали играть важную посредническую роль в культурных и торговых отношениях между Востоком и Западом. Столетие спустя, в 751 году, они разгромили китайцев в битве на реке Тала (северный Киргизистан) и захватили западную часть Шелкового пути. Именно благодаря арабам китайские изобретения достигли Европы. Например, распространились компас, бумага, книгопечатание и китайские ремесла.

Хотя средневековая ближневосточная культура органически связана с исламом, первоначальные элементы этой культуры зародились в сасанидском Иране. Именно её культурные достижения впоследствии стали важной составляющей мусульманской культуры, которая сформировалась в VII-VIII веках и достигла высокого уровня развития и процветания в IX-X веках. Арабо-мусульманская культура включала в себя как западные, так и восточные культурные традиции, проявление которых было различным в разных регионах. В частности, в западной части Ближнего Востока преобладало римско-византийское влияние, а в восточной – иранское. Это было обусловлено длительным господством Рима и Византии в западной части Ближнего Востока и Ирана в восточной части. Таким образом, если в период римского владычества (661-750) приоритет отдавался римско-византийским институтам, то во время правления династии Аббасидов (750-1258), сменившей халифат, возникло сильное иранское влияние.

В 139-126 годах до н.э. был открыт трансконтинентальный торговый и караванный путь, соединяющий Китай с побережьями Средиземного и Черного морей. Немецкий географ XIX века Фердинанд фон Рихтгофен[1] дал ему элегантное название «Шелковый путь». Торговля по этому пути началась во II веке до н.э. Великий Шелковый путь начинался в Сиане. От Дуньхуана он разветвлялся на запад в двух направлениях. Оба пути – первый к северу от озера Лобнор до Турпана, второй к югу от того же озера через Хотан и Ярканд – сходились в Кашгаре. Отсюда северный путь соединялся с Закавказьем через Каспийское море, пересекал Грузию, а из Фариса через Черное море достигал Византии и Рима. Второй путь вел из Кашгара через Балх и северный Иран в Месопотамию, а оттуда к берегам Средиземного моря.

Великий Шелковый путь в основном использовался для транспортировки высококачественного китайского шелка, основными потребителями которого была римская знать. Экспорт шелка в Рим (а позже

[1] Фердинанд фон Рихтгофен (1833-1905). Немецкий геолог и географ, исследователь Соединенных Штатов и Китая. Он считается основателем геоморфологии и первым, кто использовал термин «Шелковый путь».

и в Византию) осуществлялся через великие державы Ближнего Востока, Парфию, а затем и Сасанидский Иран. Импорт китайского шелка обходился Риму в 100 000 сестерциев в год. За участок Великого Шелкового пути, проходивший через Ближний Восток, Рим и Византия вели многовековые войны, сначала с Парфией, затем с Сасанидским Ираном. Примечательно, что маршруты Великого Шелкового пути считались в Парфии государственной тайной. В VII-IX веках арабский халифат контролировал торговлю товарами, импортируемыми таким способом. Позже монголы установили на ней монополию.

Великий Шелковый путь утратил свое значение в конце XVII века, когда европейцы окончательно освоили морские пути вокруг Африки.

Шелковый путь способствовал развитию экономических и культурных связей между странами Востока и Запада. Выше мы упомянули сырье, продукцию и инновации, которые развитые страны Востока поставляли на Запад. Индия, Китай и другие страны получили от этого обмена не меньшую выгоду. Таким образом, на Восток были завезены стекло, предметы роскоши, некоторые культурные растения, арабские скакуны и многое другое, а также проникли религиозные и философские учения (буддизм, манихейство, иудаизм, ислам, несторианство).

Японские археологи обнаружили в Ангкоре остатки кашанской керамики и другие артефакты, местное происхождение которых было отвергнуто мнением международных экспертов. Было установлено, что богатство и процветание королевства Ангкор определялись скорее торговлей, чем плодородной почвой, способной давать два или три урожая в год.

Таким образом, Шелковый путь, или, как его еще называли, Золотой Шелковый путь, соединял величайшие цивилизации мира: Китай, Монголию, Индию, Грецию, Византию, Иран, Месопотамию, Рим и др. Это был двусторонний маршрут с многочисленными ответвлениями, включая Янтарный путь Северной Европы.

Торговые пути проходили вдоль побережья Черного моря в Колхиде еще в VIII-VII веках до н.э. В VI-IV веках греческие товары перемещались по всей магистрали Мтквари и Риони-Квирила. Главные центры этого маршрута, протяженностью более 12 тысяч километров, постепенно превратились в мощные центры торговли, культуры и религии. Как видим, Шелковый путь – это не только концепция, соединяющая Восток и Запад, но и Север и Юг. (Выделено нами, подробнее об этом мы поговорим ниже).

Чтобы проиллюстрировать важность дорог, проходящих через территорию Грузии, мы еще раз отметим универсальную роль Шелкового пути в развитии мировой цивилизации – по этой трансконтинентальной магистрали доставлялись драгоценные камни из Индии и Пакистана, меха из России, прекрасные изделия из золота и серебра из Турции и многое другое. Именно по этой дороге Запад узнал о существовании буддизма, зороастризма и конфуцианства, а Европа посылала миссионеров на Восток для распространения христианства. Обмен идеями происходил в Антиохии, Эрзеруме, Хамадане, Бухаре, Самарканде и многих других городах, названия которых ныне утрачены. Если мы посмотрим на историю стран, расположенных вдоль Шелкового пути (Япония, Корея, Китай, Узбекистан, Казахстан, Кыргызстан, Таджикистан, Пакистан, Туркменистан, Азербайджан, Грузия, Греция, Египет), мы найдем многочисленные примеры взаимного влияния культур, возникновения новых направлений в философии, литературе, искусстве и архитектуре, даже созданных на стыке культур. Греческие историки[2] сохранили сведения о том, что в IV-I веках до н.э. Грузия была торговым путем, соединявшим не только Восток и Запад, но и Юг и Север. Эта дорога является частью исторически существовавшей системы сухопутных, морских и речных международных торговых путей. Торговые пункты на черноморском побережье Колхиды были созданы еще в VIII-VII веках до н.э. В VI-IV веках греческие товары перемещались по всей магистрали рек Мтквари, Риони-Квирила и Техура.

Военные походы монголов, а затем и Тамерлана в XII-XIV веках опустошили экономику стран Кавказа. В результате масштабной экспансии монголов обширная территория оказалась под единым правлением,

[2] Плутарх – ок. 46-127 гг; Николай Дамасский – 64–64 гг. н.э.; Страбон – 64/63 до н.э. – 23/24 гг. н.э.

важные торговые пути были подчинены им, и была создана единая таможенная система. После османского завоевания Константинополя в 1453 году Закавказье надолго оказалось отрезанным от западной цивилизации. Как уже упоминалось выше, за этим последовали великие географические открытия и открытие морских путей, и караванный торговый путь Шелкового пути постепенно перестал существовать, города вдоль караванного пути постепенно были заброшены, а некоторые из них были засыпаны песком.

Как известно, после IV века до н.э. столицей Грузии была Мцхета, в то время торговля приобрела особый характер. Греческая культура слилась с высокоразвитой культурой Ближнего Востока. Помимо торговли и обмена товарами, это был также военный путь. Тот, кто владел этими путями на Кавказе и гарантировал их безопасность, владел Кавказом и контролировал его границы. Именно потому, что Грузия расположена на этой дороге, она фактически контролирует въездные ворота на дорогу, ведущую с востока – дорогу на Северный Кавказ, побережье Черного моря и в страны Средиземноморья на юге. Тбилиси, как и Мцхета, располагался на этом перекрестке. Город Тбилиси считался восточными воротами иберийской столицы – Мцхеты – и королевства. В случае вторжения противника им сначала пришлось бы обойти хорошо укрепленный военный гарнизон, защищавший Тбилиси, а затем продвинуться к столице, Мцхете. Археологические исследования, проведенные на территории монастыря 40 Себастьянских мучеников, а также обнаружение крепости городского типа и древней бани позволили нам сформировать определенное представление о переносе царской резиденции столицы из Мцхеты в Тбилиси. Основная идея заключается в том, что перенос столицы в Тбилиси – это план, задуманный и реализованный дальновидным царем и великим полководцем Вахтангом Горгасали[3], который связан с хитоном Христа. Чтобы защитить хитон Христа, Вахтанг Горгасали основал Тбилиси как город и выбрал его в качестве столицы. Горгасали знал, что столица всегда под угрозой. Враг прежде всего пытается захватить центр власти, столицу. С религиозной точки зрения Мцхета считалась вторым Иерусалимом, потому что здесь повторялись все святыни Иерусалима.

Вернемся к дорогам, проходившим по территории Грузии и соединявшим не только Запад с Востоком, но и Юг с Севером. Рассмотрим некоторые конкретные исторические события. «Арабские» халифы[4] – Абу Бакр (632-634) и Омар ибн аль-Хаттаб (9634-644) – отличались своим умом и духом и значительно превосходили христианских императоров и правителей, с которыми они воевали. Заслуга арабов в том, что благодаря огромной военной мощи они очень быстро добились военных успехов в завоевании Сирии и Палестины, и в то же время относились к своим новым подданным с удивительным политическим терпением и умеренностью. Благодаря такой политике арабы за несколько лет разгромили Персию, завоевали северную Сирию, нанесли сокрушительное поражение византийскому императору Ираклию[5] в битве при Ярмуке и достигли священного города Иерусалима. После двух лет безуспешной осады, согласно арабским источникам, жители Иерусалима пообещали передать город только халифу Омару ибн аль-Хаттабу. Халиф Омар согласился с этим требованием и преподнес патриарху Иерусалима Софрону[6], находившемуся у городских ворот, грамоту о защите населения. Кроме того, он подписал соглашение с христианами, тем самым еще раз подтвердив свою добрую волю по отношению к их религии и священству. Начиная со времен османского султана Мехмеда II (1451-1481) и до середины XVII века каждый мусульманский правитель считал себя обязанным продлевать договор, предусматривавший защиту прав, предоставленных патриархам Иерусалима халифом Омаром ибн аль-Хаттабом.

Документ, изданный халифом Омаром ибн аль-Хаттабом патриарху, ясно показывает, что святыни Иерусалима и Вифлеема находятся в руках грузинского и эфиопского духовенства и монахов. Они, в отличие от других христиан, называются «жителями» и освобождены от платы за вход в Аль-Кумаму

[3] Вахтанг I Горгасали (ок. 440–502 гг. н.э.) – царь Иберии. Хосровиды – вторая грузинская династия, следующая за династией Парнаваза, находящаяся до Багратионов.
[4] Степанадзе М. Грузия и Эфиопия: два звена Шелкового пути. Тбилиси 2002.
[5] Флавий Ираклий Август (575-641 гг.) – византийский император.
[6] Святой Софрон I Иерусалимский – Патриарх Иерусалимский (634-638 гг.); Святой Православной Церкви.

(Церковь Воскресения) и другие святые места. Арабское правительство берет на себя ответственность за удовлетворение их потребностей и защиту на суше и на море в соответствии с проявленными ими «послушанием и кротостью». Помимо этого, в документе поражают два момента: грузины составляли большинство в святынях Иерусалима, но почему рядом с ними были поставлены абиссинцы, которым были предоставлены те же привилегии, и, во-вторых, что подразумевается под «послушанием и кротостью», в обмен на которые эти два народа получили особые привилегии.

В византийской историографии тесно связаны одновременное обращение в христианство эфиопов, или абиссинцев, и иберов. Примечательно, что автор «Обращения Картли» также связывает эти два факта. Как свидетельствуют археологические находки, в более или менее крупных городах, расположенных вдоль главной дороги, ведущей из Аксума (эфиопского государства) к Красному морю, христианские церкви были построены именно в IV-VI веках, что ясно свидетельствует о важности для страны территорий, которые охватывало христианство. Дошедшие до нас эфиопские источники свидетельствуют о том, что правители Аксума приняли новую веру под влиянием византийских купцов, установив с ними тесные связи и признав идеологию экономически и политически сильного государства. Аксумское царство переняло византийскую политику в бассейне Красного моря, через который византийские, сирийские и египетские торговые суда достигали Индийского океана и торговали с Цейлоном.

Южная Аравия, являвшаяся крупным поставщиком пряностей в Византию, располагалась на том же торговом пути. Таким образом, Византия, ведшая ожесточенную борьбу за контроль над торговыми путями с укрепившимся арабским государством, сумела найти обходные пути – на Кавказ, к его северу и югу – к бассейну Красного моря, опираясь на Аксумское царство[7]. Уже в VI веке Аксум стал гегемоном на обширной территории к югу от владений Византии и Сасанидского Ирана. Крупнейший порт Эфиопии, Адулис, торговал с Восточной Азией, Китаем, Индией и Цейлоном. Он был единственным посредником для византийских купцов, приобретавших индийские и китайские товары.

Близость к центрам древних цивилизаций Древнего Востока и весьма благоприятное географическое положение определили огромное значение торговых транзитных путей, проходивших через территорию Грузии, в комплексе международной системы сухопутных, морских и речных путей. Эта главная дорога начиналась в Сянчжане (Китай), а из города Дуньхуан разветвлялась на две ветви на запад. Обе дороги сходились в городе Кашгаре. Отсюда южная ветвь дороги шла через Иран к городу Антиохия на средиземноморском побережье, а северная дорога проходила через Каспийское море, через Албанию, Картли и Эгриси к городу Фазис.

После раздела Римской империи торговля шелком стала одной из основных форм внешней торговли в Восточной Римской империи. Шелковые изделия попадали в Византию через иранских купцов, проходя через иранскую территорию, поэтому торговые пути между двумя государствами с ранних времен стали прямой причиной дипломатических переговоров и военных конфликтов.

Византия была вынуждена закупать шелк по ценам, установленным иранцами. Таким образом, Иран оказался в гораздо более выгодном положении. Византия тщетно пыталась избежать иранского вмешательства; ситуация изменилась с середины VI века, когда в Центральной Азии был создан Тюркский каганат. После поражения гепталитов и Северокитайской империи великий караванный путь, соединявший Восток и Запад, перешёл в руки Тюркского каганата. Турки доверили большие объемы китайского шелка, накопленного в качестве дани и подарков, своим подчиненным согдийским купцам для торговли в западных странах. Предприимчивые согдийские купцы использовали шелк, производимый согдийцами в Центральной Азии (Фергане), наряду с китайским шелком.

Согдийские купцы страдали от высоких цен на шелк, устанавливаемых Ираном. Они решили исследовать новый торговый путь в Византию, минуя Иран, с севера. Византийцы также были заинтересованы в освоении

[7] Аксумское царство. Важное царство в северо-восточной Африке.

нового торгового пути. Новый маршрут позволил бы согдийским купцам достигать Албании, Картли или Эгриси из Центральной Азии через перевалы Северного Кавказа, а оттуда – Византии. В то время Албания и Картли были вассальными государствами Персии, и поэтому Персия контролировала перевалы Дербента и Дариали. Это переходный перевал с Северного Кавказа в Сванети, а именно в Мисимианети[8] (ущелье Дали и поселение Чвибери) на западе Грузии. Персия создала здесь еще одно препятствие, и начиная с 562 года разгорелась дипломатическая борьба вокруг вопроса о Сванети.

Первое согдийское посольство прибыло в Византию в 568 году. Император Юстиниан II (565-578) благосклонно принял турецкое посольство и заключил с ним торговое соглашение. Таким образом, был заложен фундамент нового Шелкового пути. Из 12 перевалов, ведущих на Северный Кавказ, 4 (Чубери, Накра Донгуз-Орун, Бечо, Твибери) легко проходимы с конца апреля по ноябрь. Товары и деньги перемещались через эти перевалы с начала античности, что подтверждают и археологические данные. Профессор Звиад Квициани[9] посвятил обширную работу вопросу о трехсторонних дорогах Сванети.

В соборах и монастырях Западной Европы в XI веке часто читали молитву-просьбу: «Господи, защити нас от норманнов». Европейская история полна рассказов об успешных походах викингов, которые на протяжении веков грабили европейские города и деревни, используя огонь и мечи. Учёным до сих пор трудно сказать, что именно стало причиной такого успеха викингов. Дело в том, что у них не было ни отличительного оружия, ни особой боевой стратегии. Большинство учёных связывают их успех с быстрым и удобным передвижением по морю. Их корабли могли вместить от пятидесяти до ста человек. Начиная с VIII века, военная агрессия викингов осуществлялась в нескольких направлениях: воины из Норвегии и Дании в основном атаковали побережье современной Германии, Франции и Англии.

Древние греки называли викингов варягами, и, вероятно, они узнали о викингах от византийцев. Со второй половины X века викинги служили при византийском дворе и участвовали в укреплении могущества Византийского государства. Грузия тесно сотрудничала с этими двумя центрами христианской культуры. Ученые спорят о том, кто первым узнал о викингах — византийцы или греки, но факт остается фактом: на грузинском языке, как и на греческом, викингов называли варягами либо варангами.

В 40-х годах XI века в Грузии бушевала братоубийственная война между Багратом IV и отступником-феодальным правителем Липаритом Багваши[10]. Гражданская война длилась более 20 лет и серьезно затронула тогдашнюю Грузию. За эти 20 лет варяги участвовали в битве лишь однажды. Хорошо известно, что варяги использовались европейцами в качестве наемников, и феодальная Грузия не была исключением. В 1045 году, после того как Липарит Багваши в очередной раз отвернулся от грузинского царя Баграта IV, что привело к потере Грузией контроля над армянским царством Анис, вновь объединенная Грузия снова оказалась втянута в братоубийственную войну. Баграт IV призвал на битву в общей сложности 3000 викингов, которые пошли вдоль Риони до деревни Баши, где разбили лагерь. В решающей битве царь взял с собой только 700 варягов, поскольку, как оказалось, оставшиеся 2300 воинов, истощенные и искалеченные тяжелым византийским пленом, не имели сил сражаться. Армия Баграта IV переправилась через гору Лихи и расположилась лагерем в современном Каспском районе, недалеко от деревни Сасиретис Чала. Липарит был укреплен на левом берегу реки Тедзами напротив Багвы. Ни одна из сторон не собиралась начинать битву. Баграт IV все еще ждал подкрепления из Месхети, но в это время викинги, уверенные в своей храбрости и силе, атаковали лагерь Липарита, не посоветовавшись с командованием. Этот дерзкий поступок вынудил грузинского царя вступить в битву. Грузинский летописец с удивлением отмечает: Варяги не стали ждать месхов и атаковали Липарита. Византийские гарнизоны поддерживали коварного эристави Клдекари. Кровавое столкновение закончилось поражением небольшой объединенной армии викингов

[8] Мисимии – Одно из древних грузинских (сванских) племен.

[9] Квициани З. «Средства коммуникации Грузии и Северного Кавказа» (Вопросы культурной истории и теории VIII. Тбилиси 2000).

[10] Липарит IV Багваши. Эристави (феодальный владетель) Клдекари в 30-60-х годах XI века, сын Липарита III. Фактический правитель Грузии во время несовершеннолетия Баграта IV.

и грузин. Норманны, известные в Европе, потерпели поражение в ущельях Куры и Тедзами. Липарит Багваши приговорил викингов к позорному наказанию. Он заставил их печь хлеб, а затем вернул его тем, кто расположился лагерем в Баши. Это был единственный военный эпизод столкновения варягов и грузин.

Битва при Сасирети, возможно, не заняла бы столь видное место в истории, если бы не участие в ней викингов. После этого братоубийственная война между Багратом IV и Липаритом Багваши продолжалась долго, но никто не думал нанимать варягов, потому что викинги-варяги не стали синонимом непобедимого воина в Грузии; они остались в грузинской истории как воины, приглашенные собирать хлеб. Оставшиеся 2000 викингов, которых Баграт IV не привлек к битве, поселились в селе Баши близ Кутаиси. Их потомки до сих пор живут в Грузии.

Захороненные клады скандинавских и нормандских моряков состояли из серебряных монет и различных серебряных предметов; было обнаружено более 800 таких кладов. Каждый год археологи раскапывают как минимум один клад. Большая часть серебряных изделий – это ювелирные украшения, преобладают браслеты. Предполагается, что они были изготовлены местными ремесленниками путем переплавки монет, хотя импортная продукция также широко распространена. Серебряные изделия в основном закапывали под полы жилых или сельскохозяйственных построек. Бывают случаи, когда под основным сокровищем скрывалось что-то ещё. Поэтому местные археологи предположили, что в загробной жизни предкам в Вальхалле приносили большое количество серебра на удачу. Сокровища, находившиеся в нижнем слое, не считались священными. Древняя традиция захоронения умерших под полом в Скандинавии и в мире в целом того времени хорошо известна культурологам.

Особого внимания заслуживает клад, найденный на ферме Спеллингс в Висбю, на острове Готланд. Остатки довольно большого здания размером 15 на 50 метров предположительно являлись бывшим складом, поскольку исследователи не обнаружили ничего, напоминающего печь или камин.

Общий вес найденного серебра достиг 67 кг. Вместе с другими артефактами было обнаружено 14 000 монет. Очень немногие из них были отчеканены в Италии и Дании. 99% монет представляли собой дирхамы арабского происхождения.

Поиск других разнообразных исторических фактов и событий является задачей дальнейших исследований. Новые археологические открытия также внесут значительный вклад в представление роли Грузии на международной арене.

Как пишет Е.А. Пахомов в своей работе[11], в IX-X веках арабские дирхамы массово поступали с Востока в европейские страны, а именно: в Северную Россию, Скандинавию (Данию, Швецию, Норвегию). В Германии, Финляндии и Латвии, помимо аббасидских дирхамов, отчеканенных в Тбилиси, были найдены и джафарские монеты. Речь идёт о монетах, отчеканенных Джафаром ибн Мансуром[12]. Тбилиси в то время был столицей эмирата династии Джафаров. Также был найден драм правителя Тао-Кларджети Давида III Курапалата, который мы относим к типу грузинско-византийских монет, он действительно напоминает европейские монеты того периода. Из трёх найденных таких монет все три были обнаружены в Европе[13].

Следы Шелкового пути на Кавказе отчетливо видны с древних времен. Это подтверждают археологические материалы из Армении, Азербайджана, Грузии и Северного Кавказа. Определенное количество импортных товаров частично размещалось на территориях и в государствах, которые были вовлечены не только в торговлю с Китаем, но и в отношения со странами Востока в целом.

Весной 2017 года во время строительства дома недалеко от города Сагареджо (Грузия), в 59 километрах от Тбилиси, был обнаружен клад, состоящий преимущественно из арабских дирхамов. Клад был помещен в глиняный кувшин и закопан в таком виде. Трудно предположить, зачем понадобилось хранить или прятать деньги таким образом, поскольку археологические исследования в этом районе не проводились.

[11] Пахомов Е.А. «Монеты Грузии». Тбилиси 1970, стр. 49.
[12] Джафар II ибн-Мансур. Эмир Тбилиси с 914 по 952 год. Представитель династии Джафаридов.
[13] Пахомов Е.А. «Монеты Грузии». Тбилиси 1970, стр. 53

В результате изучения клада мы получили очень интересную географическую информацию о монетах, отчеканенных в Северо-Западной Африке, включая западный Иран. Период чеканки арабских монет начинается в 86 году хиджры (705 г. н.э.) и заканчивается в 189 году хиджры (805 г. н.э.). Клад включает одну арабо-сасанидскую монету, датированную 80 годом хиджры (699 г. н.э.), а также две арабо-табаристские монеты, обе датированные 163 годом хиджры (780 г. н.э.), четыре монеты Хосрова II (590-628 гг. н.э.) и одну копию монеты Хосрова I (531–579 гг. н.э.).

Результаты исследований показывают, что сокровища были зарыты либо после 189 г. хиджры (805 г. н.э.), либо в течение 2-3 десятилетий – во время беспорядков, начавшихся после смерти Харуна аль-Рашида (170 г. н.э. – 193 г. н.э.) (809 г. н.э.).

Мы предлагаем краткое описание 115 монет из клада и список городов, в которых они были найдены. Большинство монет – аббасидские дирхамы, всего 105 штук, из которых: 27 монет были отчеканены в Медине ас-Салам, 17 – в Аль-Мухаммадии, 17 – в Аль-Аббасии, 9 – в Медине Джай, 3 – в Армении, 5 – в Аль-Басре, 3 – в Аль-Андалусии, 5 – в Аль-Барде, 2 – в Рабате, 1 монета – в Медине Балх, 1 – в Аране, 1 – в Аль-Харунии, 1 – в Аль-Таймаре, 2 монеты – в Ма'дан-Баджунаисе, 2 – в Ифригии. 2 монеты были отчеканены Омейядами в городах Аль-Таймар и Би-Васит. В кладе также находятся арабо-сасанидские монеты, отчеканенные в Бишапуре, и 2 монеты, отчеканенные в Табаристане. Всего в кладе 5 сасанидских монет, 3 из которых отчеканены в Исфахане, одна в Ктесифоне и одна в Гунди-Шапуре.

Список городов

1. **al – ʿAbbāsīyat** – (аль Аббасият) город на границе Египта и Ливии.

العباسية

2. **Medīnat es – Salām** – (Мадинат аль-Салам) город в Ираке неподалеку от границы Ирана.

مدينة السلام

3. **al – Mohammadīya** – (аль Мухаммадия) Тегеран после 148 г. х.

المحمدية

4. **Bi – Wāsit** – (Васит) Исторический город напротив г. Кашкара на западном берегу р. Тигр. Построен в 82 х. (702 г.).

واسط

5. **Armīnīyat** – (Арминия) Армения.

ارمينية

6. **al-'Andalus** – (Андалузия) Испания (арабская Иберия).

الاندلس

7. **al – Bārda** – (Барда) Город в современном Азербайджане между Гянджой и Баку.

   الباردة

8. **Arrān** – (Аран) Арабское наименование нынешнего Азербайджана.

   باران

9. **al – Taimurā** – (аль Таймара) город на атлантическом побережье, связанный со столицей Марокко Рабатом.

   التيمارة

10. **Medīnat Balkh** – (Мааддин Балх) город в афганской провинции Балх.

    مدينةبلخ

11. **al-Rabāṭ** – (Рабат) Столица современного королевства Марокко.

    راناة

12. **Medīnat Jayy** – (Мадинат Джей) бывшее название Испахана.

    مدينةجي

13. **al–Basra** – (аль Басра) город в Ираке.

    باصرة / بالبصرة

14. **al Hārūnīya** – (аль Харуния) город в западном Иране.

    الخرونيه

15. **Ma'dan Bajunays** – (Маадин Баджунаис) город в Армении, ныне Бзнунис.

    (Pqlmtlh) – بمعدن باجنيس

16. **Ifriqiya** – (Ифригия) древнеримская провинция в Тунисе (Африка).

    افريقية

17. **Sfahān** – (Испахан) расположен в 252 км. к югу от Тегерана, столица провинции Испахан.

    اصفهان

18. Tabaristan – (Табаристан) южное побережье Каспийского моря.

    طبرستان

19. Bishapur – (Бишапур) древний сасанидский город (Иран) на пути между Персидой и Эламом.

ISSN 2960-9704

20. **Ktesifon** – (Ктезифон) древний город в Мессопотамии, на восточном берегу р. Тигр.

21. **Stakhr** – (Стахр) древний город в южном Иране, провинция Фарс, в пяти км. к северу от Персеполя.

22. **Sīstān** – (Систан) историко-географический регион в восточном Иране.

23. Merv – (Мерв) большой город и оазис в Средней Азии, расположенный на магистрали Шелкового пути, на территории современного Туркменистана.

24. **al-Yamāmah** – (Ямама) древний регион в нынешней Саудовской Аравии.

БИБЛИОГРАФИЯ:

1. Джапаридзе Г. Монеты эмира Тбилиси Али бен Джафара. «Мецниереба», Тбилиси 1991. (Груз.)
2. Квициани З. Пути коммуникации Грузии и Северного Кавказа, Вопросы истории и теории культуры VIII. Тбилиси 2000. (Груз.)
3. Стефанадзе М. Грузия и Эфиопия: два звена Шелкового пути. Тбилиси 2022. (Груз.)
4. Варданян А.Р. Исламские монеты, отчеканенные в исторической Армении, том I. Ереван 2011. (Англ.)
5. Гёбль Р. Сасанидская нумизматика. Брауншвейг 1971. (Англ.)
6. Ловик Н.М. Ранная чеканка Аббасидов: корпус типов А, 132-218гг. хиджры – 750-833гг. н.э. Лондон 1941. (Англ.)
7. Мочири М.И. Исследование иранской нумизматики эпохи Сасанидов и арабо-сасанидского периода. Том II. Теиран 1977. (Франц.)
8. Норманд Н. Силлог об исламских монетах в Ашмолеанском музее, Том 4. Оксфорд 2012. (Англ.)
9. Пагава И., Варшаломидзе И., Туркиа С. Обращение куфических монет в юго-западной Грузии. Активижн, Батуми 2016. (Англ.)
10. Ричард Дж.П. Арабские монеты и как их прочесть. Мичиганский университет 1980. (Англ.)
11. Уолкер Дж. Каталог арабо-сассанидских монет (губернаторы Омейяды на Востоке, арабо-гепталиты, Аббасиды – губернаторы Табаристана и Бухары). Лондон 1941. (Англ.)

12. Босворт К.Э. Мусульманские династии. «Наука», Москва 1971.
13. Джалаганиа И.А. Монетные клады Грузии. Клад сасанидских и византиискиx монет из села Цители Цкаро. «Мецниереба», Тбилиси 1980.
14. Джалаганиа И.А. Иноземная монета в денежном обращении Грузии V – XIII вв. Тбилиси 1979.
15. Капанадзе Д. Клад монет начала XI в. Тбилисского эмира Али ибн Джафара. Эпиграфика Востока, В. 14. 1961, с. 71-78.
16. Пахомов Е.А. Монеты Грузии. «Мецниереба», Тбилиси 1970.
17. Пагава И.К., Лемберг Е.М. Обращение куфического серебра в западных и юго-западных провинциях Грузии (в свете новых находок). Эпиграфика Востока, В. XXXI. 2015, с. 273-298.
18. Тизенгаузен В. Монеты восточного халифата. Санкт-Петербург 1873.
19. Цоцелия М. Каталог Сасанидских монет Грузии. «Мецниереба», Тбилиси 1981.
20. https://www.beastcoins.com/Sasanian/Sasanian.htm
21. https://www.zeno.ru/
22. https://islamiccoins.ancients.info/abbasid/ABBASID_CALIPHS.htm

ISSN 2960-9704

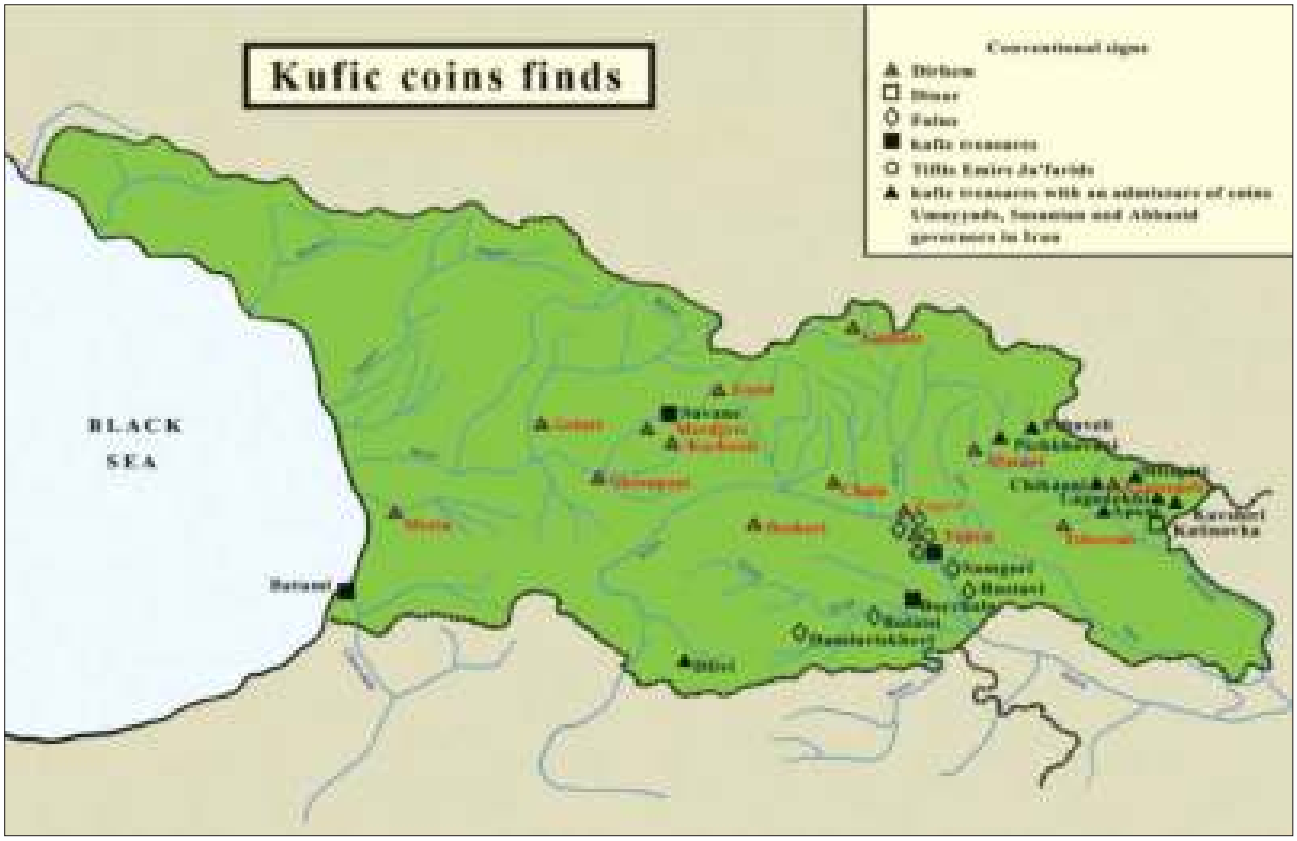
Kufic coins finds
BLACK
SEA

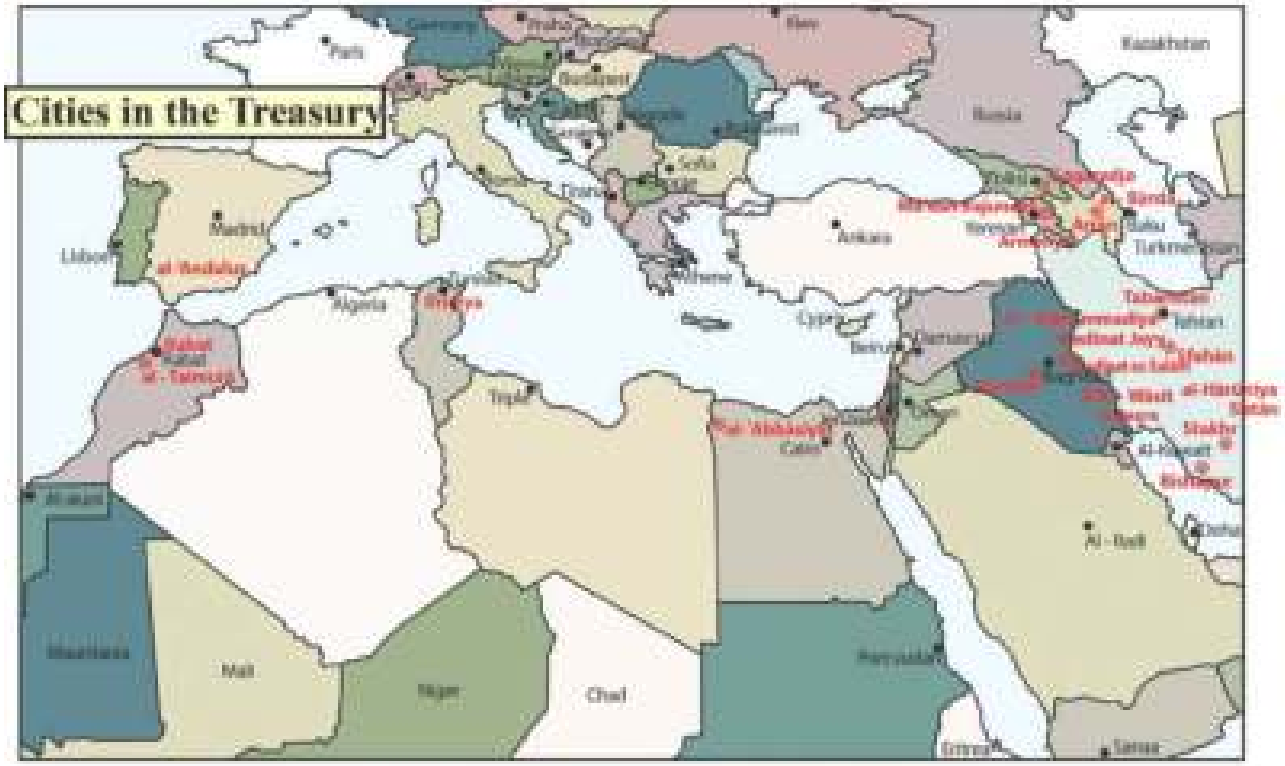
Cities in the Treasury

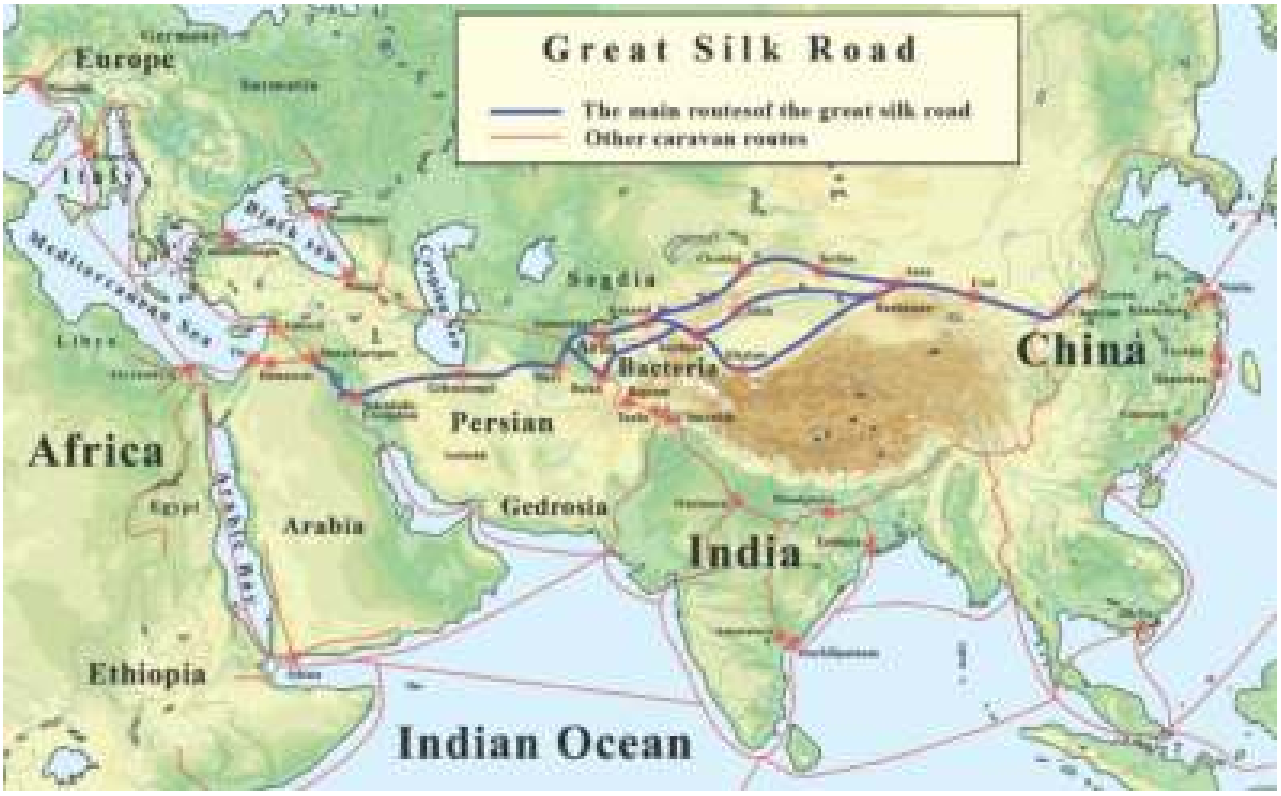

ISSN 2960-9704

Bi – Wāsit

Al-Walid b. Abd al-Malik
47– 95AH / 668 –715AD

№ 001. CHALIPHAL tip
Ar. Dirhem. Bi – Wāsit 86AH. (705AD). 2.42g. 27-25mm.
Legend A. لا اله الا الله و حده/ لا شريكه There is no diety except (the one) God alone He has no equal.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم بواسط في ست و تسعين (In The Name of God. This dirham was struck in Bi – Wāsit in the year six end eighty). (86)
Rev. Legend. J. الله احد الله / الصمد لم يلد و/ لم يولد و لم يكن / له كفوا احد God is the only one, God is infinite, he didn't give birth neither he was given birth, and no one is his equal.
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

Al-Taymārā

№ 002. CHALIPHAL tip
Ar. Dirhem. Al-Taymārā. 91AH. (710AD). 2.65g. 26.5-26mm.
Legend A. لا اله الا الله و حده/ لا شريكه There is no diety except (the one) God alone He has no equal.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم التيمارة في احدى و تسعين (In The Name of God. This dirham was struck in Al-Taymārā in the year one end naincty). (91)
Rev. Legend. J.
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

Al– Basra
Omar ibn Abd al-Aziz
97-98 - 101 AH / 717 - 720 AD

№ 003. Caliph Omar ibn Abd al-Aziz.
Ar. Dirhem. al – Basra. 100AH. (718-719AD). 2.38g. 27mm.
Legend A.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم بالمصرة سنة مئه (In The Name of God. This dirham was struck in al – Basra in the year hundred). (100)
Rev. Legend. J. الله احد الله / الصمد لم يلد و/ لم يولد و لم يكن / له كفوا احد God is the only one, God is infinite, he didn't give birth neither he was given birth, and no one is his equal.
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

Madinat al-Salam
Caliph Abu Ja'far 'Abdallāh al- Mansur
137-158H/754-775D

№ 004. ANONYMOUS.
Ar. Dirhem. Madinat al-Salam. 151 AH. (768 AD). 2.85g. 26-25 mm.
Obv. Legend A.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم مدينة السلام سنة احدى و خمسين و مئة (In The Name of God. This dirham was struck in Madinat al-Salam in the year one and fifty and hundred). (151)
Rev. Legend C. محمد/ رسول/ الله (Muhammad the Messanger of God).
Below نخ (Bakh)
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

№ 005. ANONYMOUS.
Ar. Dirhem. Madinat al-Salam. 151 AH. (768 AD). 2.48g. 24-24.5 mm.
Obv. Legend A
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم مدينة السلام سنة احدى و خمسين و مئة (In The Name of God. This dirham was struck in Madinat al-Salam in the year one and fifty and hundred). (151)
Rev. Legend C. محمد/ رسول/ الله (Muhammad the Messanger of God).
Below نخ (Bakh)
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

№ 006. ANONYMOUS.
Ar. Dirhem. Madinat al-Salam. 153 AH. (770 AD). 2.91g. 25.5-25 mm.
Obv. Legend A.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم مدينة السلام سنة ثلث و خمسين و مئة (In The Name of God. This dirham was struck in Madinat al-Salam in the year three and fifty and hundred). (153)
Rev. Legend C.
Below نخ (Bakh)
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

№ 007. ANONYMOUS.
Ar. Dirhem. Madinat al-Salam. 155 AH. (772 AD). 2.87g. 25-24 mm.
Obv. Legend A
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم مدينة السلام سنة خمس و خمسين و مئة (In The Name of God. This dirham was struck in Madinat al-Salam in the year five and fifty and hundred). (155)
Rev. Legend C.
Below نخ (Bakh)
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

ISSN 2960-9704

№ 008. ANONYMOUS.
Ar. Dirhem. Madinat al-Salam. 157 AH. (774 AD). 2.89g. 25-24 mm.
Obv. Legend A. لا شريكه / الله و حده / لا اله الا There is no diety except (the one) God alone He has no equal.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم مدينة السلام سنة سبع و خمسين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Madinat al-Salam in the year seven and fifty and hundred). (157)
Rev. Legend C. محمد/ رسول/ الله (Muhammad the Messanger of God)
Below بخ بخ (Bakh Bakh)
Rev. 1. Qur'ān IX. 33. رسول الله ارسله بالهدي ودين الحق ليظهره علي الدين كله ولو كره المشركون محمد Muhammad is the messenger of God. He sent him with guidance and the true religion to reveal it to all religions even if the polytheists abhor it.

Caliph Abū 'Abdallāh Muhammad al-Mahdī
158-169AH/775-785AD

№ 009. ANONYMOUS.
Ar. Dirhem. Madinat al-Salam. 158 AH. (775AD). 2.90g. 26-25.5 mm.
Obv. Legend A.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم مدينة السلام سنة ثمان و خمسين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Madinat al-Salam in the year eight and fifty and hundred). (158)
Rev. Legend C.
Below بخ بخ (Bakh-Bakh)
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

№ 010. ANONYMOUS.
Ar. Dirhem. Madinat al-Salam. 158 AH. (775 AD). 2.88g. 25.5 mm.
Obv. Legend A. لا شريكه / الله و حده / لا اله الا There is no diety except (the one) God alone He has no equal.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم مدينة السلام سنة ثمان و خمسين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Madinat al-Salam in the year eight and fifty and hundred). (158)
Rev. Legend C. محمد/ رسول/ الله (Muhammad the Messanger of God)
Below بخ بخ (Bakh Bakh)
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

№ 011. ANONYMOUS.
Ar. Dirhem. Madinat al-Salam. 158 AH. (775-AD). 2.86g. 25-24 mm.
Obv. Legend A.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم مدينة السلام سنة ثمان و خمسين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Madinat al-Salam in the year eight and fifty and hundred). (158)
Rev. Legend C.
Below نخ نخ (Bakh-Bakh)
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

№ 012. ANONYMOUS.
Ar. Dirhem. Madinat al-Salam. 158 AH. (775AD). 2.70g. 25-24 mm.
Obv. Legend A.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم مدينة السلام سنة ثمان و خمسين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Madinat al-Salam in the year eight and fifty and hundred). (158)
Rev. Legend C.
Below نخ نخ (Bakh-Bakh)
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

№ 013. ANONYMOUS.
Ar. Dirhem. Madinat al-Salam. 158 AH. (775-95AD). 2.79g. 26-24.5 mm.
Obv. Legend A.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم مدينة السلام سنة ثمان و خمسين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Madinat al-Salam in the year eight and fifty and hundred). (158)
Rev. Legend C.
Below نخ نخ (Bakh-Bakh)
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

№ 014. ANONYMOUS.
Ar. Dirhem. Madinat al-Salam. 158 AH. (775). 2.90g. 26.5-25.5 mm.
Obv. Legend A.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم مدينة السلام سنة ثمان و خمسين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Madinat al-Salam in the year eight and fifty and hundred). (158)
Rev. Legend C.
Below نخ نخ (Bakh-Bakh)
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

ISSN 2960-9704

№ 015. ANONYMOUS
Ar. Dirhem. Madinat al-Salam. 158 AH. (775). 2.95g. 23 mm.
Obv. Legend A.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم مدينة السلام سنة ثمان و خمسين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Madinat al-Salam in the year eight and fifty and hundred). (158)
Rev. Legend C. محمد/ رسول/ الله (Muhammad the Messanger of God).
Below ه (Ha)
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

№ 016. In the name of the caliph al-Mahdi.
Ar. Dirhem. Madinat al-Salam. 159 AH. (776 AD). 2.87g. 28.5-27 mm.
Obv. Legend A. لا اله الا/ الله و حده/ لا شريكه There is no diety except (the one) God alone He has no equal.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم مدينة السلام سنة تسع و خمسين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Madinat al-Salam in the year nine and fifty and hundred). (159)
Rev. Legend D. محمد رسول الله/ عليه و سلم/ الله صلى / الخليفة المهدي Muhammad is the Messenger / of God, Gods Prayer / and Salutations upon him / The Caliph al-Mahdi.
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

№ 017. In the name of the caliph al-Mahdi.
Ar. Dirhem. Madinat al-Salam. 159 AH. (776AD). 2.31g. 26-24.5 mm.
Legend A. لا اله الا/ الله و حده/ لا شريكه There is no diety except (the one) God alone He has no equal.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم مدينة السلام سنة تسع و خمسين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Madinat al-Salam in the year nine and fifty and hundred). (159)
Rev. Legend D. محمد رسول / الله صلى / الله/ عليه و سلم / الخليفة المهدي
Muhammad is the Messenger / of God, Praise Gods / upon him and pease / Caliph al-Mahdi.
Rev. 1. Qur'ān IX. 33. محمد رسول الله لرسله بالهدي ودين الحق ليظهره على الدين كله ولو كره المشركون Muhammad is the messenger of God. He sent him with guidance and the true religion to reveal it to all religions even if the polytheists abhor it.

№ 018. In the name of the caliph al-Mahdī.
Ar. Dirhem. Madinat al-Salam. 159 AH. (776AD). 2.92g. 27-26 mm.
Obv. Legend A.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم مدينة السلام سنة تسع و خمسين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Madinat al-Salam in the year nine end fifty and hundred). (159)
Rev. Legend D.
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

№ 019. In the name of the caliph al-Mahdī.
Ar. Dirhem. Madinat al-Salam. 160 AH. (777 AD). 2.9g. 26-25 mm.
Obv. Legend A. لا اله الا الله و حده/ لا شريكه There is no diety except (the one) God alone He has no equal.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم مدينة السلام سنة ستين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Madinat al-Salam in the year sixty and hundred). (16)
Rev. Legend D. محمد رسول الله/ صلي الله / عليه و سلم/ الخليفة المهدي Muhammad is the Messenger / of God. Gods Prayer / and Salutations upon him / The Caliph al-Mahdi
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

№ 020. ANONYMOUS.
Ar. Dirhem. Madinat al-Salam. 159 AH. (776). 2.66g. 24-23 mm.
Obv. Legend A.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم مدينة السلام سنة تسع و خمسين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Madinat al-Salam in the year nine and fifty and hundred). (159)
Rev. Legend C.
Below ه (Ha)
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

№ 021. In the name of the caliph al-Mahdī.
Ar. Dirhem. Madinat al-Salam. 160 AH. (777-95AD). 2.75g.25.5-25 mm.
Obv. Legend A.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم مدينة السلام سنة ستين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Madinat al-Salam in the year sixty and hundred). (160)
Rev. Legend D.
Below ●.
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

ISSN 2960-9704

№ 022. In the name of the caliph al-Mahdī.
Ar. Dirhem. Madinat al-Salam. 160 AH. (777-95AD). 2.92g.27 mm.
Obv. Legend A.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم مدينة السلام سنة ستين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Madinat al-Salam in the year sixty and hundred). (160)
Rev. Legend D.
Below ● .
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

№ 023. In the name of the caliph al-Mahdī.
Ar. Dirhem. Madinat al-Salam. 162 AH. (779AD). 2.88g.24 mm.
Obv. Legend A.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم مدينة السلام سنة اثنين و ستين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Madinat al-Salam in the year two end sixty and hundred). (162)
Rev. Legend D.
Below ● .
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

№ 024. In the name of the caliph al-Mahdī.
Ar. Dirhem. Madinat al-Salam. 164 AH. (781). 2.92g. 24-23 mm.
Obv. Legend A.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم مدينة السلام سنة اربع و ست و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Madinat al-Salam in the year four and sixty and hundred). (164)
Rev. Legend D.
Below ● .
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

№ 025. In the name of the caliph al-Mahdī.
Ar. Dirhem. Madinat al-Salam. 164 AH. (781AD). 2.92g. 23mm.
Obv. Legend A.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم مدينة السلام سنة اربع و ستين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Madinat al-Salam in the year four and sixty and hundred). (164)
Rev. Legend D.
Below ● .
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

№ 026. In the name of the caliph al-Mahdī
Ar. Dirhem. Madinat al-Salam. 164 AH. (781AD). 2.94g. 23.5-25 mm.
Obv. Legend A.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم مدينة السلام سنة اربع و ستين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Madinat al-Salam in the year four and sixty and hundred). (164)
Rev. Legend D.
Below ♦ .
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

№ 027. JA'FAR in the name of the caliphal heir Muhammad al-Amīn.
Ar. Dirhem. Madinat al-Salam. 166 AH. (782AD). 2.92g. 27-26 mm.
Obv. Legend A. لا اله الا الله و حده/ لا شريكه There is no diety except (the one) God alone He has no equal.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم مدينة السلام سنة ست و ستين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Madinat al-Salam in the year six end sixty and hundred). (166)
Rev. Legend B. محمد رسول الله/ مما لمربه الامير الامين/ محمد بن امير المؤمنين (Muhammad is the Messenger of God / From what was ordered by the Prince al-Amin / Muhammad Son of The Prince of the Faithful.).
Below جعفر (Jafar)
Rev. 2. Qur'ān IX. 33.

Caliph Abū Ja'far Harun al- Rashid
170-193AH/789-809AD

№ 028. In the name of caliph 'Abdallah Harun
Ar. Dirhem. Madinat al-Salam. 170 AH. (786-87AD). 2.48g 25.5-25 mm.
Obv. Legend A.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم مدينة السلام سنة سبعين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Madinat al-Salam in the year sixty and hundred). (170)
Rev. Legend C.
Rev. 1. مما لمربه عبدالله خارون امير المومنين (By The comanand of 'Abdullah Harun prince of the Believers.)
Rev. 2. Qur'ān IX. 33.

ISSN 2960-9704

№ 029. JA'FAR in the name of the caliphal heir Muhammad al-Amīn.
Ar. Dirhem. Madinat al-Salam. 180 AH. (796AD). 2.55g. 26.5-25 mm.
Obv. Legend A. لا اله الا الله و حده/ لا شريكه There is no diety except (the one) God alone He has no equal.
Obv. L. بسم الله ضرب هذا الدرهم مدينة السلام سنة ثمانين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Madinat al-Salam in the year eight and hundred). (150)
Rev. Legend B. محمد رسول الله/ مما لمربه الامير الامين/ محمد بن امير المؤمنين Muhammad is the Messenger of God / From what was ordered by the Prince al-Amin / Muhammad Son of The Prince of the Faithful.
Below جعفر (Jafar)
Rev. L. Qur'ān IX. 33.

№ 030. JA'FAR in the name of the caliphal heir Muhammad al-Amīn.
Ar. Dirhem. Madinat al-Salam. 180 AH. (796AD). 2.86g. 24.5-24 mm.
Obv. Legend A.
Obv. L. بسم الله ضرب هذا الدرهم مدينة السلام سنة ثمانين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Madinat al-Salam in the year eight and hundred). (150)
Rev. Legend B. محمد رسول الله/ مما لمربه الامير الامين/ محمد بن امير المؤمنين Muhammad is the Messenger of God / From what was ordered by the Prince al-Amin / Muhammad Son of The Prince of the Faithful.
Below جعفر (Jafar)
Rev. L. Qur'ān IX. 33.

№ 031. JA'FAR in the name of the caliphal heir Muhammad al-Amīn.
Ar. Dirhem. Madinat al-Salam. 180 AH. (796AD). 2.92g. 25.5-24 mm.
Obv. Legend A.
Obv. L. بسم الله ضرب هذا الدرهم مدينة السلام سنة ثمانين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Madinat al-Salam in the year eight and hundred). (150)
Rev. Legend B.
Below جعفر (Jafar)
Rev. L. Qur'ān IX. 33.

№ 032. JA'FAR in the name of the caliphal heir Muhammad al-Amīn.
Ar. Dirhem. Madinat al-Salam. 181 AH. (797AD). 2.81g. 26-25 mm.
Obv. Legend A.
Obv. L. بسم الله ضرب هذا الدرهم مدينة السلام سنة احدى و ثمانين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Madinat al-Salam in the year one end eighty and hundred). (181)
Rev. Legend B.
Below جعفر (Jafar)
Rev. L. Qur'ān IX. 33.

№ 033. JA'FAR in the name of the caliph heir Muhammad al-Amīn.
Ar. Dirhem. Madinat al-Salam. 181 AH. (797AD). 2.94g. 24 mm.
Obv. Legend A.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم مدينة السلام سنة احدي و ثمانين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Madinat al-Salam in the year one end eighty and hundred). (181)
Rev. Legend B.
Below جعفر (Jafar)
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

№ 034. JA'FAR in the name of the caliphal heir Muhammad al-Amīn.
Ar. Dirhem. Madinat al-Salam. 181 AH. (797AD). 2.78g.26.5-26 mm.
Obv. Legend A.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم مدينة السلام سنة احدي و اربعين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Madinat al-Salam in the year one end eighty and hundred). (181)
Rev. Legend B.
Below جعفر (Jafar)
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

Al – Mohammadiya

Caliph Abū Ja'far 'Abdallāh al- Mansur
137-158H/754-775D

№ 035. In the name of the caliph heir Muhammad al-Mahdī.
Ar. Dirhem. Al – Mohammadiya. 151 AH. (768AD). 2.84g. 26mm.
Legend A. لا اله الا/ الله و حده/ لا شريكه There is no diety except (the one) God alone He has no equal.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم بالمحمدية سنة احدي و خمسين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Al – Mohammadiya in the year one and fifty and hundred). (151)
Rev. Legend E. مما لمربه/ المهدي محمد / بن امير المؤمنين From what was ordered by / Mahdi Muhammad / Son of The Prince of The Faithful.
Above و (Wa)
Below ع (Ain)
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

ISSN 2960-9704

№ 036. In the name of the caliph heir Muhammad al-Mahdī.
Ar. Dirhem. Al – Mohammadiya. 155 AH. (772AD). 2.83g. 26mm.
Legend A. لا شريكه / الله و حده / لا اله الا There is no diety except (the one) God alone He has no equal.
Obv. بسم الله ضرب هذا الدرهم بالمحمدية سنة خمس و خمسين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Al – Mohammadiya in the year five and fifty and hundred). (155)
Rev. Legend E.
Below ○ .
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

№ 037. In the name of the caliph heir Muhammad al-Mahdī.
Ar. Dirhem. Al – Mohammadiya. 155 AH. (772AD). 2.60g. 26.5-25mm.
Legend A. لا شريكه / الله و حده / لا اله الا There is no diety except (the one) God alone He has no equal.
Obv. بسم الله ضرب هذا الدرهم بالمحمدية سنة خمس و خمسين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Al – Mohammadiya in the year eight and five and hundred). (155)
Rev. Legend E.
Below ○ .
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

Caliph Abū Muhammad Mūsa al-hadī
169-170AH/785-786AD

№ 038. In the name of the caliph al-Hadi.
Ar. Dirhem. Al – Mohammadiya. 170 AH. (786-87AD). 2.94g. 25-24mm.
Legend A.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم بالمحمدية سنة ستة و سبعين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Al – Mohammadiya in the year seventy and hundred). (170)
Rev. Legend D. محمد رسول / الله صلي الله/ عليه و سلم/ الخليفة الهادي (Muhammad is the Messenger / of God, Praise Gods / upon him and pease / caliphal al-Hadi.)
Below به (Bh.)
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

Caliph Abū Ja'far Harun al- Rashid
170-193AH/789-809AD

AL-MUBARAK in the name of the caliphal Harun al- Rashid.
№ 039. Ar. Dirhem. Al – Mohammadīya. 170 AH. (786-87AD). 2.94g. 25-24mm.
Legend A.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم بالمحمدية سنة سبعين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Al – Mohammadīya in the year seventy and hundred). (170)
Rev. Legend O.
Above مبا (Muba)
Below رك (Rak)
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

№ 040. YAHYĀ with BAHLUL in the name of the caliphal Harun al- Rashid.
Ar. Dirhem. Al – Mohammadīya. 173 AH. (782AD). 2.78g. 25-24.5mm.
Legend A. لا اله الا الله و حده/ لا شريكه There is no diety except (the one) God alone He has no equal.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم بالمحمدية سنة ثلث و سبعين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Al – Mohammadīya in the year three and seventy and hundred). (173)
Rev. Legend O. محمد رسول الله صلى الله/عليه و سلم/ الخليفة الرشيد (Muhammad is the messenger/ of the God, praise of God/upon him end peace/ Caliph al-Rashid)
Above يحيى (Yahyā)
Below بهلول (Bahlul)
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

№ 041. YAZĪD in the name of the caliph al-Rashid.
Ar. Dirhem. Al – Mohammadīya. 175 AH. (791-92AD). 3.11g. 25mm.
Legend A. لا اله الا الله و حده/ لا شريكه There is no diety except (the one) God alone He has no equal.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم بالمحمدية سنة خمس و سبعين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Al – Mohammadīya in the year five and seventy and hundred). (175)
Rev. Legend F. محمد رسول الله/ صلى الله عليه/ و سلم الخليفة الرشيد (Muhammad is the messenger of God / Gods prayer and salutations upon him / the Caliph al-Rashid)
Below يزيد (Yazid)
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

ISSN 2960-9704

№ 042. YAZĪD in the name of the caliph al-Rashid.
Ar. Dirhem. Al – Mohammadiya. 175 AH. (791-92AD). 2.91g. 25mm.
Legend A. لا اله الا الله و حده لا شريكه There is no diety except (the one) God alone He has no equal.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم بالمحمدية سنة خمس و سبعين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Al – Mohammadiya in the year five and sixty and hundred). (175)
Rev. Legend F.
Below يزيد (Yazid)
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

№ 043. 'ABDALLAH with (RUH ALLAH LAM JAFAR)–God's servant, Jafar's mother. In the name of the caliphal heir Muhammad al-Amīn.
Ar. Dirhem. Al – Mohammadiya. 176 AH. (792-93AD). 2.79g. 24.5-24mm.
Legend A.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم بالمحمدية سنة ست و سبعين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Al – Mohammadiya in the year six and seventy and hundred). (176)
Below عبدالله (Abdullah)
Rev. Legend B. محمد رسول الله / مما لمربه الامير الامين / محمد بن امير المؤمنين Muhammad is the Messenger of God / From what was ordered by the Prince al-Amīn / Muhammad Son of The Prince of the Faithful.
Above روح الله (God's servant)
Below لأمجعفر (Jafar's mother)
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

№ 044. 'ABDALLAH with (RUH ALLAH LAM JAFAR)–God's servant, Jafar's mother. In the name of the caliphal heir Muhammad al-Amīn.
Ar. Dirhem. Al – Mohammadiya. 176 AH. (792-93AD). 3.05g. 25-24mm.
Legend A.
Below عبدالله (Abdallāh)
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم بالمحمدية سنة ستة و سبعين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Al – Mohammadiya in the year six and seventy and hundred). (176)
Rev. Legend B.
Above روح الله (God's servant)
Below لأمجعفر (Jafar's mother)
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

№ 045. JA'FAR in the name of the caliphal heir Muhammad al-Amīn.
Ar. Dirhem. Al – Mohammadīya. 178 AH. (794-95AD). 2.49g. 27.5-27mm.
Legend A.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم بالمحمدية سنة ثمان و سبعين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Al – Mohammadīya in the year eight and seventy and hundred). (178)
Rev. Legend B.
Below جعفر (Ja'far)
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

№ 046. JA'FAR in the name of the caliphal heir Muhammad al-Amīn.
Ar. Dirhem. Al – Mohammadīya. 181 AH. (797AD). 2.92g. 26-24mm.
Legend A.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم بالمحمدية سنة احدى و ثمانين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Al – Mohammadīya in the year one and eighty and hundred). (181)
Rev. Legend B.
Above و (Wa)
Below جعفر (Ja'far)
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

№ 047. In the name of the caliphal heir Muhammad al-Amīn.
Ar. Dirhem. Al – Mohammadīya. 183 AH. (799AD). 2.88g. 27-26mm.
Legend A.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم بالمحمدية سنة ثلث و ثمانين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Al – Mohammadīya in the year three and eighty and hundred). (183)
Rev. Legend B.
Below صرد (Sard)
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

№ 048. JA'FAR in the name of the caliphal heir Muhammad al-Amīn.
Ar. Dirhem. Al – Mohammadīya. 185 AH. (801AD). 2.89g. 25mm.
Legend A.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم بالمحمدية سنة خمس و ثمانين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Al – Mohammadīya in the year five and eighty and hundred). (185)
Rev. Legend G. محمد رسول / الله صلى الله عليه و سلم / مما امر به الامير الامين / محمد بن امير المؤمنين Muhammad is the messenger / of God, Gods prayer and salutations upon him / From what was ordered by the Prince al-Amin / Muhammad Son of The Prince of the Faithful.
Above و (Wa)
Below جعفر (Ja'far)
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

ISSN 2960-9704

№ 049 JA'FAR in the name of the caliphal heir Muhammad al-Amīn.
Ar. Dirhem. Al – Mohammadiya. 186 AH. (802AD). 2.72g. 26-25mm.
Legend A.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم بالمحمدية سنة ستة و ثمانين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Al – Mohammadiya in the year six and eighty and hundred). (186)
Rev. Legend G
Above و (Wa)
Below جعفر (Ja'far)
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

№ 050. JA'FAR In the name of the caliphal heir Muhammad al-Amīn. Ar. Dirhem. Al – Mohammadiya. 186 AH. (802AD). 2.78g. 26-24mm.
Legend A.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم بالمحمدية سنة ستة و ثمانين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Al – Mohammadiya in the year six and eighty and hundred). (186)
Rev. Legend G
Above و (Wa)
Below جعفر (Ja'far)
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

№ 051. In the name of the caliphal heir Muhammad al-Amīn.
Ar. Dirhem. Al – Mohammadiya. 187 AH. (803AD). 3.09g. 24.5-23.5mm.
Legend A.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم بالمحمدية سنة سبع و ثمانين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Al – Mohammadiya in the year seven and eighty and hundred). (187)
Rev. Legend B محمد رسول الله / مما امربه الامير الامين/ محمد بن امير المؤمنين Muhammad is the Messenger of God / From what was ordered by the Prince al-Amin / Muhammad Son of The Prince of the Faithful.
Above سلام (salam)
Below صرد (Sard)
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

№ 052. JA'FAR 'ABDALLAH with (RUH ALLAH L. AM JAFAR)–God's servant, Jafar's mother. In the name of the caliphal heir Muhammad al-Amīn.
Ar. Dirhem. Al – Mohammadiya. 189 AH. (805AD). 2.78g. 26-24mm.
Legend A.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم بالمحمدية سنة تسع و ثمانين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Al – Mohammadiya in the year six nine eighty and hundred). (189)
Above جعفر (Jafar)
Below عبدالله ('AbdAllah)
Rev. Legend B.
Above روح الله (Spirit of God)
Below لام جعفر (For Jafar)
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

Al – 'Abbāsiyat.

Caliph Abū Ja'far 'Abdallāh al- Mansur
137-158H/754-775D

№ 053. YAZID In the name of the caliph al-Mansur.
Ar. Dirhem. Al – 'Abbāsiyat. 157 AH. (774AD). 2.58g. 25-24mm.
Legend A. لا اله الا الله و حده لا شريكه There is no diety except (the one) God alone He has no equal.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم العباسية سنة سبع و خمسين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Al – 'Abbāsiyat in the year seven and fifty and hundred). (157)
Rev. Legend C.
Above بخ (Bakh)
Below يزيد (Yazid)
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

Caliph Abū 'Abdallāh Muhammad al-Mahdī
158-169AH/775-785AD

№ 054. YAZID In the name of the caliph al-Mahdī.
Ar. Dirhem. Al – 'Abbāsiyat. 161 AH. (778AD). 2.44g. 26mm.
Legend A. لا اله الا الله و حده لا شريكه There is no diety except (the one) God alone He has no equal.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم العباسية سنة احدى و ستين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Al – 'Abbāsiyat in the year one and sixty and hundred). (161)
Rev. Legend C.
Below يزيد (Yazid)
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

№ 055. YAZID In the name of the caliph al-Mahdī.
Ar. Dirhem. Al – ʿAbbāsīyat. 163 AH. (780AD). 2.79g. 26mm.
Legend **A.** لا اله الا الله و حده/ لا شريكه There is no diety except (the one) God alone He has no equal.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم العباسية سنة ثلث و ستين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Al – ʿAbbāsīyat in the year three and sixty and hundred). (163)
Rev. Legend **C.**
Above نخ (Bakh)
Below يزيد (Yazid)
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

№ 056. YAZID In the name of the caliph al-Mahdī.
Ar. Dirhem. Al – ʿAbbāsīyat. 163AH. (780AD). 2.77g. 27-25mm.
Legend A. لا اله الا الله و حده/ لا شريكه There is no diety except (the one) God alone He has no equal.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم العباسية سنة ثلث و ستين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Al – ʿAbbāsīyat in the year three and sixty and hundred). (163)
Rev. Legend C.
Above نخ (Bakh)
Below يزيد (Yazid)
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

№ 057. YAZID In the name of the caliph al-Mahdī.
.Ar. Dirhem. Al – ʿAbbāsīyat. 164 AH. (781AD). 2.85g. 25mm.
Legend A. لا اله الا الله و حده/ لا شريكه There is no diety except (the one) God alone He has no equal.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم العباسية سنة اربع و ستين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Al – ʿAbbāsīyat in the year four and sixty and hundred). (164)
Rev. Legend C.
Above ٥ .
Below يزيد (Yazid)
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

№ 058. YAZID In the name of the caliph al-Mahdī.
Ar. Dirhem. Al – ʿAbbāsīyat. 165 AH. (782AD). 2.73g. 25mm.
Legend A. لا اله الا الله و حده/ لا شريكه There is no diety except (the one) God alone He has no equal.

Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم العباسية سنة خمس و ستين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Al – ʿAbbāsīyat in the year five and sixty and hundred). (165)
Rev. Legend C.
Above ○ . Below يزيد (Yazid)
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

№ 059. YAZID In the name of the caliph al-Mahdī.
Ar. Dirhem. Al – ʿAbbāsīyat. 166 AH. (783AD). 2.81g. 26.5-25mm.
Legend A. لا اله الا/ الله و حده/ لا شريكه There is no diety except (the one) God alone He has no equal.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم العباسية سنة احدى و خمسين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Al – ʿAbbāsīyat in the year six and fifty and hundred). (166)
Rev. Legend C.
Above بخ (Bakh)
Below يزيد (Yazid)
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

№ 060. YAZID In the name of the caliph al-Mahdī.
Ar. Dirhem. Al – ʿAbbāsīyat. 166 AH. (783AD). 2.54g. 25mm.
Legend A. لا اله الا/ الله و حده/ لا شريكه There is no diety except (the one) God alone He has no equal.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم العباسية سنة ست و ستين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Al – ʿAbbāsīyat in the year six and sixty and hundred). (166)
Rev. Legend C.
Above بخ (Bakh)
Below يزيد (Yazid)
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

№ 061. YAZID In the name of the caliph al-Mahdī.
Ar. Dirhem. Al – ʿAbbāsīyat. 166 AH. (783AD). 2.71g. 24.5mm.
Legend A. لا اله الا/ الله و حده/ لا شريكه There is no diety except (the one) God alone He has no equal.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم العباسية سنة ست و ستين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Al – ʿAbbāsīyat in the year six and sixty and hundred). (166)
Rev. Legend C.
Above ●
Below يزيد (Yazid)
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

№ 062. YAZID In the name of the caliph al-Mahdī.
Ar. Dirhem. Al – ʿAbbāsīyat. 166 AH. (783AD). 2.67g. 25.5-24.5mm.
Legend A. لا اله الا الله و حده لا شريكه There is no diety except (the one) God alone He has no equal.
Obv. I. بسم الله ضرب هذا الدرهم العباسية سنة ست و ستين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Al – ʿAbbāsīyat in the year six and sixty and hundred). (166)
Rev. Legend C.
Above ○ .
Below يزيد (Yazid)
Rev. I. Qur'ān IX. 33.

№ 063. YAZID In the name of the caliph al-Mahdī.
Ar. Dirhem. Al – ʿAbbāsīyat. 166 AH. (782AD). 2.73g. 25.5mm.
Legend A.
Obv. I. بسم الله ضرب هذا الدرهم العباسية سنة ست و ستين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Al – ʿAbbāsīyat in the year six and sixty and hundred). (166)
Rev. Legend C. محمد رسول الله Muhammad the Messanger of God.
Above ○ .
Below يزيد (Yazid)
Rev. I. Qur'ān IX. 33.

№ 064. YAZID In the name of the caliph al-Mahdī.
Ar. Dirhem. Al – ʿAbbāsīyat. 167 AH. (783-84AD). 2.88g. 25.5-25mm.
Legend A. لا اله الا الله و حده لا شريكه There is no diety except (the one) God alone He has no equal.
Obv. I. بسم الله ضرب هذا الدرهم العباسية سنة احدى و خمسين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Al – ʿAbbāsīyat in the year seven and sixty and hundred). (167)
Rev. Legend C.
Above ○ .
Below يزيد (Yazid)
Rev. I. Qur'ān IX. 33.

Caliph Abū Jaʿfar Harun al- Rashid
170-193AH/789-809AD

№ 065. YAZID In the name of the caliph al- Rashid.
Ar. Dirhem. Al – ʿAbbāsīyat. 171 AH. (787AD). 2.73g. 25mm.
Legend A. لا اله الا الله و حده لا شريكه There is no diety except (the one) God alone He has no equal.
Obv. I. بسم الله ضرب هذا الدرهم العباسية سنة احدى و خمسين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Al – ʿAbbāsīyat in the year one and seventy and hundred). (171)
Rev. Legend C.ამBelow يزيد (Yazid)
Rev. I. Qur'ān IX. 33.

№ 066. ANONYMOUS.
Ar. Dirhem. Al – ʿAbbāsiyat. 171 AH. (787)AD). 2.51g. 26-24.5mm.
Legend A. لا اله الا الله و حده لا شريكه There is no diety except (the one) God alone He has no equal.
Obv. I. بسم الله ضرب هذا الدرهم العباسية سنة احدى و سبعين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Al – ʿAbbāsiyat in the year one and seventy and hundred). (171)
Rev. Legend C. محمد رسول الله Muhammad the Messanger of God.
Above نخ مر (Bakh)
Rev. I. Qur'ān IX. 33. رسول الله ارسله بالهدي ودين الحق ليظهره علي الدين كله ولو كره المشركون محمد Muhammad is the messenger of God. He sent him with guidance and the true religion to reveal it to all religions even if the polytheists abhor it.

№ 067. YAZID in the name of the caliph al- Rashid.
Ar. Dirhem. Al – ʿAbbāsiyat. 171 AH. (787AD). 2.49g. 25-24mm.
Legend A. لا اله الا الله و حده لا شريكه There is no diety except (the one) God alone He has no equal.
Obv. I. بسم الله ضرب هذا الدرهم العباسية سنة احدى و سبعين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Al – ʿAbbāsiyat in the year one and seventy and hundred). (151)
Rev. Legend C.
Above نخ (Bakh)
Below يزيد (Yazid)
Rev. I. Qur'ān IX. 33.

№ 068. YAZID In the name of the caliph al- Rashid.
Ar. Dirhem. Al – ʿAbbāsiyat. 176 AH. (792AD). 2.88g. 22mm.
Legend A. لا اله الا الله و حده لا شريكه There is no diety except (the one) God alone He has no equal.
Obv. I. بسم الله ضرب هذا الدرهم العباسية سنة احدى و سبعين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Al – ʿAbbāsiyat in the year six and seventy and hundred). (176)
Rev. Legend C.
Above نخ (Bakh)
Below يزيد (Yazid)
Rev. I. Qur'ān IX. 33.

ISSN 2960-9704

№ 069. ANONYMOUS.
Ar. Dirhem. Al – ʿAbbāsīyat. 184 AH. (800AD). 2.11g. 25.5-24.5mm.
Legend A. لا شريكه /الله و حده /لا اله الا There is no diety except (the one) God alone He has no equal.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم العباسية سنة اربع و ثمانين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Al – ʿAbbāsīyat in the year four and eighty and hundred). (184)
Rev. Legend H. محمد رسول / الله صلى الله/ عليه و سلم Muhammad is the Messenger / of God, Gods Prayer / and Salutations upon him.
Above روح (Spirit)
Below بخ بخ (Bakh, Bakh)
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

№ 070. YAZID in the name of the caliph al- Rashid.
Ar. Dirhem. Al – ʿAbbāsīyat. ??6 AH. (??6AD). 2.66g. 26-24.5mm.
Legend A. لا شريكه /الله و حده /لا اله الا There is no diety except (the one) God alone He has no equal.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم العباسية سنة ستة ?? (In The Name of God. This dirham was struck in Al – ʿAbbāsīyat in the year ??6).
Rev. Legend C.
Above بخ (Bakh)
Below يزيد (Yazid)
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

Medīnat Jayy

Caliph Abū ʿAbdallāh Muhammad al-Mahdī
158-169AH/775-785AD

№ 071. ANONYMOUS.
Ar. Dirhem. Medīnat Jayy. 161AH. (778AD). 2.73g. 25.5mm.
Legend A. لا شريكه /الله و حده /لا اله الا There is no diety except (the one) God alone He has no equal.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم مدينةجي سنة احدي و ستين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Medīnat Jayy in the year one and sixty and hundred). (161)
Rev. Legend H. محمد رسول / الله صلى الله/عليه و سلم Muhammad is the Messenger / of God, Gods Prayer / and Salutations upon him.
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

№ 072. YAHIA in the name of the caliph al-Mahdī.
Ar. Dirhem. Medīnat Jayy. 162 AH. (779AD). 2.73g. 28.5mm.
Legend A.

Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم العتاسية سنة اثني و ستين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Medīnat Jayy in the year two and sixty and hundred). (162)
Rev. Legend D. محمد رسول الله/ الله صلى الله/ عليه و سلم/ الخليفة الهدي Muhammad is the Messenger / of God, Praise Gods / upon him and pease / Caliph al-Hadi.
Below يحيى (Yahia)
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

№ 073. YAHIA in the name of the caliph al-Mahdī.
Ar. Dirhem. Medīnat Jayy. 162 AH. (779AD). 2.59g.27mm.
Legend A.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم العتاسية سنة اثني و ستين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Medīnat Jayy in the year two and sixty and hundred). (162)
Rev. Legend D.
Below يحيى (Yahia)
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

№ 074. YAHIA In the name of the caliph al-Mahdī.
Ar. Dirhem. Medīnat Jayy. 162 AH. (779AD). 2.90g. 27-26mm.
Legend A.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم العتاسية سنة اثني و ستين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Medīnat Jayy in the year two and sixty and hundred). (162)
Rev. Legend D.
Below يحيى (Yahia)
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

№ 075. YAHIA In the name of the caliph al-Mahdī.
Ar. Dirhem. Medīnat Jayy. 162 AH. (779AD). 2.88g. 28-26.5mm.
Legend A.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم العتاسية سنة اثني و ستين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Medīnat Jayy in the year two and sixty and hundred). (162)
Rev. Legend D.
Below يحيى (Yahia)
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

ISSN 2960-9704

№ 076. YAHIA In the name of the caliph al-Mahdī
Ar. Dirhem. Medīnat Jayy. 162 AH. (779AD). 2.87g. 26-25mm.
Legend A.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم العتاسية سنة اثني و ستين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Medīnat Jayy in the year two and sixty and hundred). (162)
Rev. Legend D.
Below يحيى (Yahia)
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

№ 077. YAHIA In the name of the caliph al-Mahdī.
Ar. Dirhem. Medīnat Jayy. 162 AH. (779AD). 2.82g. 27.5-27mm.
Legend A.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم العتاسية سنة اثني و ستين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Medīnat Jayy in the year two and sixty and hundred). (162)
Rev. Legend D.
Below يحيى (Yahia)
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

№ 078. YAHIA In the name of the caliph al-Mahdī.
Ar. Dirhem. Medīnat Jayy. 162 AH. (779AD). 2.77g. 26-24mm.
Legend A.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم العتاسية سنة اثني و ستين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Medīnat Jayy in the year two and sixty and hundred). (162)
Rev. Legend D.
Below يحيى (Yahia)
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

№ 079. YAHIA In the name of the caliph al-Mahdī.
Ar. Dirhem. Medīnat Jayy. 162 AH. (779AD). 2.96g. 27-25mm.
Legend A.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم العتاسية سنة اثني و ستين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Medīnat Jayy in the year two and sixty and hundred). (162)
Rev. Legend D.
Below يحيى (Yahia)
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

№ 080. YAHIA In the name of the caliph al-Mahdī.
Ar. Dirhem. Medīnat Jayy. 162 AH. (779AD). 2.79g. 27.5-27mm.
Legend A.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم العتاسية سنة اثني و ستين و مئتين (In The Name of God. This dirham was struck in Medīnat Jayy in the year two and sixty and hundred). (162)
Rev. Legend D. محمد رسول الله/ الله صلى الله/ عليه و سلم/ الخليفة المهدي Muhammad is the Messenger / of God, Gods Prayer / and Salutations upon him / The Caliph al-Mahdi.
Below يحيى (Yahia)
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

Arminia

Caliph Abū Ja'far 'Abdallāh al- Mansur
137-158H/754-775D

№ 081. ANONYMUS.
Ar. Dirhem. Medīnat Arminia. 145AH. (762AD). 2.94g. 26mm.
Legend A. لا اله الا الله و حده/ لا شريكه There is no diety except (the one) God alone He has no equal.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم بارمينية سنة خمس اربعين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Medīnat Arminia in the year five and forty and hundred). (145)
Rev. Legend C. محمد/ رسول/ الله Muhammad /the Messanger /of God.
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

Harun al- Rashid
170-193AH/786-809AD

№ 082. KHAZIMA b. KHAZIM with ISMAIL b. IBRAHIN, in the name of the caliphal heir al-Amīn.
Ar. Dirhem. Medīnat Arminia. 171AH. (787AD). 2.94g. 27-25mm.
Legend A.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم بارمينية سنة احدى و سبعين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Medīnat Arminia in the year one and seventy and hundred). (171)
Rev. Legend 1.
Above خزيمة بن خازم (khazima the son of Khazim)
Below اسمعيل بن ابرهيم (Ismail the son of Ibrahim)
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

ISSN 2960-9704

№ 083. SAID b. SALIM in the name of the caliphal heir al-Amin
Ar. Dirhem. Medīnat Arminia. 181AH. (797AD). 2.66g. 25-24mm.
Legend A. لا اله الا/ الله و حده/ لا شريكه There is no diety except (the one) God alone He has no equal.
Obv. I. بسم الله ضرب هذا الدرهم بارمينية سنة احدى و ثمانين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Medīnat Arminia in the year one and eighty and hundred). (181)
Rev. Legend I. محمد رسول/ الله للامين ولي/عهد المسلمين Muhammad is the messenger of / God al-Amin wali / ahd al-Muslims.
Above سعيد بن (Said the son)
Below سلم (Salim)
Rev. I. Qur'ān IX. 33.

Al – Basra.

Caliph Abū Ja'far 'Abdallāh al- Mansur
137-158H/754-775D

№ 084. ANONYMOUS.
Ar. Dirhem. al – Basra. 141AH. (758-59AD). 2.88g. 27-26mm.
Legend A. لا اله الا/ الله و حده/ لا شريكه There is no diety except (the one) God alone He has no equal.
Obv. I. بسم الله ضرب هذا الدرهم بالبصرة سنة احدى و اربعين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in al – Basra in the year one and forty and hundred). (141)
Rev. Legend C.
Rev. I. Qur'ān IX. 33.

№ 085. ANONYMOUS.
Ar. Dirhem. al – Basra. 143AH. (760AD). 2.88g. 26mm.
Legend A. لا اله الا/ الله و حده/ لا شريكه There is no diety except (the one) God alone He has no equal.
Obv. I. بسم الله ضرب هذا الدرهم بالبصرة سنة احدى و اربعين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in al – Basra in the year three and forty and hundred). (143)
Rev. Legend C.
Rev. I. Qur'ān IX. 33.

№ 086. SELIM in the name of caliph al-Mansur.
Ar. Dirhem. al – Basra. 146AH. (763AD). 2.85g. 27.5mm.
Legend A. لا اله الا الله و حده/ لا شريكه There is no diety except (the one) God alone He has no equal.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم باصرة سنة احدى و اربعين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in al – Basra in the year one four sixty and hundred). (146)
Rev. Legend C. محمد/ رسول/ الله Muhammad is the messenger of / God Crowned Prince / of the Muslims.
Below سلم (selim)
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

Caliph Abū 'Abdallāh Muhammad al-Mahdī
158-169AH/775-785AD

№ 087. YAZID in the name of caliph al-Mahdi.
Ar. Dirhem. al – Basra 167 AH. (783-84AD). 2.63g. 24.5mm.
Legend A.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم بالبصرية سنة سبع و ستين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in
al – Basra in the year seven and sixsty and hundred). (167)
Rev. Legend C. محمد رسول الله Muhammad the Messanger of God.
Above بخ (Bakh)
Below يزيد (Yazid)
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

Caliph Abū Ja'far Harun al- Rashid
170-193AH/789-809AD

№ 088. ALI In the name of caliph Harun al-Rashid.
Ar. Dirhem. al – Basra. 174 AH. (790-91AD). 2.72g. 24mm.
Legend A.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم بالبصرعة سنة اربع و سبعين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in al – Basra in the year four and seventy and hundred). (174)
Rev. Legend H.
Above ●.
Below علي (Ali)
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

ISSN 2960-9704

Al-Andalus

Caliph Abū Ja'far 'Abdallāh al- Mansur
137-158H/754-775D

№ 089. CHALIPHAL type.
Ar. Dirhem. Al – Andalus 155AH. (772AD). 2.72g. 29.5mm.
Legend A. لا اله الا/ الله و حده/ لا شريكه There is no diety except (the one) God alone He has no equal.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم الاندلس سنة خمس و خمسين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Medinat Al – Andalus in the year fine and fifty and hundred). (155)
Rev. Legend J. الله احد الله/ الصمد لم يلد و/ لم يولد و لم يكن/ له كفوا احد God is the only one, God is infinite, he didn't give birth neither he was given birth, and no one is his equal.
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

Caliph Abū 'Abdallāh Muhammad al-Mahdī
158-169AH/775-785AD

№ 090. CHALIPHAL type.
Ar. Dirhem. Al – Andalus 166AH. (782-83AD). 2.71g. 26.5mm.
Legend A.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم الاندلس سنة ستة و ستين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Medinat Al – Andalus in the year six and sixty and hundred). (166)
Rev. Legend J.
1. Qur'ān IX. 33.

№ 091. CHALIPHAL type.
Ar. Dirhem. Al – Andalus 168AH. (784-85AD). 2.69g. 31-30mm.
Legend A.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم الاندلس سنة ثمان و ستين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Medinat Al – Andalus in the year eight and sixty and hundred). (168)
Rev. Legend J. الله احد الله/ الصمد لم يلد و/ لم يولد و لم يكن/ له كفوا احد God is the only one, God is infinite, he didn't give birth neither he was given birth, and no one is his equal.
Above ● ?.
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

Al - Bārda

Caliph Abū Ja'far 'Abdallāh al- Mansur
137-158H/754-775D

№ 092. ANONYMOUS.
Ar. Dirhem. Bārda 153 AH. (770AD). 2.50g. 26-25.5mm.
Legend A.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم بردعة سنة ثلث و خمسين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Bārda in the year three and fifty and hundred). (153)
Legend N. محمد رسول / الله نبي / رحمة Muhammad is the /Messenger /of God, Prophet / Mercy.
Rev. 1. ٭
Qur'ān IX. 33.

№ 093. ANONYMOUS.
Ar. Dirhem. Bārda 153 AH. (770AD). 2.43g. 25.5-26mm.
Legend A.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم بردعة سنة ثلث و خمسين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Bārda in the year three and fifty and hundred). (153)
Rev. Legend N. محمد رسول / الله نبي / رحمة Muhammad is the /Messenger /of God, Prophet / Mercy.
Above ٭.
Below ٭.
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

Caliph Abū 'Abdallāh Muhammad al-Mahdī
158-169AH/775-785AD

№ 094. Yazid. In the name of caliph al-Mahdi
Ar. Dirhem. Al - Bārda. 161AH. (761AD). 2.52g. 26.5-24mm.
Legend A.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم الباردة سنة احدى و ستين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Al - Bārda in the year one and sixty and hundred). (161)
Rev. Legend C. محمد / رسول / الله Muhammad is the messenger of / God Crowned Prince / of the Muslims.
Above بح (Barh)
Below يزيد (Yazid)
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

ISSN 2960-9704

№ 095. Yazid. In the name of caliph al-Mahdi.
Ar. Dirhem. Al - Bārda. 167AH. (783-84AD). 2.45g. 29mm.
Legend A.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم البارذة سنة سبع و ستين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Al - Bārda in the year seven and sixsty and hundred). (167)
Rev.LegendC. الله/رسول/محمدMuhammadisthemessenger of/GodCrownedPrince/ofthe Muslims.
Above ○
Below يزيد (Yazid)
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

Arrān

Caliph Abū 'Abdallāh Muhammad al-Mahdī
158-169AH/775-785AD

№ 102. HAZIMA b. HAZIM In the name of the caliph heir Harun.
Ar. Dirhem. Arrān. 159AH. (776AD). 2.89g. 25-23.5mm.
Legend A.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم بارآن سنة تسع و خمسين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Arrān in the year nine and fifty and hundred). (159)
Rev. Legend 1. محمد رسول/ الله مما لمربه الخليفة/ هرون امير المومنين Muhammad is the messenger of / God From what was ordered by the / Harun, Prince of The Faithful.
Above خزيمة (Hazima)
Below بن خازم (san fo Hazim)
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

Al-Hārūnia

Caliph Abū Muhammad Mūsa al-hadī
169-170AH/785-786AD

№ 103. IBRAHIM and JARĪR with HARUN Prince of the Faithful In the name of the caliph al-Hadi.
Ar. Dirhem. al-Hārūnīa 170 AH. (786AD). 2.89g. 25mm.
Legend A.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم الخرونبه سنة سبعين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in al-Hārūnīa in the year seventy and hundred). (170)
Rev. Legend M. محمد رسول الله/ الخليفة الهدي/ مما لمربه هرون / بن امير المؤمنين Muhammad is the messenger of God / The Caliph al-Hadi / From what was ordered by Harun / Son of the Prince of the Faithful
Above ابرهيم (Ibrahim)
Below جرير (Jarir)
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

Ma'dan Bajunays
Caliph Abū Ja'far Harun al- Rashid
170-193AH/789-809AD

№ 104. (AM)-(mother?) In the name of the Muhammad al-Amin Prince of the Faithful.
Ar. Dirhem. Ma'dan Bajunays 191 AH. (807AD). 2.85g. 25-24mm.
Legend A.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم بمعدن باجنيس سنة احدى و تسعين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Ma'dan Bajunays in the year one and ninety and hundred). (191)
Rev. Legend B.
Above ام (mother)
Below ع (Ain)
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

№ 105. (AM JAFAR) (Jafar's mother) with DAUD in the name of the Muhammad al-Amin Prince of the Faithful.
Ar. Dirhem. Ma'dan Bajunays 191 AH. (787AD). 2.81g. 25-24.5mm.
Legend A.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم بمعدن باجنيس سنة احدى و تسعين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Ma'dan Bajunays in the year one and ninety and hundred). (191)
Rev. Legend B.
Above امجعفر (mother Jafar's)
Below داود (Daud)
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

№ 106. (AM JAFAR) (Jafar's mother) with DAUD in the name of the Muhammad al-Amin Prince of the Faithful.
Ar. Dirhem. Ma'dan Bajunays 191 AH. (787AD). 2.81g. 25-24.5mm.
Legend A.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم بمعدن باجنيس سنة احدى و تسعين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Ma'dan Bajunays in the year one and ninety and hundred). (191)
Rev. Legend B.
Above امجعفر (mother Jafar's)
Below داود (Daud)
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

ISSN 2960-9704

Ifriqiya

Caliph Abū' Abdallāh Muhammad al-Mahdī
158-169AH/775-785AD

№ 107. MUHAMMAD AI- MAHDI.
Ar. Dirhem. Ifriqiya, 161 AH. (778AD). 2.29g. 24.5mm.
Legend A.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم افريقية سنة احدي و ستين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Ifriqiya in the year one and sixty and hundred). (161)
Rev. Legend N. محمد رسول/الله نبي/رحمة Muhammad is the /Messenger/ of God, Prophet/ Mercy.
Above محمد (Muhammad)
Below المهدى (al-Mahdi)
Rev. 1. Qur'ān IX. 33

Caliph Abū Ja'far Harun al- Rashid
170-193AH/789-809AD

№ 108. Al-fazil In the name of caliph al-Rashid.
Ar. Dirhem. Ifriqiya 177 AH. (793-94AD). 2.64g. 26-25mm.
Legend A.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم افريقية سنة سبع و سبعين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Ifriqiya in the year seven and seventy and hundred). (177)
Rev. Legend C.
Above نح (Bakh)
Below الفضل (Al-fazil)
Rev. 1. Qur'ān IX. 33

Al-Yamāmah

Caliph Abū' Abdallāh Muhammad al-Mahdī
158-169AH/775-785AD

№ 109. 'ABDALLĀH bin SA'ID In the name of the caliph al-Mahdi
Ar. Dirhem. al-Yamāmah. 168 AH. (784AD). 2.80g. 24mm.
Legend A.

Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم باليمامة سنة ثمان و ستين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in al-Yamāmah in the year eight and six and hundred). (168)
Rev. Legend D,. محمد رسول / الله صلى الله عليه / و سلم الخليفة المهدي Muhammad is the Messenger / of God, Praise Gods / upon him and pease / caliph al-Hadi.
Above عبد الله. (ʿAbd Allah)
Below بن سعيد. (bin Saʿid)
Rev. 1. Qurʾān IX. 33.

Caliph Abū Jaʿfar ʿAbdallah al- Manṣūr
136-158 / 754- 775

№ 110. ʿĪSĀ b. USAM....? in the name of caliph al-Mansūr.
Ar. Dirhem.__?__. 156 AH. (773AD). 2.45g. 22.5-22mm.
Legend A.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم __?__ سنة ستين و خمسين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in __?__. in the year six and fifty and hundred). (156)
Rev. Legend N. محمد رسول / الله نبي / رحمة Muhammad is the /Messenger / of God, Prophet / Mercy.
Above عيسى (ʿĪSĀ)
Below ?....ن وسلم (usam...?)
Rev. 1. Qurʾān IX. 33.

Caliph Abū ʿAbdallāh Muhammad al-Mahdī
158-169AH/775-785AD

№ 111. (??? ???) In the name of caliph al-Mahdi.
Ar. Dirhem. __?__. 160 AH. (777AD). 2.02g. 20mm.
Legend A.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم __?__. سنة ستين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in __?__. in the year sixty and hundred). (160)
Rev. Legend N. محمد رسول / الله نبي / رحمة Muhammad is the /Messenger / of God, Prophet / Mercy.
Above علم or علف. (???)
Below ???? امر (Am Jafat)
Rev. 1. Qurʾān IX. 33.

ISSN 2960-9704

№ 112. YAZID In the name of caliph al-Mahdi.
Ar. Dirhem. __?__. 163 AH. (780AD). 2.80g. 26-25.5mm.
Legend A.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم __?__ سنة ثلث و ستين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in __?__. in the year three and sixty and hundred). (163)
Rev. Legend C.
Above ○ .
Below يزيد (Yazid)
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

№ 113. YAZID In the name of caliph al-Mahdi.
Ar. Dirhem. __?__. 163 AH. (780AD). 2.73g. 25.5-24mm.
Legend A.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم __?__ سنة ثلث و ستين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in __?__. in the year three and sixty and hundred). (163)
Rev. Legend C.
Above ○ .
Below يزيد (Yazid)
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

№ 114. YAZID In the name of caliph al-Mahdi.
Ar. Dirhem. __?__. 163 AH. (780AD). 2.63g. 24mm.
Legend A.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم __?__ سنة سبع و ستين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in __?__. in the year three and sixty and hundred). (163)
Rev. Legend C.
Above ○ .v
Below يزيد (Yazid)
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

№ 115. YAZID In the name of caliph al-Mahdi.
Ar. Dirhem. __?__. 167 AH. (783AD). 2.89g. 24mm.
Legend A.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم __?__ سنة سبع و ستين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in __?__. in the year seven and sixty and hundred). (1567)
Rev. Legend C.
Above
Below يزيد (Yazid)
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

№ 116. YAZID In the name of caliph al-Mahdi.
Ar. Dirhem. __?__. 16(7?) AH. 2.67g. 24-21mm.
Legend A.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم __؟__ سنة (؟سبع) و ستين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in __?__ in the year seven and sixty and hundred?). (167?)
Rev. Legend C.
Above o
Below يزيد (Yazid)
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

Caliph Abū Ja'far Harun al- Rashid
170-193AH/789-809AD

№ 117. YAZID In the name of caliph al-Rashid.
Ar. Dirhem. __?__. 173 AH. (780AD). 2.64g. 24mm.
Legend A.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم __؟__ سنة ثلث و سبعين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in __?__ in the year three and seventy and hundred). (173)
Rev. Legend C.
Above o
Below يزيد (Yazid)
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

№ 118. AL1 In the name of caliph al-Rashid.
Ar. Dirhem. __?__. 174 AH. (790-91AD). 2.52g. 25-24.5mm.
Legend A.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم __؟__ سنة اربع و سبعين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in __?__ in the year four and seventy and hundred). (174)
Rev. Legend H.
Above بخ (Bakh)
Below علي (Ali)
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

ISSN 2960-9704

№ 119. YAZID In the name of caliph al-Rashid.
Ar. Dirhem __?__ 177 AH. (793AD). 2.72g. 25-24.5mm.
Legend A.
Obv. I. بسم الله ضرب هذا الدرهم __؟__ سنة سبع و سبعين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in __?__ in the year seven and seventy and hundred). (177)
Rev. Legend C.
Above نخ (Bakh)
Below يزيد (Yazid)
Rev. I. Qur'an IX. 33

Arab Sasanids
al-Hajjaj bin Yusuf (40-95AH)

№120. Ar. Drachm. Al-Hajjaj Umayyad governor of Iran. Bishapur. 80AH / 699AD. 3.86g. 34 - 32mm.

Obv. In the center, of the portrait of the ruler. To the left of the face Pahlavi inscription, (glory/splendor increase/grow). In the face of the ruler, Arabic inscription: الحجاج بن يوسف (al-hajaj b. Yusuf). Around the circle: بسم الله لا اله الا الله وحده رسول الله" In the name of God. There is no god but God alone. Muhammad is the Messenger of God."
Rev. In the center, image of two figures near the altar. On the left-hand side is the date, on the Pahlavi (80AH. / 699AD.) On the right side, mint yard (Bysh) Bishapur.

Arab Tabaristan
'Umar b. Al - 'Ala
155-164 AH / 771-782 AD

№121. Ar. Hemidrachma. 'Umar b. Al - 'Ala, Abbasid governor of Tabaristan. (Post Yazdgard Era) = 128 PYE =163H =780 AD. 1.72gr. 23mm.

Obv. In the center, of the portrait of the ruler. To the left of the face Pahlavi inscription, (glory/splendor increase/grow). In the face of the ruler, Arabic inscription: عمر (Umar). Behind the circle Pahlavi inscription: Great.
Rev. In the center, image of two figures near the altar. On the left-hand side is the date, on the Pahlavi (128 PYE = 163H =780 AD). On the right side, mint yard (Tabaristan).

№ 122. Ar. Hemidrachma. ʿUmar b. Al -ʿAla, Abbasid governor of Tabaristan. (Post Yazdgard Era) = 128 PYE =163H =780 AD. 1.92gr. 25-24mm.

Obv. In the center, of the portrait of the ruler. To the left of the face Pahlav inscription, (glory/ splendor increase/grow. In the face of the ruler, Arabic inscription, عمر (ʿUmar). Behind the circle Pahlavi inscription: Great.
Rev. In the center, image of two figures near the altar. On the left-hand side is the date, on the Pahlavi (128 PYE = 163H =780 AD). On the right side, mint yard (Tabaristan).

SASANIDS

Khosrow I. (531 - 579 AD.)

№ 123. Ar. Drachm. Khosrow I. Sistan. 3.26gr. 29-28mm.

Khosrow II Parvēz (590 - 628 AD.)

№ 124. Ar. Drachm. Khosrow II. Parvēz. Esfahān. 4.11g. 32-31.5mm.

№ 125. Ar. Drachm. Khosrow II Parvēz. Esfahān. 3.37gr. 31mm.

ISSN 2960-9704

№ 126. Ar. Drachm. Khosrow II Parvēz. Ctesiphon. 2.38gr. 27-26mm.

№ 126. Ar. Drachm. Khosrow II Parvēz. Gundy Shapur. 2.66gr. 28.5-27mm.

№ 128 Ar. Drachm. Khosrow II Parvēz. Merv. 2.96gr. 27-26.5mm.

გამოსახულების მიმდევრობა: 12 მმ : 10 მმ.

FORMULAE

Legend **A**. لا اله الا
الله و حده
لا شريكه

There is no diety except (the one) God alone He has no equal

Legend **B**. محمد رسول الله
مما لمربه الامير الامين
محمد بن امير المؤمنين

Muhammad is the Messenger of God / From what was ordered by the Prince al-Amin / Muhammad Son of The Prince of the Faithful.

Legend **C**. محمد
رسول
الله

Muhammad the Messanger of God

Legend **D**. محمد رسول
الله صلى الله
عليه و سلم
الخليفة المهدي

Muhammad is the Messenger / of God, Praise Gods / upon him and pease / Caliph al-Mahdi.

Legend **D2**. محمد رسول
الله صلى الله عليه
و سلم الخليفة الهلدي

Muhammad is the Messenger / of God, Praise Gods / upon him and pease / caliph al-Mahdi

Legend **I**. محمد رسول
الله للامين ولي
عهد المسلمين

Muhammad is the messenger of / God al-Amin wali / ahd al-Muslims

Legend **E**. مما لمربه
المهدي محمد
بن امير المؤمنين

From what was ordered by / Mahdi Muhammad / Son of The Prince of The Faithful.

Legend **F**. محمد رسول الله
صلى الله عليه
و سلم الخليفة الر شيد

Muhammad is the messenger of God / Gods prayer and salutations upon him / the Caliph al-Rashid.

Legend **G**. محمد رسول
الله صلى الله عليه و سلم
مما لمربه الامير الامين
محمد بن امير المؤمنين

Muhammad is the messenger / of God, Gods prayer and salutations upon him / From what was ordered by the Prince al-Amin / Muhammad Son of The Prince of the Faithful.

Legend **H**. محمد رسول
الله صلى الله
عليه و سلم

Muhammad is the Messenger / of God, Gods Prayer / and Salutations upon him.

Legend **M**. محمد رسول الله
الخليفة المهدي
مما لمربه هرون
بن امير المؤمنين

Muhammad is the messenger of God / The Caliph al-Mahdi / From what was ordered by Harun / Son of the Prince of the Faithful

ISSN 2960-9704

Legend **J.** الله احد الله
الصمد لم يلد و
لم يولد و لم يكن
له كفوا احد

God is the only one, God is infinite, he didn't give birth neither he was given birth, and no one is his equal.

Legend **K.** محمد رسول الله
مما لمربه الامير المامون
عبد الله بن امير المومنين و لي
و لي عهد المسلمين

Muhammad is the messenger of God / By the command of al-amīr al-Ma'mūn / 'Abd Allāh bin amīr al-mu'minīn walī / Walī 'ahad al-Muslimīn

Legend **L.** محمد رسول
الله مما لمربه الخليفة
هرون امير المو منين

Muhammad is the messenger of / God From what was ordered by the / Harun, Prince of The Faithful.

Legend **N.** محمد رسول
الله نبي
رحمة

Muhammad is the /Messenger / of God, Prophet / Mercy.

Legend **O.** محمدرسول
الله صلى الله
عليه و سلم
الخليفة الرشيد

Muhammad is the messenger/of the God, praise of God/upon him end peace/ Caliph al-Rashid

Table № 1

№	Caliph	Mint	Nominal	Date A.H.	Date A.D.	Winght	Size
001	Al-Walid b. Abd allah	Bi-Wasit	Dirhem	86	705	2.42g.	27-25mm.
002	,, ---------- ,,	Al-Taymārā	,, ----------,,	91	710	2.65g.	26.5-26mm.
003	Abd al-Aziz.	**Al– Basra**	,, ----------,,	150	718	2.38g.	27mm.
004	Al-Mansur	Madinat al-Salam	,, ----------,,	150	768	2.85g.	26-25 mm.
005	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	151	768	2.48g.	24-24.5 mm.
006	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	153	770	2.91g.	25.5-25 mm.
007	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	155	772	2.87g.	25-24 mm.
008	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	157	774	2.89g.	25-24 mm.
009	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	158	775	2.90g.	26-25.5 mm.
010	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	158	775	2.88g.	25.5mm.
011	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	158	775	2.86g.	25-24 mm.
012	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	158	775	2.70g.	25-24 mm.
013	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	158	775	2.79g.	26-24.5 mm.
014	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	158	775	2.90g.	26.5-25.5 mm.
015	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	158	775	2.95g.	23 mm.
016	Muhammad al-Mahdī	,, ---------- ,,	, ----------,,	159	776	2.87g.	28.5-27
017	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	159	776-77	2.31g.	26-24.5 mm.
018	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	159	776-77	2.92g.	27-26 mm.
019	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	160	777	2.9g.	26-25mm.
020	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	159	776-77	2.66g.	24-23 mm.
021	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	160	777	2.75g.	25.5-25 mm.
022	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	160	777	2.92g.	27 mm.

ISSN 2960-9704

Table № 2

№	Caliph	Mint	Nominal	Date A.H.	Date A.D.	Winght	Size
023	al-Mahdī.	Madinat al-Salam	,, ----------,,	162	779	2.88g.	24 mm.
024	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	164	781	2.92g.	24-23 mm.
025	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	164	781	2.92g.	23mm.
026	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	164	781	2.94g.	23.5-25mm.
027	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	164	782	2.92g.	27-26 mm.
028	Harun al-Rashid	Madinat al-Salam	Dirhem	170	786-87	248g.	25.5-25 mm.
029	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	180	796	2.55g.	26.5-25 mm.
030	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	180	796	2.86g.	24.5-24 mm.
031	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	180	796	2.92g.	25.5-24 mm.
032	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	181	797	281g.	26-25 mm.
033	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	181	797	2.94g.	24 mm.
034	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	181	797	278g.	26.5-26 mm.
035	ʻAbdallāh al-Mansur	Al-Mohammadīya	,, ----------,,	151	768	2.84g.	26mm.
036	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	155	772	2.83g.	26mm.
037	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	155	772	2.60g.	26.5-25mm.
038	Mūsa al-hadī	,, ---------- ,,	,, ----------,,	170	786-87	2.94g.	25-24mm.
039	Harun al-Rashid	,, ---------- ,,	,, ----------,,	170	786-87	2.94g.	25-24mm.
040	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	173	782	2.78g.	25-24.5mm.
041	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	175	79-192	3.11g.	25mm.
042	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	175	79-192	2.91g.	25mm.
043	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	176	792-93	2.79g.	24.5-24mm.
044	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	176	792-93	3.05g.	25-24mm.

Table № 3

№	Caliph	Mint	Nominal	Date A.H.	Date A.D.	Winght	Size
045	Harun al- Rashid	Al-Mohammadīya	Dirhem	178	794-95	2.49g.	27.5-27mm.
046	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	181	797	2.92g.	26-24mm.
047	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	183	799	2.88g.	27-26mm.
048	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	185	801	2.89g.	25mm.
049	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	186	802	2.72g.	26-25mm.
050	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	186	802	2.78g.	26-24mm.
051	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	187	803	3.09g.	24.5-23.5
052	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	189	805	2.78g.	26-24mm.
053	**‘Abdallāh** al- Mansur	Al – ´Abbāsīyat.	,, ----------,,	157	774	2.58g.	25-24mm.
054	Muhammad al-Mahdī	,, ---------- ,,	,, ----------,,	161	778	2.44g.	26mm.
055	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	163	780	2.79g.	26mm.
056	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	163	780	2.77g.	27-25mm.
057	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	164	781	2.85g.	25mm.
058	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	165	782	2.73g.	25mm.
059	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	166	783	2.81g.	26.5-25mm.
060	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	166	783	2.54g.	25mm.
061	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	166	783	2.71g.	24.5mm.
062	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	166	783	2.67g.	25.5-24.5mm.
063	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	166	783	2.73g.	25.5mm.
064	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	167	783-84	2.88g.	25.5-25mm.
065	Harun al- Rashid	,, ---------- ,,	,, ----------,,	171	787	2.73g.	25mm.
066	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	171	787	2.2.51g.	26-24.5mm.

ISSN 2960-9704

Table № 4

№	Caliph	Mint	Nominal	Date A.H.	Date A.D.	Winght	Size
067	Harun al- Rashid	Al – ´Abbāsīyat.	Dirhem	171	787	2.49g.	25-24mm.
068	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	176	792	2.88g.	22mm.
069	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	184	800	2.11g.	25.5-24.5mm.
070	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	??6	???	2.66g.	26-24.5mm.
071	Muhammad al-Mahdī	Medīnat Jayy	,, ----------,,	161	778	2.73g.	25.5mm.
072	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	162	779	2.73g.	28.5mm.
073	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	162	779	2.59g.	27mm.
074	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	Dirhem	162	779	2.90g.	27-26mm.
075	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	162	779	2.88g.	28-26.5mm.
076	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	162	779	2.87g.	26-25mm.
077	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	162	779	2.82g.	27.5-27mm.
078	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	162	779	2.77g.	26-24mm.
079	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	162	779	2.96g.	27-25mm.
080	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	162	779	2.79g.	27.5-27mm.
081	‘Abdallāh al- Mansur	Arminia	,, ----------,,	145	762	2.94g.	26mm.
082	Harun al- Rashid	,, ---------- ,,	,, ----------,,	171	787	2.94g.	27-25mm.
083	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	181	797	2.66g.	25-24mm.
084	‘Abdallāh al- Mansur	Al – Basra.	,, ----------,,	141	758	2.88g.	27-26mm.
085	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	143	760	2.88g.	26mm
086	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	146	763	2.85g.	27.5mm.
087	Muhammad al-Mahdī	,, ---------- ,,	,, ----------,,	167	783	2.63g.	24.5mm.
088	Harun al- Rashid	,, ---------- ,,	,, ----------,,	174	790-91	2.72g.	24mm.

Table № 5

№	Caliph	Mint	Nominal	Date A.H.	Date A.D.	Winght	Size
89	‘Abdallāh al- Mansur	Al-Andalus	Dirhem	155	772	2.72g.	29.5mm.
90	Muhammad al-Mahdī	,, ---------- ,,	,, ----------,,	166	782-82	2.71g.	26.5mm.
91	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	168	784-85	2.69g.	31-30mm.
92	‘Abdallāh al- Mansur	Al - Bārda	,, ----------,,	153	770	2.50g.	26-25.5mm.
93	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	153	770	2.43g.	26-25.5mm.
94	Muhammad al-Mahdī	,, ---------- ,,	,, ----------,,	161	761	2.52g.	26.5-24mm.
95	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	167	783-84	2.45g.	29mm.
96	Harun al- Rashid	,, ---------- ,,	,, ----------,,	175	791	2.51g.	25.5mm.
97	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------v-,,	175	791	2.34g.	27-25mm.
98	Harun al- Rashid	Rabāṭ	,, ----------,,	173	789	2.55g.	28mm.
99	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	175	791-92	2.66g.	25mm.
100	‘Abdallāh al- Mansur	Balkh	,, ----------,,	152	769	2.56g	24.8-24mm.
101	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	157	783	2.92	24.5-24mm.
102	Muhammad al-Mahdī	Arrān	,, ----------,,	159	776	2.89g.	25-23.5mm.
103	Mūsa al-hadī	Al-Hārūnīa	,, ----------,,	170	786	2.89g.	25mm.
104	,, ---------- ,,	Ma’dan Bajunays	,, ----------,,	191	807	2.85g.	25-24mm.
105	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	191	807	2.93g.	24.8-24mm.
106	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	191	807	2.81g.	25-24.5mm.
107	Muhammad al-Mahdī	Ifriqiya	,, ----------,,	161	778	2.29g.	24.5mm.
108	Harun al- Rashid	,, ---------- ,,	,, ----------,,	177	793-94	2.64g.	26-25mm.
109	Muhammad al-Mahdī	al-Yamāmah	,, ----------,,	168	784	2.80g.	24mm.
110	‘Abdallah al- Manṣūr	Is not readable	,, ----------,,	156	773	2.45g.	22.5-22mm.

ISSN 2960-9704

Table № 6

№	Caliph	Mint	Nominal	Date A.H.	Date A.D.	Winght	Size
111	Muhammad al-Mahdī	,, ---------- ,,	,, ----------,,	160	777	2.02g.	20mm.
112	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	163	780	2.80g.	26-25.5mm.
113	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	163	780	2.73g.	25.5-24mm.
114	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	163	780	2.63g.	24mm
115	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	167	783	2.89g.	24mm
116	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	16(7?)	78(?)	2.67g.	24-21mm.
117	Harun al- Rashid	,, ---------- ,,	,, ----------,,	173	780	2.64g.	24mm.
118	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	174	790	2.52g.	25-24.5mm.
119	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	177	793	2.72g.	25-24.5mm.
120	al-Hajjaj	Bishapur	Drachm			3.86g.	34-32mm.
121	Umar b. Al - Ala	Tabaristan	Hemidrach-ma			1.72g	23mm
122	Umar b. Al - Ala	Tabaristan	Hemidrach-ma			1.92g	25-24mm
123	Khosrow I	Sistan	Drachm			3.26g	29-28mm
124	Khosrow II	Esfahān	Drachm			4.11g	32-31.5mm
125	Khosrow II	Esfahān	Drachm			3.37g	31mm
126	Khosrow II	Ctesiphon	Drachm			2.38g	26-27mm
127	Khosrow II	Gundy Shapur	Drachm			2.66g	28.5-27mm
128	Khosrow II	Merv	Drachm			2.96g	27-26.5mm

2022
11 DECEMBER
№6

ARCHEOLOGIA
არქეოლოგია

არქეოლოგია

ევროპის უნივერსიტეტის
აკადემიკოს ა. აფაქიძის სახელობის არქეოლოგიის
ინსტიტუტის სამეცნიერო კვლევითი ჟურნალი

ქუფური მონეტების განძი საგარეჯოდან აბრეშუმის გზის საკითხები ნუმიზმატიკური მასალების მიხედვით

ეძღვნება აკადემიკოს გურამ ლორთქიფანიძის ხსოვნას

გოგა გაბაშვილი,

არქიტექტორი; საქართველოს ეროვნული მუზეუმის მეცნიერ-თანამშრომელი

გოჩა გერაძე,

კულტუროლოგი, ნუმიზმატი; ლ. სამხარაულის სახ. სასამართლო ექსპერტიზის ბიუროს ექსპერტი

აბსტრაქტი

სტატია ეხება 2017 წელს ქალაქ საგარეჯოსთან, თიხის ქილაში აღმოჩენილ არაბული დირჰემების განძს და მათ აბრეშუმის გზის ისტორიულ-ნუმიზმატიკურ კონტექსტში განხილვას. კვლევაში ვრცლად არის განხილული აბრეშუმის ტრანსკონტინენტური სავაჭრო გზის ჩამოყალიბება, მარშრუტები, ცივილიზაციებს შორის კულტურულ-ეკონომიკური ურთიერთობების როლი, აღნიშნულ სისტემაში საქართველოს (განსაკუთრებით მცხეთისა და თბილისის) სტრატეგიული მდებარეობა, და ასევე, VI საუკუნიდან, ბიზანტია-ირანის სავაჭრო დაპირისპირებისა და კავკასიაზე გამავალი ალტერნატიული, სოგდიელთა მიერ შემოღებული ჩრდილოეთის მარშრუტების ჩამოყალიბების საკითხი. ცალკეა განხილული სკანდინავიური წარმოშობის ვერცხლის განძების ფენომენი, ვიკინგ-ვარიაგთა კავშირი საქართველოსთან, კერძოდ, ბაგრატ IV-ისა და ლიპარიტ ბაღვაშის დაპირისპირებაში მათი მონაწილეობის ისტორიული ეპიზოდი, ასევე თბილისსა და ევროპაში აღმოჩენილი ქართული (ჯაფარიანთა და დავით III კურაპალატის) მონეტების საინტერესო პარალელები. სტატიის ბირთვს წარმოადგენს საგარეჯოს განძში შემავალი 115 მონეტის დეტალური აღწერა: მათი ქრონოლოგია (ჰიჯრის 80-189 წწ., ანუ 699-805 წწ.), ჭედვის ცენტრები ჩრდილო-დასავლეთ აფრიკიდანირანისდასავლეთნაწილამდე(მადინათალ-სალამი,ალ-მუჰამადია,ალ-აბასიათი, ალ-ბასრა, ალ-ანდალუზია და სხვ.) და დაფვლის სავარაუდო თარიღი, დაკავშირებული ხალიფა ჰარუნ ალ-რაშიდის გარდაცვალების შემდგომ დაწყებულ არეულობასთან. დასკვნით ნაწილში გამოთქმულია ვარაუდი, რომ ეს განძი, სხვა მსგავს რეგიონულ აღმოჩენებთან ერთად, ცხადყოფს საქართველოს ღრმა და ხანგრძლივ ჩართულობას აბრეშუმის გზის საერთაშორისო სავაჭრო-კულტურულ ქსელში ადრეშუასაუკუნეების ხანაში.

საკვანძო სიტყვები: *აბრეშუმის გზა, ნუმიზმატიკა, განძი, მონეტა, დირჰემი.*

ISSN 2960-9704

ელინიზმის პერიოდის დადგომა, კერძოდ კი მაკედონური დაპყრობები, მომწიფებული იყო საწარმოო ურთიერთობის განვითარებით აღმოსავლეთ ხმელთაშუაზღვისპირეთში, პონტოს ქვეყნებში და აზიაში. ძვ. წ. IV ს. ელინიზმის სოციალურ-ეკონომიკური მიღწევები უმთავრესად ვაჭრობაში გამოჩნდა. ძველი სტრატეგიული ცენტრები კარგავდნენ ან ინარჩუნებდნენ თავის მნიშვნელობას, იმის მიხედვით, თუ როგორ ხელსაყრელ მდგომარეობაში აღმოჩნდებოდნენ მთელ ელინისტურ სამყაროსთან მიმართებაში.

აღმოსავლურმა კულტურამ, ურთიერთზეგავლენის პრიზმაში, განვითარების გრძელი და უაღრესად საინტერესო გზა განვლო. არაბებმა ბევრი რამ გადაიღეს წინა აზიის ხალხთა მონაპოვრებიდან დაპყრობითი ომების წყალობით. ეზიარნენ ბიზანტიურ, ირანულ კულტურას. სპარსელებმა მნიშვნელოვანი გავლენა მოახდინეს არაბულ-მუსლიმური კულტურის განვითარებაზე, თურქმენული წარმოშობის ხალხი შემდგომში მათი მოწაფეები აღმოჩნდნენ.

თავის მხრივ, უძველესი ჩინური და ინდური ცივილიზაციები ძლიერ ზეგავლენას ახდენდნენ ცენტრალური და სამხრეთ-აღმოსავლეთ აზიის ხალხთა კულტურაზე. გარე სამყაროსთან ჩინეთის კულტურულ ურთიერთობებში უმთავრესი როლი შეასრულა დიდმა აბრეშუმის გზამ, რომელიც ძვ. წ. II ს. ჰანის დინასტიის ბატონობისას გაიკვალა ჩჟან ციანის ელჩობის დროს ბაქტრიაში. იმ დროიდან მოყოლებული, ამ გზაზე სავაჭრო ქარავნები მიემართებოდა შუა აზიაში, ირანში, ხმელთაშუა ზღვის ქვეყნებში და სხვ. აბრეშუმის გარდა ჩინეთიდან გაჰქონდათ რკინა, სპილენძი, კალა, ძვირფასი ქვები და სხვა მეტალები. დასავლეთიდან კი შეჰქონდათ შუშა, ჭურჭელი, ასევე სანელებლები ინდოეთიდან და სხვა. აბრეშუმის გზის მეშვეობით სხვადასხვა ქვეყნებს შორის არა მხოლოდ სავაჭრო-ეკონომიკური ურთიერთობები ვითარდებოდა, არამედ მიმდინარეობდა კულტურათა გაცნობა-გაზიარება.

ჩინეთში თანგის დინასტიის ბატონობის ხანაში (618-907 წწ.) ისლამის მომძლავრება დაიწყო. პირველი არაბული ელჩობა 651 წ. გამოჩნდა. არაბებმა მნიშვნელოვანი შუამავლის როლის შესრულება დაიწყეს აღმოსავლეთისა და დასავლეთის კულტურულ-სავაჭრო ურთიერთობებში. ერთი საუკუნის შემდეგ – 751 წ. მდინარე ტალასთან (ჩრდ. ყირგიზეთი) ბრძოლაში მათ ჩინელები დაამარცხეს და აბრეშუმის გზის დასავლეთ ნაწილს დაეპატრონენ. ჩინელთა გამოგონებები ევროპაში, სწორედ, არაბთა წყალობით მოხვდა. მაგალითად: კომპასი, ქაღალდი, წიგნის ბეჭდვა, ასევე გავრცელდა ჩინური ხელოსნური ნაკეთობები.

მართალია, შუა საუკუნეების ახლოაღმოსავლური კულტურა ორგანულად უკავშირდება ისლამს, მაგრამ ამ კულტურის საწყისი ელემენტები სასანურ ირანში ჩაისახა. მისი კულტურული მონაპოვარი იქცა შემდგომში მუსლიმური კულტურის მნიშვნელოვან კომპონენტად, რომელიც VII-VIII სს. ყალიბდებოდა, განვითარების მაღალ საფეხურს და აყვავებას IX-X სს. მიაღწია. არაბულ-მუსლიმური კულტურა მოიცავდა ერთდროულად დასავლურ და აღმოსავლურ კულტურულ ტრადიციებს, რომელთა გამოვლენა სხვადასხვა რეგიონში ერთმანეთისაგან განსხვავებული იყო. კერძოდ, ახლო აღმოსავლეთის დასავლეთ ნაწილში რომაულ-ბიზანტიური გავლენა დომინირებდა, აღმოსავლეთ ნაწილში – ირანული. ეს განპირობებული იყო რომისა და ბიზანტიის ხანგრძლივი ბატონობით, ახლო აღმოსავლეთის დასვლეთ ნაწილში, ხოლო აღმოსავლეთ ნაწილში – ირანისა. შესაბამისად, თუ რომაელთა ბატონობის ხანაში (661-750) პრიორიტეტი რომაულ-ბიზანტიურ ინსტიტუტებს ენიჭებოდა, სახალიფოს შემდგომი დინასტიის, აბასიდების დროს (750-1258) ირანის ძლიერი ზეგავლენა გამოიკვეთა.

ძვ. წ. 139-126 წლებში გაიხსნა ტრანსკონტინენტური სავაჭრო-საქარავნო გზა, რომელიც ჩინეთს ხმელთაშუა და შავი ზღვის სანაპიროებთან აკავშირებდა. მე-19 ს-ის გერმანელმა გეოგრაფმა ფერდინანდ ფონ რიხტჰოფენმა[1] მას მოხდენილი სახელი – „აბრეშუმის გზა“ უწოდა. ამ გზით ვაჭრობას დასაბამი მიეცა ძვ. წ. II საუკუნეში. აბრეშუმის დიდი გზა იწყებოდა სიანში. ქ. დუნხუანიდან იგი ორ განშტოებად მიემართებოდა დასავლეთისაკენ. ორივე გზა – პირველი ლობნორის ტბის ჩრდილოეთით ქ. ტურფანის, მეორე კი იმავე ტბის სამხრეთით, ქ. ხოტანისა და ქ. იარქენდის გავლით, ქ. კაშგარში იყრიდა თავს. აქედან ჩრდილოეთის გზა კასპიის ზღვით უკავშირდებოდა ამიერკავკასიას, გადაკვეთდა საქართველოს და ფაზისიდან შავი ზღვით ბიზანტიასა და რომს აღწევდა. მეორე გზა კაშგარიდან ბალხსა და ჩრდილოეთ ირანზე გავლით შუამდინარეთისაკენ, იქიდან კი ხმელთაშუა ზღვის ნაპირებისაკენ მიემართებოდა.

[1] ფერდინანდ ფონ რიხტჰოფენი (1833 – 1905) – გერმანელი გეოლოგი და გეოგრაფი, ამერიკის შეერთებული შტატებისა და ჩინეთის მკვლევარი. იგი ითვლება გეომორფოლოგიის ფუძემდებლად და პირველად იყენებს ტერმინს „აბრეშუმის გზა“.

აბრეშუმის დიდი გზით უმთავრესად გაჰქონდათ მაღალხარისხოვანი ჩინური აბრეშუმი, რომლის მთავარი მომხმარებელი რომის წარჩინებულები იყვნენ. აბრეშუმის ექსპორტი რომში (შემდეგ ბიზანტიაში) ახლო აღმოსავლეთის დიდი სახელმწიფოების პართიისა და მოგვიანებით, სასანიანთა ირანის შუამავლობით ხორციელდებოდა. ჩინური აბრეშუმის შეტანა რომს ყოველწლიურად 100 ათასი სესტერციუსი უჯდებოდა. აბრეშუმის დიდი გზის იმ მონაკვეთისათვის, რომელიც ახლო აღმოსავლეთზე გადიოდა, რომსა და ბიზანტიას საუკუნოვანი ომები ჰქონდათ ჯერ პართიასთან, შემდეგ სასანიანთა ირანთან. აღსანიშნავია, რომ აბრეშუმის დიდი გზის მარშრუტები პართიაში სახელმწიფო საიდუმლოებად ითვლებოდა. VII-IX საუკუნეებში ამ გზით შემოტანილი საქონლით ვაჭრობას არაბთა სახალიფო უწევდა კონტროლს. შემდგომში მასზე მონოპოლია მონღოლებმა დაამყარეს.

აბრეშუმის დიდმა გზამ მნიშვნელობა დაკარგა XVII საუკუნის მიწურულს, როდესაც ევროპელებმა საბოლოოდ აითვისეს საოკეანო გზები აფრიკის შემოვლით.

აბრეშუმის გზამ ხელი შეუწყო ეკონომიკური და კულტურული ურთიერთობების განვითარებას აღმოსავლეთისა და დასავლეთის ქვეყნებს შორის. ზემოთ მოგახსენეთ იმ ნედლეულის, ნაკეთობებისა და ნოვაციების შესახებ, რითაც აღმოსავლური განვითარებული სახელმწიფოები ამარაგებდნენ დასავლეთს. ურთიერთგაცვლით არანაკლებ სარგებლობდნენ ინდოეთი, ჩინეთი და სხვა ქვეყნები. ამ გზით აღმოსავლეთში შევიდა მინა, ფუფუნების საგნები, გავრცელდა ზოგიერთი კულტურული მცენარე, არაბული ცხენი და სხვა, შეაღწია აგრეთვე რელიგიურმა და ფილოსოფიურმა მოძღვრებებმა (ბუდიზმი, მანიქეველობა, იუდაიზმი, ისლამი, ნესტორიანელობა).

იაპონელმა არქეოლოგებმა ანკორში ქაშანური ჭურჭლის ნაშთები და სხვა ისეთი არტეფაქტები აღმოაჩინეს, რომელთა ადგილობრივი წარმომავლობა შეუძლებლად მიიჩნია საერთაშორისო დონის ექსპერტებმა. დადგინდა – ანკორის სამეფოს სიმდიდრეს და კეთილდღეობას აღებ-მიცემობა უფრო განაპირობებდა, ვიდრე ნაყოფიერი ნიადაგი, რომელზეც ორი ან სამი მოსავლის მიღება შეეძლოთ წლის განმავლობაში.

ამგვარად, აბრეშუმის გზა, ანუ როგორც მას სხვაგვარად უწოდებდნენ, ოქროს აბრეშუმის გზა, ერთმანეთთან აკავშირებდა მსოფლიოს უდიდეს ცივილიზაციებს: ჩინეთს, მონღოლეთს, ინდოეთს, საბერძნეთს, ბიზანტიას, ირანს, მესოპოტამიასა, რომს და სხვ. ეს იყო ორმხრივი მიმართულების მარშრუტი, რომელსაც უამრავი განშტოება ერთვოდა, მათ შორის – ჩრდილოეთ ევროპის ქარვის გზა.

კოლხეთის შავი ზღვის სანაპიროზე, ჯერ კიდევ ძვ. წ. VIII-VII საუკუნეებში გადიოდა სავაჭრო გზები. VI-IV საუკუნეებში ბერძნული ნაწარმი მტკვრისა და რიონ-ყვირილას მთელ მაგისტრალზე მოედინებოდა. აბრეშუმის გზის 12 ათას კილომეტრზე გადაჭიმული ამ მარშრუტის მთავარი ცენტრები თანდათანობით იქცა ვაჭრობის, კულტურისა და რელიგიის მძლავრად განვითარებულ კერებად, როგორც ვხედავთ, აბრეშუმის გზა აღმოსავლეთისა და დასავლეთის მხოლოდ დამაკავშირებელი კონცეფცია კი არ არის, არამედ ჩრდილოეთისა და სამხრეთისაც (ხაზგასმა ჩვენია, რაზეც ქვემოთ უფრო ვრცლად შევჩერდებით).

საქართველოს ტერიტორიაზე გამავალი გზების მნიშვნელობის წარმოსაჩენად, ერთხელ კიდევ აღვნიშნავთ აბრეშუმის გზის საყოველთაო როლს მსოფლიო ცივილიზაციის პროგრესში – ამ ტრანსკონტინენტალური მაგისტრალის მეშვეობით შემოდიოდა ძვირფასი ქვები ინდოეთიდან და პაკისტანიდან, ბეწვეული რუსეთიდან, ოქროსა და ვერცხლის ნატიფი ნაკეთობანი თურქეთიდან და სხვა. დასავლეთმა სწორედ ამ გზის მეშვეობით შეიტყო ბუდიზმის, ზოროასტრიზმის, კონფუციანელობის არსებობა, ევროპამ კი მისიონერები წარგზავნა აღმოსავლეთში ქრისტიანობის გასავრცელებლად. იდეების ურთიერთგაცვლა მიმდინარეობდა ანტიოქიაში, არზრუმში, ჰამადანში, ბუხარაში, სამარყანდში და მრავალ სხვა ქალაქში, რომელთა სახელები ახლა დაკარგულია. თვალს თუ გადავავლებთ აბრეშუმის გზაზე არსებულ ქვეყნების ისტორიას (იაპონია, კორეა, ჩინეთი, უზბეკეთი, ყაზახეთი, ყირგიზეთი, ტაჯიკეთი, პაკისტანი, თურქმენეთი, აზერბაიჯანი, საქართველო, საბერძნეთი, ეგვიპტე), აღმოვაჩენთ კულტურათა ურთიერთგავლენის უამრავ მაგალითს, ახალი მიმართულებების გაჩენას ფილოსოფიაში, ლიტერატურაში, ხელოვნებაში და არქიტექტურაში, რომლებიც კულტურათა მიჯნაზე შეიქმნა. ბერძენმა ისტორიკოსებმა[2] შემოგვინახეს ცნობები იმის შესახებ, რომ ჩვენს წელთაღრიცხვამდე IV-I საუკუნეებში საქართველო წარმოადგენდა სავაჭრო მაგისტრალს,

[2] პლუტარქე – დაახ. 46-127 წწ.; ნიკოლოზ დამასკელი – ძვ. წ. 64-4 წლის შემდეგ; სტრაბონი – ძვ. წ. 64 /63 – ახ. წ. 23/24.

რომელიც ერთმანეთთან აკავშირებდა არა მხოლოდ აღმოსავლეთსა და დასავლეთს, არამედ სამხრეთსა და ჩრდილოეთსაც. ეს გზა ისტორიულად არსებული სახმელეთო, საზღვაო და სამდინარე საერთაშორისო სავაჭრო გზათა სისტემის შემადგენელი ნაწილია. კოლხეთის შავი ზღვის სანაპიროებზე სავაჭრო ფაქტორიები ჯერ კიდევ ძვ. წ. VIII-VII სს. დაარსდა. VI-IV სს. ბერძნული ნაწარმი მოედინებოდა მდინარე მტკვრის, რიონ-ყვირილასა და ტეხურის მთელს მაგისტრალზე.

XII-XIV სს. მონღოლებისა და შემდგომ თემურ ლენგის ლაშქრობებმა მოშალეს ამიერკავკასიის ქვეყნების ეკონომიკა. მონღოლების დიდი ექსპანსიის შედეგად უაღრესად დიდი სივრცე ერთ მმართველობაში მოექცა, მათ დაიქვემდებარეს მნიშვნელოვანი სავაჭრო გზები, შექმნეს ერთიანი საბაჟო სისტემა. შემდეგ 1453 წ. ოსმალთა მიერ კონსტანტინეპოლის დაპყრობამ, ამიერკავკასია დიდი ხნით ჩამოაშორა დასავლეთის ცივილიზაციას. როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, ამას მოჰყვა დიდი გეოგრაფიული აღმოჩენები და საზღვაო მაგისტრალების გახსნის შემდეგ, აბრეშუმის საქარავნო-სავაჭრო გზამ ნელნელა შეწყვიტა თავისი არსებობა, საქარავნე გზის გასწვრივ მდებარე ქალაქები თანდათანობით მიტოვებული იქნა და ზოგიერთი მათგანი ქვიშით დაიფარა.

მოგეხსენებათ, ძვ. წ. IV საუკუნის შემდგომ პერიოდში, საქართველოს დედაქალაქი მცხეთა გახლდათ, ამ დროს ვაჭრობა განსაკუთრებულ ხასიათს იღებს. ბერძნული კულტურა ერწყმის ახლო აღმოსავლეთის უაღრესად კარგად განვითარებულ კულტურას. ვაჭრობისა და საქონლის გაცვლა-გამოცვლის გარდა ეს სამხედრო გზაც გახლდათ. ვინც ფლობდა კავკასიაში ამ გზებს და მათი უსაფრთხოების გარანტი იყო, ის ფლობდა კავკასიას და მის კარიბჭეებსაც აკონტროლებდა. სწორედ იმის გამო, რომ საქართველო ამ გზაზე მდებარეობს, ფაქტობრივად, აღმოსავლეთიდან შემომავალი გზის კარიბჭეებს აკონტროლებს, ეს არის გზა ჩრდილოკავკასიაზე, შავი ზღვის სანაპიროსკენ და სამხრეთით ხმელთაშუაზღვის ქვეყნებისკენ. თბილისი, ისევე როგორც მცხეთა, ამ გზაჯვარედინზე მდებარეობდა. ქალაქი თბილისი ერთგვარად ითვლებოდა იბერიის დედაქალაქის – მცხეთის და სამეფოს აღმოსავლეთ კარიბჭედ. მტერს შემოჭრის შემთხვევაში, ჯერ კარგად გამაგრებული სამხედრო გარნიზონისთვის უნდა აევლო გვერდი, რომელიც თბილისს იცავდა და შემდეგ დედაქალაქ მცხეთისაკენ უნდა გაელაშქრა. არქეოლოგიურმა კვლევამ, რომელიც 40 სებასტიელ მოწამეთა მონასტრის ტერიტორიაზე ჩატარდა, ასევე ქალაქური ტიპის ციხე-სიმაგრისა და ანტიკური ხანის აბანოს აღმოჩენამ, მოგვცა საშუალება, გარკვეული ხედვა ჩამოგვეყალიბებინა მცხეთიდან დედაქალაქის სამეფო რეზიდენციის თბილისში გადმოტანასთან დაკავშირებით. მთავარი კონცეფცია გახლავთ ის, რომ მიზანი თბილისში დედაქალაქის გადმოტანისა, შორსმხედველი მეფის და დიდი მთავარსარდლის – ვახტანგ გორგასალის[3] მიერ ჩაფიქრებული და განხორციელებული გეგმაა, რომელიც ქრისტეს კვართთანაა დაკავშირებული. იმისათვის, რომ ქრისტეს კვართი დაცული ყოფილიყო, ვახტანგ გორგასალმა თბილისი, როგორც ქალაქი დაარსა და დედაქალაქად აირჩია. მეფე გორგასალმა იცოდა, რომ დედაქალაქი ყოველთვის გალესილ ხმალზე დევს. მტერი, პირველ რიგში, სახელისუფლებო ცენტრის, დედაქალაქის, დაპყრობას ცდილობს. რელიგიური მოსაზრებებით მცხეთა მეორე იერუსალიმად ითვლებოდა, რადგან აქ იერუსალიმის ყველა სიწმინდე მეორდებოდა.

დავუბრუნდეთ საქართველოს ტერიტორიაზე გამავალ გზებს, რომლებიც არა მარტო დასავლეთს აღმოსავლეთთან, არამედ სამხრეთს ჩრდილოეთთან აკავშირებდა. განვიხილოთ რამოდენიმე კონკრეტული ისტორიული წიაღსვლა. „არაბი ხალიფები[4] – აბუ ბექრი (632-634) და ომარ იბნ ალ-ხატაბი (9634-644) გონებითა და სულით გამორჩეული პიროვნებები იყვნენ და უზომოდ მაღლა იდგნენ იმ ქრისტიან იმპერატორებზე და მმართველებზე, ვისთანაც ომი ჰქონდათ. მათი დამსახურება იყო, რომ არაბებმა დიდი საომარი ენერგიის მეშვეობით, ძალზე სწრაფად მიაღწიეს სამხედრო წარმატებებს სირია-პალესტინის დაპყრობაში და ამასთან, ახალ ქვეშევრდომებს გასაოცარი პოლიტიკური ალღოთი და ზომიერებით ეპყრობოდნენ. ასეთი პოლიტიკის წყალობით არაბებმა რამოდენიმე წელიწადში დაამარცხეს სპარსეთი, დაიპყრეს ჩრდილოეთ სირია, ბიზანტიის იმპერატორი ჰერაკლე[5] სასტიკად დაამარცხეს იარმუკთან ბრძოლაში და წმინდა ქალაქ

[3] ვახტანგ I გორგასალი (დაახ. 440-502 წ.) – იბერიის მეფე. ხოსროვიანი მეორე ქართული სამეფო დინასტია ფარნავაზამდე შემდეგ ბაგრატიონებამდე.

[4] სტეფანაძე მ. საქართველო და ეთიოპია: აბრეშუმის გზის ორი რგოლი. თბილისი 2002.

[5] ფლავიუს ჰერაკლე ავგუსტუსი (575-641 წწ.) – ბიზანტიის იმპერატორი.

იერუსალიმს მიადგნენ. ორი წლის უშედეგო ალყის შემდეგ, არაბული წყაროების მიხედვით, იერუსალიმის მცხოვრებლებმა წამოაყენეს პირობა, რომ ქალაქს მხოლოდ ხალიფა ომარ იბნ ალ-ხატაბს გადასცემდნენ. ხალიფა ომარი ამ მოთხოვნას დაეთანხმა და ქალაქის კარიბჭესთან შემოგებებულ იერუსალიმის პატრიარქ სოფრონს[6] მოსახლეობის დაცვის სიგელი გადასცა. გარდა ამისა, ქრისტიანებთან გააფორმა შეთანხმება, რითაც კიდევ ერთხელ დაადასტურა თავისი კეთილგანწყობა მათი რელიგიისა და მღვდელმსახურებისადმი. ოსმანთა სულთნის მეჰმედ II (1451-1481) დროიდან მოყოლებული XVII საუკუნის შუა ხანებამდე ყოველი მუსლიმი გამგებელი თავს ვალდებულად თვლიდა განეახლებინა ხელშეკრულება, რომელიც ითვალისწინებდა იერუსალიმის პატრიარქებისათვის ხალიფა ომარ იბნ ალ-ხატაბის მიერ გადაცემული უფლებების დაცვას.

ხალიფა ომარ იბნ ალ-ხატაბის მიერ პატრიარქისათვის გაცემული სიგელით ნათელი ხდება, რომ იერუსალიმისა და ბეთლემის წმინდა ადგილები ქართველი და ეთიოპიელი სამღვდელოებისა და ბერების ხელშია, ისინი, სხვა ქრისტიანებისაგან განსხვავებით, „იქ მყოფად“ მოიხსენებიან, თავისუფლდებიან ალ-კუმამასა (აღდგომის ტაძარი) და სხვა წმინდა ადგილებში შესასვლელი გადასახადებისაგან, მათი საჭიროების დაკმაყოფილებას, ხმელეთსა და ზღვებზე მათ დაცვას, არაბთა ხელისუფლება თავის თავზე იღებს მათ მიერ გამოვლენილი „მორჩილებისა და თვინიერების“ შესაბამისად. გარდა ზემოთქმულისა, ამ სიგელში თვალშისაცემია ორი ფაქტორი – ქართველები უმრავლესობას შეადგენდნენ იერუსალიმის წმინდა ადგილებში, მაგრამ რატომ დაუყენეს მათ გვერდით აბისინიელები, რომლებიც იგივე პრივილეგიებით დააჯილდოვეს და მეორე – რა იგულისხმება „მორჩილებასა და თვინიერებაში,“ რომლის სანაცვლოდ ამ ორმა ერმა გამორჩეული პრივილეგიები მიიღო.

ბიზანტიურ ისტორიოგრაფიაში მჭიდროდ არის დაკავშირებული ეთიოპიელთა ანუ აბისინიელთა და იბერიელთა მოქცევა, რომელიც ერთდროულად მომხდარა. საყურადღებოა, რომ „მოქცევაჲ ქართლისაჲ“ ავტორიც ამ ორ ფაქტს ერთმანეთთან აკავშირებს. როგორც არქეოლოგიური აღმოჩენები მოწმობენ, აქსუმიდან (ეთიოპიის სახელმწიფო) მეწამულ ზღვამდე გადაჭიმული მთავარი გზის გასწვრივ განლაგებულ, მეტნაკლებად მსხვილ ქალაქებში ქრისტიანული ტაძრები სწორედ IV-VI საუკუნეებშია აგებული, რაც აშკარად მოწმობს, თუ ქვეყნისათვის რა მნიშვნელოვანი ტერიტორიები მოიცვა ქრისტიანობამ. ჩვენამდე მოღწეული ეთიოპიური წყაროები მოწმობენ, რომ აქსუმის მმართველებმა ახალი რწმენა ბიზანტიელი ვაჭრების ზეგავლენით მიიღეს, რითაც მათთან მჭიდრო ურთიერთობებით დაკავშირდნენ, ეკონომიურად და პოლიტიკურად ძლიერი სახელმწიფოს იდეოლოგია აღიარეს. აქსუმის სამეფომ თავის თავზე აიღო ბიზანტიური პოლიტიკის გატარება მეწამული ზღვის (წითელი ზღვა) აუზში, რომლის გავლითაც ბიზანტიური, სირიული და ეგვიპტური სავაჭრო ხომალდები ინდოეთის ოკეანეში აღწევდნენ და ცეილონთან ვაჭრობდნენ.

ამავე სავაჭრო საზღვაო გზაზე მდებარეობდა სამხრეთ არაბეთი, რომელიც ბიზანტიაში სანელებლების დიდი მიმწოდებელი იყო. ამდენად ბიზანტია, რომელიც გამწვავებულ ბრძოლას აწარმოებდა სავაჭრო გზების გაკონტროლებისათვის არაბების გაძლიერებულ სახელმწიფოსთან, მოახერხა შემოვლითი გზების მოძებნა – კავკასიასა და მის ჩრდილოეთით და სამხრეთით – მეწამული ზღვის აუზში, აქსუმის[7] სამეფოზე დაყრდნობით. უკვე VI საუკუნეში, აქსუმი ბიზანტიისა და სასანიდური ირანის სამფლობელოების სამხრეთით მდებარე ვრცელ რეგიონში ჰეგემონი გახდა. ეთიოპიის უმსხვილესი პორტი ადულისი ვაჭრობდა აზიურ აღმოსავლეთთან, ჩინეთთან, ინდოეთთან და ცეილონთან. იგი ბიზანტიელი ვაჭრებისათვის ერთადერთი შუამავალი იყო ინდური და ჩინური საქონლის შესაძენად.

ძველი აღმოსავლეთის უძველესი ცივილიზაციის ცენტრებთან სიახლოვემ და მეტად ხელსაყრელმა გეოგრაფიულმა მდებარეობამ განაპირობა საქართველოს ტერიტორიაზე გამავალი სავაჭრო სატრანზიტო გზების უდიდესი მნიშვნელობა საერთაშორისო სახმელეთო, საზღვაო და სამდინარო გზათა სისტემის კომპლექსში. ეს მაგისტრალური გზა ჩინეთში – სიანძანში იწყებოდა, ქალაქ დუნხუანიდან ორ განშტოებად მიემართებოდა დასავლეთისკენ, ორივე გზა ქალაქ კაშგარში იყრიდა თავს, აქედან კი გზის სამხრეთი შტო ირანის გავლით ხმელთა შუა ზღვის სანაპიროზე მდებარე ქალაქ ანტიოქიაში ჩადიოდა, ხოლო ჩრდილოეთის გზა კასპიის ზღვით ალბანეთის, ქართლის და ეგრისის გავლით ჩადიოდა ქალაქ ფაზისში.

რომის იმპერიის გაყოფის შემდეგ, აღმოსავლეთ რომის იმპერიის საგარეო ვაჭრობის ერთ-ერთი ძირითადი

[6] წმინდა სოფრონ I იერუსალიმელი – იერუსალიმის პატრიარქი (634-638 წწ.); მართლმადიდებელი ეკლესიის წმინდანი.
[7] აქსუმის სამეფო – მნიშვნელოვანი სამეფო ჩრდილო-აღმოსავლეთ აფრიკაში.

სახე აბრეშუმით ვაჭრობა გახდა. აბრეშუმის ნაწარმი ბიზანტიაში ირანელი ვაჭრების შუამავლობით, ირანის ტერიტორიაზე გავლით შედიოდა, ამ რიგად ორ სახელმწიფოს შორის სავაჭრო გზები ადრიდანვე გახდა დიპლომატიური მოლაპარაკებებისა და სამხედრო კონფლიქტების უშუალო მიზეზი.

ბიზანტია იძულებული იყო აბრეშუმი ირანელთა მიერ დაწესებულ ფასებში შეეძინა. ამდენად ირანი გაცილებით მომგებიან პოზიციაში აღმოჩნდა. ბიზანტია უშედეგოდ ცდილობდა ირანის შუამავლობისაგან თავის დაღწევას, ვითარება შეიცვალა VI საუკუნის შუა ხანებიდან, როცა ცენტრალურ აზიაში თურქთა ხაკანატი შეიქმნა. ეფტალიტების და ჩრდილოეთ ჩინეთის იმპერიების დამარცხების შემდეგ თურქთა ხაკანატის ხელში აღმოჩნდა აღმოსავლეთისა და დასავლეთის დამაკავშირებელი დიდი საქარავნო გზა. ხარკის და საჩუქრების სახით დაგროვილი დიდი რაოდენობით ჩინური აბრეშუმი თურქებმა მათ ქვეშევრდომ სოგდიელ ვაჭრებს მიანდვეს დასავლეთის ქვეყნებში ვაჭრობისათვის. მოხერხებული სოგდიელი ვაჭრები ჩინურ აბრეშუმთან ერთად შუა აზიაში (ფერღანაში), სოგდიანთა წარმოებულ აბრეშუმსაც იყენებდნენ.

სოგდიანელი ვაჭრები ზარალდებოდნენ აბრეშუმზე ირანის მიერ დაწესებული მაღალი ფასების გამო. მათ გადაწყვიტეს ახალი სავაჭრო გზა ბიზანტიისკენ, ირანის გვერდის ავლით, ჩრდილოეთიდან გაეკვლიათ. ახალი სავაჭრო გზის გაკვლევით ბიზანტიელებიც იყვნენ დაინტერესებული. ახალი მარშრუტით სოგდიანელი ვაჭრები შუა აზიიდან ჩრდილოეთ კავკასიის უღელტეხილებით ალბანეთში, ქართლში ან ეგრისში უნდა მოხვედრილიყვნენ და იქიდან ბიზანტიაში გადავიდოდნენ. იმ ხანად ალბანეთი და ქართლი სპარსეთის ქვეშევრდომი ქვეყნები იყვნენ, შესაბამისად დარუბანდის და დარიალის გადასასვლელებს სპარსეთი აკონტროლებდა. ჩრდილოეთ კავკავსიიდან სვანეთზე, კერძოდ მისიმიანეთზე[8] (დალის ხეობა და ჭვიბერის თემი) დასავლეთ საქართველოში გარდამავალი უღელტეხილია. დაბრკოლება აქაც სპარსეთმა შექმნა და 562 წლიდან მოყოლებული მიმდიმარეობდა დიპლომატიური ბრძოლა სვანეთის საკითხის ირგვლივ.

სოგდიანელთა პირველი ელჩობა ბიზანტიაში 568 წელს ჩავიდა. იმპერატორმა იუსტინიანე II (565-578) თურქთა ელჩობა კარგად მიიღო და დადო მათთან სავაჭრო ხელშეკრულება. ამგვარად ჩაეყარა საფუძველი აბრეშუმის გზის ახალ მაგისტრალს. ჩრდილოეთ კავკასიასთან დამაკავშირებელი 12 უღელტეხილიდან 4 (ჭუბერის, ნაკრა, დონღუზ-ორუნი, ბეჩოს, ტვიბერის) აპრილის ბოლოდან ნოემბრის თვემდე ადვილი დასაძლევია, ამ უღელტეხილების მეშვეობით ჯერ კიდევ ანტიკური ხანის დასაწყისიდან მოძრაობდა საქონელი და ფული, რაც არქეოლოგიური მასალებითაც დასტურდება. სვანეთის სამიმოსვლო გზების საკითხს ვრცელი ნაშრომი მიუძღვნა პროფ. ზვიად კვიციანმა[9].

XI საუკუნის დასავლეთ ევროპის კათედრალებსა თუ მონასტრებში ხშირად წარმოთქვამდნენ სავედრებელ ლოცვას: უფალო, შენ დაგვიფარე ნორმანთა მძვინვარებისგან. ევროპის ისტორია სავსეა ვიკინგების წარმატებული ბრძოლების ისტორიით, ვიკინგები საუკუნეთა განმავლობაში ცეცხლითა და მახვილით არბევდნენ ევროპის ქალაქებსა და სოფლებს. მეცნიერებს დღემდე უჭირთ იმის თქმა, თუ რამ გამოიწვია ვიკინგების მსგავსი წარმატება. ფაქტია, არც გამორჩეული იარაღი ჰქონდათ და არც განსაკუთრებული საბრძოლო სტრატეგია. მათ წარმატებას მეცნიერთა დიდი ნაწილი ზღვაზე სწრაფ და მოხერხებულ გადაადგილებას მიაწერენ (მათი გემები ორმოცდაათიდან ასამდე კაცს იტევდა). VIII საუკუნიდან მოყოლებული ვიკინგების სამხედრო აგრესია რამდენიმე მიმართულებით წარიმართა: ნორვეგიიდან და დანიიდან გამოსულმა მეომრებმა ძირითადად თანამედროვე გერმანიის, საფრანგეთის და ინგლისი სანაპირო ზოლის აოხრებას მიჰყვეს ხელი.

ძველი ბერძნები ვიკინგებს ვარანგებად მოიხსენიებდნენ, მათ ვიკინგების შესახებ ბიზანტიელებისგან უნდა გაეგოთ. X საუკუნის მეორე ნახევრიდან ვიკინგები ბიზანტიის სამეფო კარზე მსახურობდნენ და ბიზანტიის სახელმწიფოს სიძლიერის შენებაში იღებდნენ მონაწილეობას. სწორედ ამ ორი ქრისტიანულიკულტურის ცენტრთან, საქართველო მჭიდროდ თანამშრომლობდა. მეცნიერები დაობენ, ვიკინგების შესახებ ცნობები ქართველებმა პირველად ბიზანტიელებისგან მიიღეს თუ ბერძნებისგან, მაგრამ ფაქტია, რომ ქართულ ენაში ვიკინგებს ბერძნების მსგავსად ვარანგებად ან ვარიაგებად მოიხსენიებდნენ.

XI საუკუნის ორმოციან წლებში საქართველოში ძმათა მკვლელი ომი იყო გაჩაღებული, ბაგრათ IV-ეს და

[8] მისიმიელები – ერთ-ერთი ძველი ქართული (სვანური) ტომი.

[9] კვიციანი ზ. „საქართველო – ჩრდილო კავკასიის საკომუნიკაციო საშუალებები“ (კულტურის ისტორიისა და თეორიის საკითხები VIII. თბილისი 2000)

განდგომილ ფეოდალ ლიპარიტ ბაღვაშს[10] შორის, სამოქალაქო ომი 20 წელზე მეტხანს გაგრძელდა, რამაც მძიმე დაღი დაასვა მაშინდელ საქართველოს. ამ 20 წლიან პერიოდში მხოლოდ ერთხელ მოხდა ვარიაგების ჩართვა ბრძოლაში. ყველასათვის კარგად არის ცნობილი, რომ ვარიაგებს ევროპელები როგორც დაქირავებულ მეომრებს ისე იყენებდნენ და ფეოდალური საქართველოც არ იყო გამონაკლისი. 1045 წელს, მას შემდეგ რაც ლიპარიტ ბაღვაშმა კიდევ ერთხელ აქცია ზურგი საქართველოს მეფეს ბაგრატ IV – რის გამოც საქართველომ დაკარგა კონტროლი ანისის სომხურ სამეფოზე, ახლად დაზავებული საქართველო კვლავ ძმათა მკვლელ ომში ჩაება. ბაგრატ IV საომრად სულ 3000 ვიკინგი მოიწვია, რომლებიც პირველად რიონის დინებით სოფელ ბაშში შემოვიდნენ და იქ დაბანაკდნენ. გადამწყვეტ ბრძოლაში მეფემ მხოლოდ 700 ვარიაგი წაიყვანა, როგორც ჩანს დარჩენილ 2300 მეომარს ბიზანტიელების მძიმე ტყვეობისაგან ძალაგამოლეულებს და დასახიჩრებულებს, ბრძოლის ძალა აღარ შერჩენოდათ. ბაგრატ IV-ის ლაშქარმა ლიხის მთა გადმოიარა და დღევანდელი კასპის რაიონში, სოფელ სასირეთის ჭალასთან დაიბანაკა. ლიპარიტ ბაღვაში მოპირდაპირედ, მდინარე თექმის მარცხენა მხარეს იყო გამაგრებული. ბრძოლის დაწყებას არც ერთი მხარე არ აპირებდა. ბაგრატ IV კიდევ ელოდა დამატებით ძალებს მესხეთიდან, მაგრამ ამ დროს, საკუთარ სიმამაცესა თუ სიძლიერეში დარწმუნებულმა ვიკინგებმა, სარდლობასთან შეუთანხმებლად იერიში მიიტანეს ლიპარიტის ბანაკზე. ამ თავხედურმა მოქმედებამ, საქართველოს მეფე იძულებული გახადა ბრძოლაში ჩართულიყო. ქართველი მემატიანე გაკვირვებით აღნიშნავს: ვარიაგები მესხებს აღარ დაელოდნენ და ლიპარიტს შეუტიესო. კლდეკარის მოღალატე ერისთავს ბიზანტიელთა გარნიზონები უმაგრებდნენ ზურგს. სისხლისმღვრელი შეტაკება მცირერიცხოვან ვიკინგთა და ქართველთა გაერთიანებული ლაშქრის დამარცხებით დასრულდა. ევროპაში სახელგანთქმულმა ნორმანებმა მტკვრისა და თექმის ხეობაში მარცხი იწვნიეს. ლიპარიტ ბაღვაშმა ვიკინგებს სამარცხვინო სასჯელი მიუსაჯა. მათ პური გააცხრილვინა, შემდეგ კი, ბაშში დაბანაკებულ თანატომელებთან გაისტუმრა. ეს იყო ერთადერთი სამხედრო ეპიზოდი, როცა ვარიაგები ქართველ მებრძოლებს შეერკინნენ.

სასირეთის ბრძოლას შეიძლება ისტორიაში არც დაეკავებინა ასეთი გამორჩეული ადგილი, რომ არა მასში ვიკინგთა მონაწილეობა. ამის შემდეგ ბაგრატ IV და ლიპარიტ ბაღვაშს შორის ძმათამკვლელი ომი კიდევ დიდხანს გაგრძელდა, თუმცა ვარიაგების დაქირავება არცერთს არ უფიქრია, რადგან ვიკინგი-ვარიაგი საქართველოში უძლეველი მეომრის სინონიმად ვერ იქცა, ისინი როგორც პურის საკაზმავად მოწვეული მეომრები ისე შემორჩა ქართულ ისტორიას. დანარჩენი 2000 ვიკინგი კი, რომელიც ბაგრატ მეოთხემ არ ჩართო ბრძოლაში, ქუთაისთან ახლოს, სოფელ ბაშში დაასახლა. მათი შთამომავლები დღემდე ცხოვრობენ საქართველოში.

სკანდინავიელი, ნორმანი მეზღვაურების დაფლული განძები, ვერცხლის მონეტებისა და ვერცხლისაგან დამზადებული სხვადასხვა ნაკეთობებისაგან იყო შემდგარი, ასეთი განძი 800-ზე მეტია აღმოჩენილი. ყოველ წელს სულ მცირე ერთ განძს მაინც აკვლევენ არქეოლოგები. ვერცხლის ნაკეთობების უმეტესობა სამკაულია – ჭარბობს სამაჯურები. ვარაუდობენ, რომ მათ მონეტების გადადნობით ამზადებდნენ ადგილობრივი ხელოსნები, თუმცა იმპორტული ნაკეთობებიც მრავლად არის წარმოდგენილი. ვერცხლის ნაკეთობებს ძირითადად საცხოვრებელი სახლების ან სამეურნეო ნაგებობების იატაკქვეშ მარხავდნენ. არის შემთხვევები, როცა განძის ქვეშ სხვა განძიც ყოფილა. ამიტომ ადგილობრივმა არქეოლოგებმა ივარაუდეს, რომ იმიერ ცხოვრებაში „ვალჰაალში“ საკეთილდღეოდ ატანდნენ წინაპრებს დიდი ოდენობით ვერცხლს. ქვედა ფენაში არსებულ განძს არ ეხებოდნენ, როგორც სიწმინდეს. სკანდინავიაში და ზოგადად, იმდროინდელ სამყაროში იატაკქვეშ მიცვალებულთა დაკრძალვის უძველესი ტრადიცია კარგადაა ცნობილი კულტუროლოგებისთვის.

საყურადღებოა კუნძულ გოტლანდზე, ქალაქ ვისბეში, სპელინგსის ფერმაში აღმოჩენილი განძი. საკმაოდ დიდი 15x50 მ-იანი ნაგებობის ნაშთი ყოფილ საწყობად იქნა მიჩნეული, რადგან ღუმელის ან ბუხრის მსგავსს ვერაფერს მიაგნეს მკვლევარებმა. ვერცხლის წონა 67 კგ-ს აღწევდა. სხვა ნაკეთობებთან ერთად 14000 მონეტა აღმოჩნდა. მათგან ძალიან ცოტა იყო მოჭრილი იტალიაში და დანიაში. მონეტების 99 % არაბული წარმოშობის დირჰემი გახლდათ.

სხვა მრავალფეროვანი ისტორიული ფაქტებისა და მოვლენების მოძიება შემდგომი კვლევების ამოცანაა. საერთაშორისო ასპარეზზე საქართველოს როლის წარმოჩენას დიდად შეუწყობს ხელს ახალი არქეოლოგიური

[10] ლიპარიტ IV ბაღვაში. კლდეკარის ერისთავი XI საუკუნის 30-60-იან წლებში, ლიპარიტ III-ის ძე. ბაგრატ IV-ის მცირეწლოვანების პერიოდში საქართველოს ფაქტობრივი გამგებელი.

აღმოჩენებიც.

როგორც ე.ა. პახომოვი წერს თავის ნაშრომში[11], IX-X საუკუნეებში მასიურად გაედინებოდა აღმოსავლეთიდან არაბული დირჰემები ევროპის ქვეყნებში, კერძოდ: ჩრდილოეთ რუსეთში, სკანდინავიაში (დანია, შვედეთი, ნორვეგია). გერმანიასა, ფინეთსა და ლატვიაში, გარდა თბილისში მოჭრილი აბასიანთა დირჰემებისა ჯაფარიანთა ნაჭედი მონეტაც იყო აღმოჩენილი. ლაპარაკია ჯაფარ იბნ მანსურის[12] მიერ მოჭრილ მონეტებზე. თბილისი იმხანად ჯაფარიანთა დინასტიის საამიროს დედაქალაქი გახლდათ. ნაპოვნია ასევე ტაო-კლარჯეთის მმართველის, დავით III კურაპალატის, დრამი, რომელსაც ჩვენ ქართულ ბიზანტიური მონეტების ტიპს მივაკუთვნებთ, იგი მართლაც ჩამოჰგავს იმ პერიოდის ევროპულ მონეტებს. აღმოჩენილი ასეთი სამი მონეტიდან, სამივე ევროპაშია ნაპოვნი[13].

კავკასიაში აბრეშუმის გზის კვალი კარგად ჩანს ანტიკური პერიოდიდან მოყოლებული. ამის დასტურად შეგვიძლია მოვიყვანოთ სასომხეთის, აზერბაიჯანის, საქართველოს და ჩრდილო კავკასიის არქეოლოგიური მასალები. გარკვეული რაოდენობა შემოტანილი საქონლისა ნაწილობრივ ილექებოდა იმ ტერიტორიებზე და სახელმწიფოებში, რომლებიც ჩართული იყვნენ არა მარტო ჩინეთთან ვაჭრობაში, არამედ საერთოდ აღმოსავლეთის ქვეყნებთან ურთიერთობაში.

2017 წლის გაზაფხულზე ქ. თბილისიდან 59 კილომეტრის მოშორებით, ქალაქ საგარეჯოსთან (საქართველოს რესპუბლიკა), სახლის მშენებლობის დროს აღმოაჩინეს განძი, რომელიც ძირითადად შედგებოდა არაბული დირჰემებისაგან. განძი თიხის ქილაში იყო მოთავსებული და ისე იყო დაფლული. ძნელი სავარაუდოა თუ რა აუცილებლობამ გამოიწვია ფულის ასეთი სახით შენახვა ან დამალვა, რადგან ამ ტერიტორიაზე არქეოლოგიური კვლევები არ ჩატარებულა.

განძის შესწავლის შედეგად მივიღეთ ძალიან საინტერესო გეოგრაფია მოცემული მონეტებისა, რომლებიც ნაჭედია ჩრდილო-დასავლეთ აფრიკიდან მოყოლებული, ირანის დასავლეთის ჩათვლით. არაბული მონეტების ჭედვის თარიღი იწყება ჰიჯრის 86 წ. = (705 ახ. წ.) და სრულდება ჰიჯრის 189 წ. = (805 ახ. წ.). განძის შემადგენლობაში არის ერთი არაბულ-სასანური მონეტა ჰიჯრის 80 წ. = (699 ახ. წ), ასევე ორი არაბულ-ტაბარისტანული მონეტა, ორივე ჰიჯრის 163 წ. = (780 ახ. წ.), ოთხი მონეტა ხოსრო მეორესი ჰიჯრის (590 წ. – 628 ახ. წ.) და ხოსრო პირველის ერთი ეგზემპლიარი (531 წ. – 579 ახ. წ).

კვლევის მასალებიდან ჩანს, რომ განძი დაფლული უნდა იყოს: ჰიჯრის 189 წ. = (805 ახ. წ.) შემდგომ ან 2-3 ათეული წლის დამლევს – ჰარუნ ალ-რაშიდის ჰ. 170 წ. – 193 წ. (809 ახ. წ.) გარდაცვალების შემდეგ დაწყებული არეულობის დროს.

გთავაზობთ განძის შემადგენლობაში არსებული 115 მონეტის მოკლე აღწერას და ამოკითხული ქალაქების ჩამონათვალს. მონეტების უმეტესობა არის აბასიდური დირჰემები 105 ცალი, აქედან: 27 მონეტა ნაჭედია მადინათ ალ-სალამში, 17 მონეტა ალ-მუჰამადიაში, 17 ალ-აბასიათში, 9 მადინათ ჯეი, 3 არმინია, 5 ალ-ბასრა, 3 ალ-ანდალუზიაში, 5 ალ-ბარდა, 2 რაბათი, 1 მონეტა მადინათ ბალხი, 1 არანი, 1 ალ-ჰარუნია, ალ-თაიმარა 1, 2 მონეტა მაადან ბაჯუნაისი, 2 იფრიგია. 2 მონეტა არის ომეიდების მოჭრილი ქალაქ ალ-თაიმარში და ბივასიტში. ასევე განძში არის არაბულ-სასანური მონეტები მოჭრილი ბიშაფურში და 2 მონეტა ტაბარისტანში. განძში არის 5 სასანური მონეტა, აქედან 3 ნაჭედია ისფაჰანში, თითო ცალი ქტესიფონში და გუნდი – შაფურში.

ქალაქების ჩამონათვალი

1. al-´Abbāsīyat – (ალ აბასიათი) ქალაქი ეგვიპტის და ლიბიის საზღვარზე.

العباسية

2. Medīnat es-Salām – (მადინათ ალ-სალამი) ქალაქი ერაყში ირანის საზღვართან.

مدينة السلام

[11] Пахомов Е.А. „Монеты Грузии“. თბილისი 1970, გვ. 49.
[12] ჯაფარ II იბნ-მანსორი. ტბილისის საამიროს ამირა 914-952 წწ. ჯაფარიანტა დინასტიის წარმომადგენელი.
[13] Пахомов Е.А. „Монеты Грузии“, თბილისი 1970 წ. გვ. 53.

3. al-Mohammadīya – (ალ მუჰამადია) თეირანი ჰ.148 – წლის შემდეგ.
بالمحمدية

4. Bi-Wāsit – (ვასიტი) ტიგროსის დასავლეთ სანაპიროზე ისტორიული ქალაქ კაშკარის საპირისპიროდ. აშენდა ჰ.82 – 83 = 702წ.
بواسط

5. Armīnīyat – (არმინია) სასომხეთი.
بارمينية

6. al-’Andalus – (ანდალუზია) ესპანეთი (არაბული იბერია)
الاندلس

7. al-Bārda – (ბარდა) ქალაქი თანამედროვე აზერბაიჯანში, განჯას და ბაქოს შორის.
البارذة

8. Arrān – (არანი) თანამედროვე აზერბაიჯანის არაბული სახელი.
باران

9. al-Taimurā – (ალ თაიმარა) ქალაქი ატლანტიკის ოკეანის სანაპიროზე, გადაბმულია მაროკოს სამეფოს დედაქალაქ რაბათზე.
التيمارة

10. Medīnat Balkh – (მაადინ ბალხი) ქალაქი ავღანეთის პროვინცია ბალხში.
مدينةبلخ

11. al-Rabāṭ – (რაბათი) თანამედროვე მაროკოს სამეფოს დედაქალაქი.
راتاة

12. Medīnat Jayy – (მადინათ ჯეი) ისპაჰანის ძველი სახელი.
مدينةجي

13. al-Basra – (ალ ბასრა) ქალაქი ერაყში.
باصرة / بالبصرة

14. al-Hārūnīya – (ალ ჰარუნია) ქალაქი დასავლეთ ირანის ტერიტორიაზე.
الخرونية

15. Ma’dan Bajunays – (მაადინ ბაჯუნაისი) ქალაქი სასომხეთში, თანამედროვე ბზნუნისი.
بمعدن باجنيس – (Ma'dan ...)

16. Ifriqiya – (იფრიგია) ძველი რომაული პროვინცია ტუნისში (აფრიკა).
افريقية

17. Sfahān – (ისპაჰანბი) მდებარეობს თეირანის სამხრეთით 252 კილომეტრში, ისფაჰანის პროვინციის დედაქალაქი.
اصفهان

18. Tabaristan – (ტაბარისტანი) კასპიის ზღვის სამხრეთ სანაპირო.
طبرستان

19. Bishapur – (ბიშაფური) იყო უძველესი ქალაქი სასანიდური სპარსეთის (ირანი) უძველეს გზაზე, პერსისსა და ელანს შორის.
بيشابور

20. Ktesifon – (კტესიფონი) უძველესი ქალაქი მესოპოტამიაში, ტიგროსის აღმოსავლეთ სანაპიროზე.
قطيسفون

ISSN 2960-9704

21. Stakhr – (სტახრი) უძველესი ქალაქი სამხრეთ ირანის პროვინცია ფარსში, ხუთ კილომეტრში პერსიპოლის ჩრდილოეთით.
22. Sīstān – (სისტანი) ისტორიული და გეოგრაფიული რეგიონი აღმოსავლეთ ირანში.

23. Merv – (მერვი) დიდი ქალაქი ოაზისი ცენტრალურ აზიაში, მდებარეობდა ისტორიულ აბრეშუმის გზაზე, თანამედროვე თურქმენეთის ტერიტორიაზე.
24. al-Yamāmah – (იამამა) უძველესი ისტორიული რეგიონი თანამედროვე საუდის არაბეთში.

ბიბლიოგრაფია:

1. კვიციანი ზ. საქართველო – ჩრდილო კავკასიის საკომუნიკაციო საშუალებები, კულტურის ისტორიისა და თეორიის საკითხები VIII. თბილისი 2000.
2. სტეფანაძე მ. საქართველო და ეთიოპია: აბრეშუმის გზის ორი რგოლი. თბილისი 2002.
3. ჯაფარიძე გ. თბილისის ამირა 'ალი ბენ ჯა'ფარის მონეტები. ამიერკავკასიის პრობლემები. რედ. გ. მაისურაძე. ,,მეცნიერება", თბილისი 1991.
4. Göbl R. Sasanian Numismatics. Braunschweig 1971.
5. Lowick N.M, Early 'Abbāsid coinage: A type corpus, 132-218H/AD – 750-833AD. London 1999.
6. Walker J. A Catalogue of the Arab-Sassanian Coins (Umaiyad Governors in the East, Arab-Hephthalites, 'Abbasid Governors in Tabaristan and Bukhara). London 1941.
7. Mochiri M.I. Étude de numismatique iranienne sous les Sassanides et Arabe-Sassanides, T. II. Tehran, 1977.
8. Normand N. Sylloge of Islamic coins in the ashmolean, Volume 4. Ashmolean Museum, Oxford 2012.
9. Paghava I., Varshalomidze I., Turkia S. Circulation of kufic currency in south-western Georgian. Astivition, Batumi 2016.
10. Richard J.P. Arabic Coins and How to Read Them. ,,Seaby", University of Michigan 1980.
11. Vardanyan A.R. Islamic Coins Struck in History Armenia, Vol. I. Yerevan 2011.
12. Босворт К.Э. Мусульманские династии. «Наука», Москва 1971.
13. Джалаганиа И.А. Монетные клады Грузии. Клад сасанидских и византиискихмонет из села Цители Цкаро. «Мецниереба», Тбилиси 1980.
14. Джалаганиа И.А. Иноземная монета в денежном обращении Грузии V – XIII вв. Тбилиси 1979.
15. Капанадзе Д. Клад монет начала XI в. Тбилисского эмира Али ибн Джафара. Эпиграфика Востока, В. 14. 1961, с. 71-78.
16. Пахомов Е.А. Монеты Грузии. «Мецниереба», Тбилиси 1970.
17. Пагава И.К., Лемберг Е.М. Обращение куфического серебра в западных и юго-западных провинциях Грузии (в свете новых находок). Эпиграфика Востока, В. XXXI. 2015, с. 273-298.
18. Тизенгаузен В. Монеты восточного халифата. Санкт-Петербург 1873.
19. Цоцелия М. Каталог Сасанидских монет Грузии. «Мецниереба», Тбилиси 1981.
20. https://www.beastcoins.com/Sasanian/Sasanian.htm
21. https://www.zeno.ru/
22. https://islamiccoins.ancients.info/abbasid/ABBASID_CALIPHS.htm

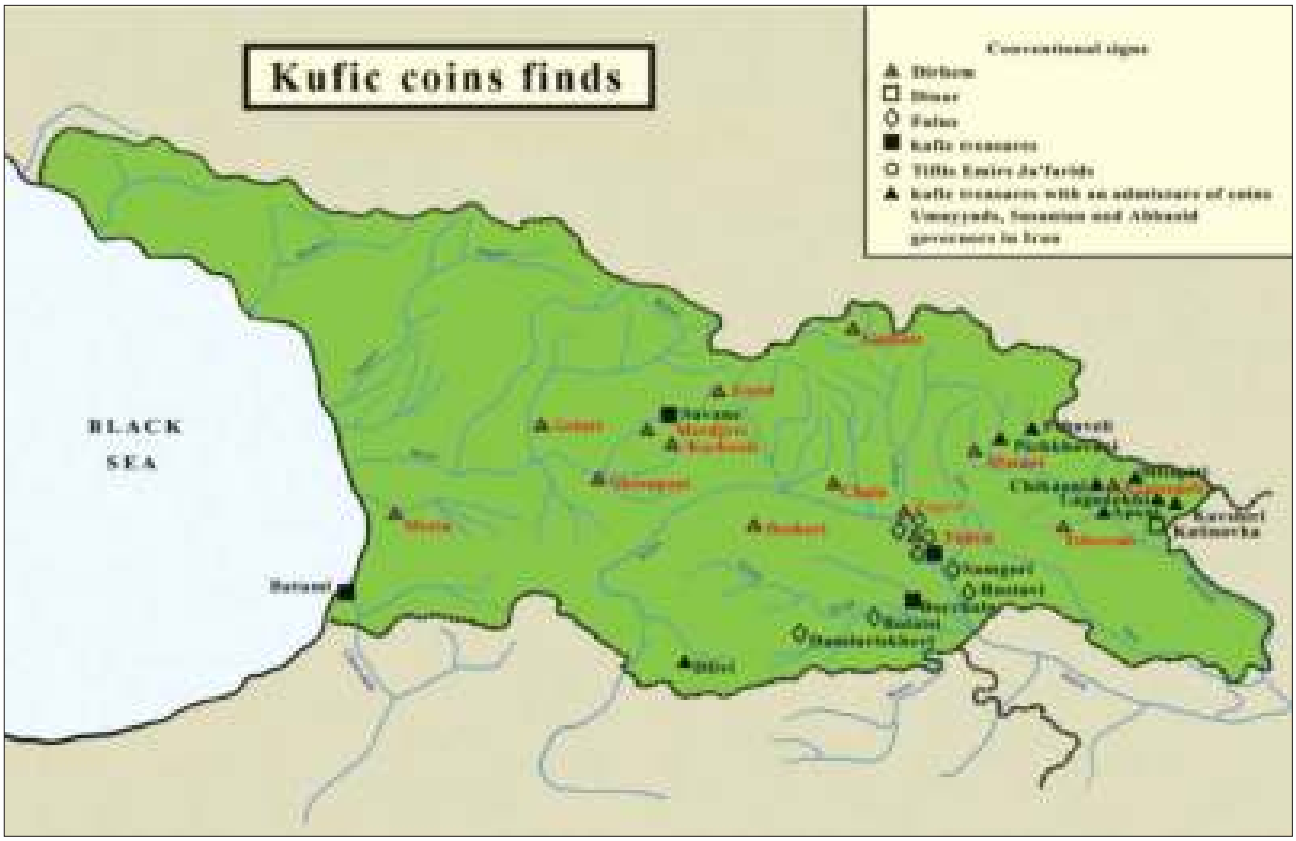

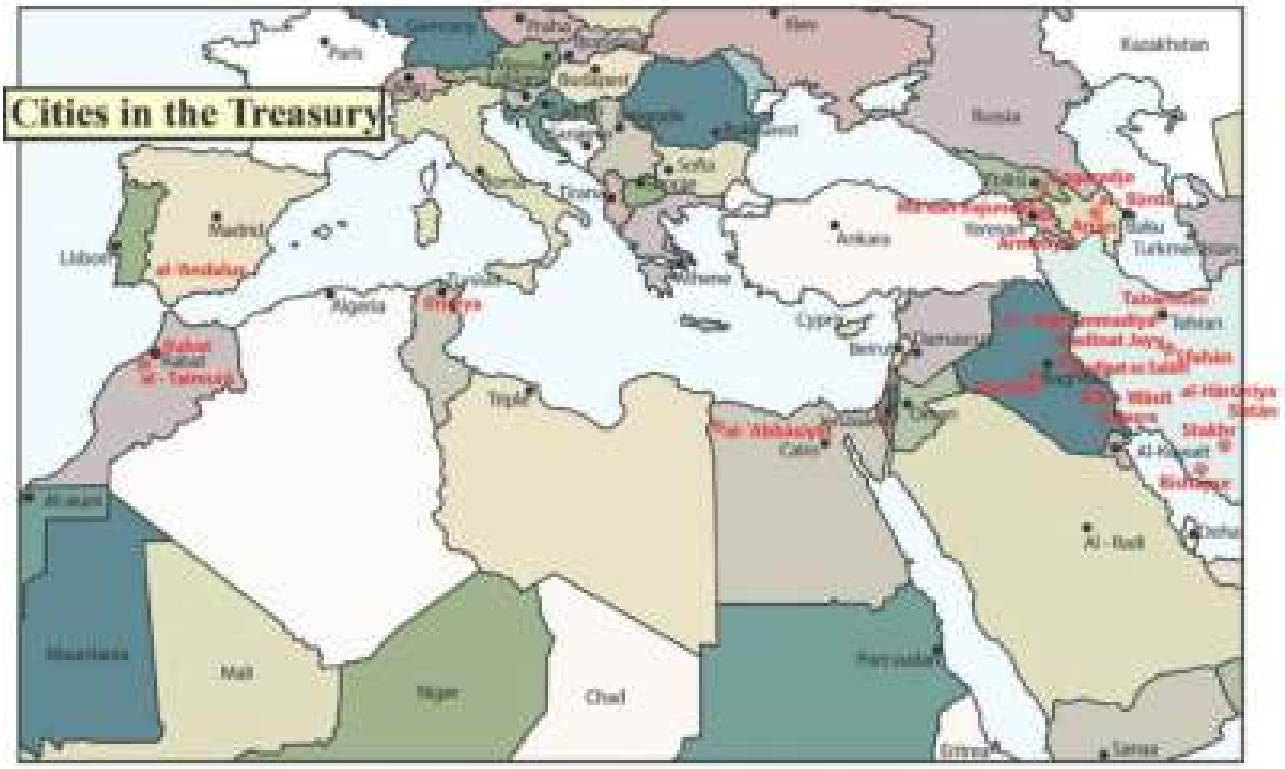

ISSN 2960-9704

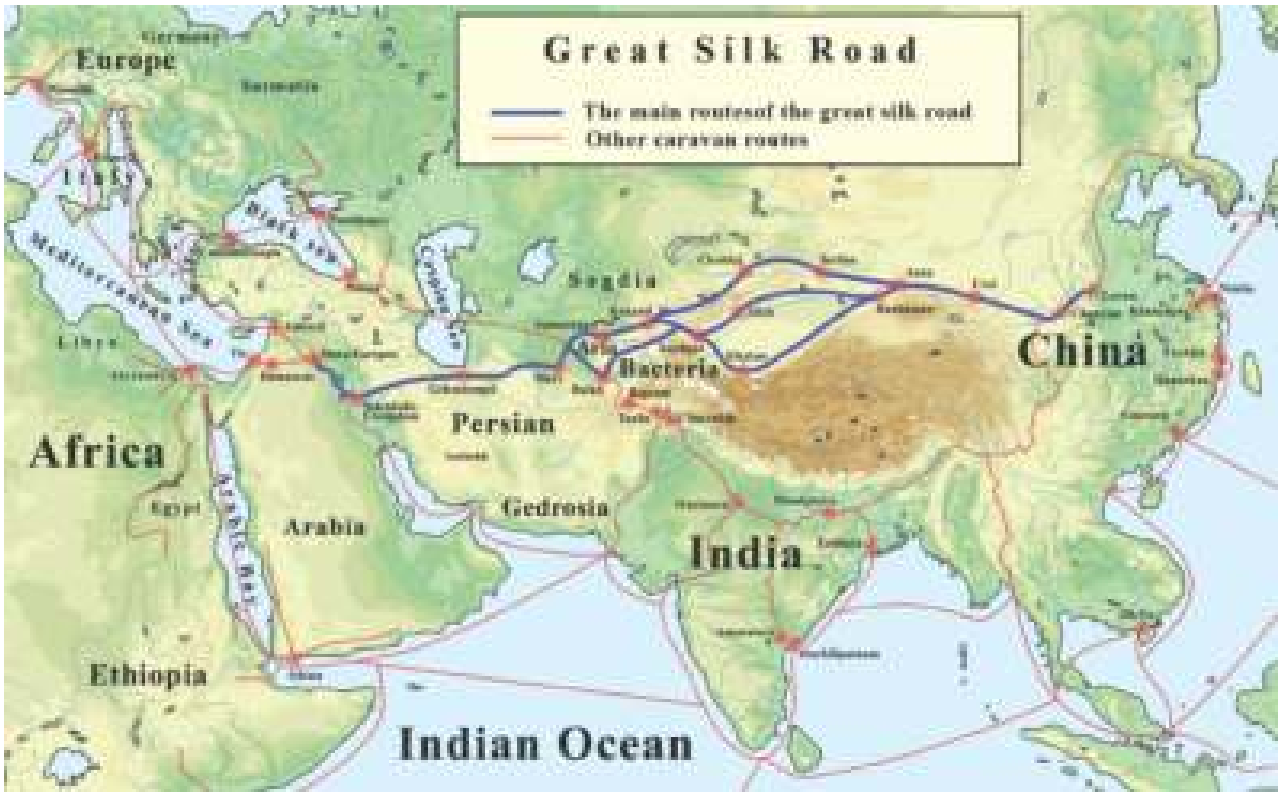
Great Silk Road
The main routesof the great silk road
Other caravan routes
Europe
Italy
Mediterranean Sea
Black sea
Caspian Sea
Sogdia
Bacteria
China
Persian
Africa
Egypt
Arabia
Arabic Bay
Gedrosia
India
Ethiopia
Indian Ocean

Cities of the Sasanian Empire
Chach
Bukhara
Samarkand
Edessa
Adurbadagan
Hatra
Amul
Ray
Hamadan
Dinavar
Goyman
May
Nishavand
Ciesiphon
Gay
Isfahan
Yazd
Ram-Hormizd
Hormizd-Ardashir
Veh-ar-AmidiKavad
Istakhr
Shiraz
Ardashir-Khurra
Darabgird
Kirman
Mahan
Shirajan
Bamm
Giruft
Zarang
Bosa
Herat
Kabul
Bamiyan
Balu
Marv
Abarshahr
Fuzat-i-Meshan
Meshan
Rev-Ardashir
Veh Kavad
Veh Ardashir
Veh-Antiokh-Khusrau
Poros-Shapur
Eran-Khvarrah-Shapur
Eran-Shapur
Eran-Kavad

Bi – Wāsit

Al-Walid b. Abd al-Malik
47– 95AH / 668 –715AD

№ 001. CHALIPHAL tip.
Ar. Dirhem. Bi – Wāsit 86AH. (705AD). 2.42g. 27-25mm.
Legend A. لا اله الا/ الله و حده/ لا شريكه There is no diety except (the one) God alone He has no equal.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم بواسط في ست و تسعين (In The Name of God. This dirham was struck in Bi – Wāsit in the year six end eighty). (86)
Rev. Legend. J. الله احد الله / الصمد لم يلد و/ لم يولد و لم يكن / له كفوا احد God is the only one, God is infinite, he didn't give birth neither he was given birth, and no one is his equal.
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

Al-Taymārā

№ 002. CHALIPHAL tip.
Ar. Dirhem. Al-Taymārā. 91AH. (710AD). 2.65g. 26.5-26mm.
Legend A. لا اله الا/ الله و حده/ لا شريكه There is no diety except (the one) God alone He has no equal.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم التيمارة في احدي و تسعين (In The Name of God. This dirham was struck in Al-Taymārā in the year one end naincty). (91)
Rev. Legend. J.
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

Al– Basra

Omar ibn Abd al-Aziz
97-98 - 101 AH / 717 - 720 AD

№ 003. Caliph Omar ibn Abd al-Aziz.
Ar. Dirhem. al – Basra. 100AH. (718-719AD). 2.38g. 27mm.
Legend A.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم بالبصرة سنة مئة (In The Name of God. This dirham was struck in al – Basra in the year hundred). (100)
Rev. Legend. J. الله احد الله / الصمد لم يلد و/ لم يولد و لم يكن / له كفوا احد God is the only one, God is infinite, he didn't give birth neither he was given birth, and no one is his equal.
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

ISSN 2960-9704

Madinat al-Salam
Caliph Abu Ja'far 'Abdallāh al- Mansur
137-158H/754-775D

№ 004. ANONYMOUS.
Ar. Dirhem. Madinat al-Salam. 151 AH. (768 AD). 2.85g. 26-25 mm.
Obv. Legend A.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم مدينة السلام سنة احدى و خمسين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Madinat al-Salam in the year one and fifty and hundred). (151)
Rev. Legend C. محمد/ رسول/ الله (Muhammad the Messanger of God).
Below نخ (Bakh)
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

№ 005. ANONYMOUS.
Ar. Dirhem. Madinat al-Salam. 151 AH. (768 AD). 2.48g. 24-24.5 mm.
Obv. Legend A.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم مدينة السلام سنة احدى و خمسين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Madinat al-Salam in the year one and fifty and hundred). (151)
Rev. Legend C. محمد/ رسول/ الله (Muhammad the Messanger of God).
Below نخ (Bakh)
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

№ 006. ANONYMOUS.
Ar. Dirhem. Madinat al-Salam. 153 AH. (770 AD). 2.91g. 25.5-25 mm.
Obv. Legend A.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم مدينة السلام سنة ثلث و خمسين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Madinat al-Salam in the year three and fifty and hundred). (153)
Rev. Legend C.
Below نخ (Bakh)
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

№ 007. ANONYMOUS.
Ar. Dirhem. Madinat al-Salam. 155 AH. (772 AD). 2.87g. 25-24 mm.
Obv. Legend A.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم مدينة السلام سنة خمس و خمسين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Madinat al-Salam in the year five and fifty and hundred). (155)
Rev. Legend C.
Below نخ (Bakh)
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

№ 008. ANONYMOUS.
Ar. Dirhem. Madinat al-Salam. 157 AH. (774 AD). 2.89g. 25-24 mm.
Obv. Legend A. لا اله الا الله و حده/ لا شريكه There is no diety except (the one) God alone He has no equal.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم مدينة السلام سنة سبع و خمسين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Madinat al-Salam in the year seven and fifty and hundred). (157)
Rev. Legend C. محمد/ رسول/ الله (Muhammad the Messanger of God).
Below بخ بخ (Bakh Bakh)
Rev. 1. Qur'ān IX. 33. رسول الله ارسله بالهدي ودين الحق ليظهره علي الدين كله ولو كره المشركون Muhammad is the messenger of God. He sent him with guidance and the true religion to reveal it to all religions even if the polytheists abhor it.

Caliph Abū 'Abdallāh Muhammad al-Mahdī
158-169AH/775-785AD

№ 009. ANONYMOUS.
Ar. Dirhem. Madinat al-Salam. 158 AH. (775AD). 2.90g. 26-25.5 mm.
Obv. Legend A.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم مدينة السلام سنة ثمان و خمسين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Madinat al-Salam in the year eight and fifty and hundred). (158)
Rev. Legend C.
Below بخ بخ (Bakh-Bakh)
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

№ 010. ANONYMOUS.
Ar. Dirhem. Madinat al-Salam. 158 AH. (775 AD). 2.88g. 25.5 mm.
Obv. Legend A. لا اله الا الله و حده/ لا شريكه There is no diety except (the one) God alone He has no equal.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم مدينة السلام سنة ثمان و خمسين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Madinat al-Salam in the year eight and fifty and hundred). (158)
Rev. Legend C. محمد/ رسول/ الله (Muhammad the Messanger of God).
Below بخ بخ (Bakh Bakh)
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

ISSN 2960-9704

№ 011. ANONYMOUS.
Ar. Dirhem. Madinat al-Salam. 158 AH. (775-AD). 2.86g. 25-24 mm.
Obv. Legend A.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم مدينة السلام سنة ثمان و خمسين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Madinat al-Salam in the year eight and fifty and hundred). (158)
Rev. Legend C.
Below نخ نخ (Bakh-Bakh)
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

№ 012. ANONYMOUS.
Ar. Dirhem. Madinat al-Salam. 158 AH. (775AD). 2.70g. 25-24 mm.
Obv. Legend A.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم مدينة السلام سنة ثمان و خمسين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Madinat al-Salam in the year eight and fifty and hundred). (158)
Rev. Legend C.
Below نخ نخ (Bakh-Bakh)
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

№ 013. ANONYMOUS.
Ar. Dirhem. Madinat al-Salam. 158 AH. (775-95AD). 2.79g. 26-24.5 mm.
Obv. Legend A.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم مدينة السلام سنة ثمان و خمسين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Madinat al-Salam in the year eight and fifty and hundred). (158)
Rev. Legend C.
Below نخ نخ (Bakh-Bakh)
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

№ 014. ANONYMOUS.
Ar. Dirhem. Madinat al-Salam. 158 AH. (775). 2.90g. 26.5-25.5 mm.
Obv. Legend A.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم مدينة السلام سنة ثمان و خمسين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Madinat al-Salam in the year eight and fifty and hundred). (158)
Rev. Legend C.
Below نخ نخ (Bakh-Bakh)
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

№ 015. ANONYMOUS
Ar. Dirhem. Madinat al-Salam. 158 AH. (775). 2.95g. 23 mm.
Obv. Legend A
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم مدينة السلام سنة ثمان و خمسين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Madinat al-Salam in the year eight and fifty and hundred). (158)
Rev. Legend C. محمد/ رسول/ الله (Muhammad the Messanger of God).
Below ه (Ha)
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

№ 016. In the name of the caliph al-Mahdi
Ar. Dirhem. Madinat al-Salam. 159 AH. (776 AD). 2.87g. 28.5-27 mm.
Obv. Legend A. لا اله الا/ الله و حده/ لا شريكه There is no diety except (the one) God alone He has no equal.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم مدينة السلام سنة تسع و خمسين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Madinat al-Salam in the year nine and fifty and hundred). (159)
Rev. Legend D. محمد رسول الله/ عليه و سلم/ الله صلى / الخليفة المهدي Muhammad is the Messenger / of God, Gods Prayer / and Salutations upon him / The Caliph al-Mahdi.
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

№ 017. In the name of the caliph al-Mahdi.
Ar. Dirhem. Madinat al-Salam. 159 AH. (776AD). 2.31g. 26-24.5 mm.
Legend A. لا اله الا/ الله و حده/ لا شريكه There is no diety except (the one) God alone He has no equal.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم مدينة السلام سنة تسع و خمسين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Madinat al-Salam in the year nine and fifty and hundred). (159)
Rev. Legend D. محمد رسول / الله صلى / الله/ عليه و سلم / الخليفه المهدي
Muhammad is the Messenger / of God, Praise Gods / upon him and pease / Caliph al-Mahdi.
Rev. 1. Qur'ān IX. 33. محمد رسول الله لرسله بالهدي ودين الحق ليظهره على الدين كله ولو كره المشركون Muhammad is the messenger of God. He sent him with guidance and the true religion to reveal it to all religions even if the polytheists abhor it.

№ 018. In the name of the caliph al-Mahdī.
Ar. Dirhem. Madinat al-Salam. 159 AH. (776AD). 2.92g. 27-26 mm.
Obv. Legend A.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم مدينة السلام سنة تسع و خمسين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Madinat al-Salam in the year nine end fifty and hundred). (159)
Rev. Legend D.
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

№ 019. In the name of the caliph al-Mahdī.
Ar. Dirhem. Madinat al-Salam. 160 AH. (777 AD). 2.9g. 26-25 mm.
Obv. Legend A. لا اله الا الله و حده لا شريكه There is no diety except (the one) God alone He has no equal.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم مدينة السلام سنة ستين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Madinat al-Salam in the year sixty and hundred). (16)
Rev. Legend D. محمد رسول الله/ عليه و سلم/ الله صلي الله / الخليفة المهدي Muhammad is the Messenger / of God. Gods Prayer / and Salutations upon him / The Caliph al-Mahdi.
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

№ 020. ANONYMOUS.
Ar. Dirhem. Madinat al-Salam. 159 AH. (776). 2.66g. 24-23 mm.
Obv. Legend A.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم مدينة السلام سنة تسع و خمسين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Madinat al-Salam in the year nine and fifty and hundred). (159)
Rev. Legend C.
Below ه (Ha)
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

№ 021. In the name of the caliph al-Mahdī.
Ar. Dirhem. Madinat al-Salam. 160 AH. (777-95AD). 2.75g.25.5-25 mm.
Obv. Legend A.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم مدينة السلام سنة ستين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Madinat al-Salam in the year sixty and hundred). (160)
Rev. Legend D.
Below ●.
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

№ 022. In the name of the caliph al-Mahdī.
Ar. Dirhem. Madinat al-Salam. 160 AH. (777-95AD). 2.92g.27 mm.
Obv. Legend A.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم مدينة السلام سنة ستين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Madinat al-Salam in the year sixty and hundred). (160)
Rev. Legend D.
Below • .
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

№ 023. In the name of the caliph al-Mahdī.
Ar. Dirhem. Madinat al-Salam. 162 AH. (779AD). 2.88g.24 mm.
Obv. Legend A.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم مدينة السلام سنة اثنين و ستين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Madinat al-Salam in the year two end sixty and hundred). (162)
Rev. Legend D.
Below • .
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

№ 024. In the name of the caliph al-Mahdī.
Ar. Dirhem. Madinat al-Salam. 164 AH. (781). 2.92g. 24-23 mm.
Obv. Legend A.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم مدينة السلام سنة اربع و ست و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Madinat al-Salam in the year four and sixty and hundred). (164)
Rev. Legend D.
Below • .
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

№ 025. In the name of the caliph al-Mahdī.
Ar. Dirhem. Madinat al-Salam. 164 AH. (781AD). 2.92g. 23mm.
Obv. Legend A.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم مدينة السلام سنة اربع و ستين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Madinat al-Salam in the year four and sixty and hundred). (164)
Rev. Legend D.
Below • .
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

ISSN 2960-9704

№ 026. In the name of the caliph al-Mahdī
Ar. Dirhem. Madinat al-Salam. 164 AH. (781AD). 2.94g. 23.5-25 mm.
Obv. Legend A.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم مدينة السلام سنة اربع و ستين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Madinat al-Salam in the year four and sixty and hundred). (164)
Rev. Legend D.
Below ●.
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

№ 027. JA'FAR in the name of the caliphal heir Muhammad al-Amīn.
Ar. Dirhem. Madinat al-Salam. 166 AH. (782AD). 2.92g. 27-26 mm.
Obv. Legend A. لا اله الا الله و حده/ لا شريكه There is no diety except (the one) God alone He has no equal.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم مدينة السلام سنة ست و ستين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Madinat al-Salam in the year six end sixty and hundred). (166)
Rev. Legend B. محمد رسول الله/ مما لمربه الامير الامين/ محمد بن امير المؤمنين (Muhammad is the Messenger of God / From what was ordered by the Prince al-Amin / Muhammad Son of The Prince of the Faithful.).
Below جعفر (Jafar)
Rev. 2. Qur'ān IX. 33.

Caliph Abū Ja' far Harun al- Rashid
170-193AH/789-809AD

№ 028. In the name of caliph 'Abdallah Harun
Ar. Dirhem. Madinat al-Salam. 170 AH. (786-87AD). 2.48g 25.5-25 mm.
Obv. Legend A.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم مدينة السلام سنة سبعين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Madinat al-Salam in the year sixty and hundred). (170)
Rev. Legend C.
Rev. 1. مما لمربه عبدالله خارون امير المومنين (By The comansand of 'Abdullah Harun prince of the Believers.)
Rev. 2. Qur'ān IX. 33.

№ 029. JA'FAR in the name of the caliphal heir Muhammad al-Amīn.
Ar. Dirhem. Madinat al-Salam. 180 AH. (796AD). 2.55g. 26.5-25 mm.
Obv. Legend A. لا اله الا/ الله و حده/ لا شريكه There is no diety except (the one) God alone He has no equal.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم مدينة السلام سنة ثمانين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Madinat al-Salam in the year eight and hundred). (150)
Rev. Legend B محمد رسول الله/ مما لمربه الامير الامين/ محمد بن امير المؤمنين Muhammad is the Messenger of God / From what was ordered by the Prince al-Amin / Muhammad Son of The Prince of the Faithful.
Below جعفر (Jafar)
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

№ 030. JA'FAR in the name of the caliphal heir Muhammad al-Amīn.
Ar. Dirhem. Madinat al-Salam. 180 AH. (796AD). 2.86g. 24.5-24 mm.
Obv. Legend A.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم مدينة السلام سنة ثمانين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Madinat al-Salam in the year eight and hundred). (150)
Rev. Legend B محمد رسول الله/ مما لمربه الامير الامين/ محمد بن امير المؤمنين Muhammad is the Messenger of God / From what was ordered by the Prince al-Amin / Muhammad Son of The Prince of the Faithful.
Below جعفر (Jafar)
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

№ 031. JA'FAR in the name of the caliphal heir Muhammad al-Amīn.
Ar. Dirhem. Madinat al-Salam. 180 AH. (796AD). 2.92g. 25.5-24 mm.
Obv. Legend A.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم مدينة السلام سنة ثمانين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Madinat al-Salam in the year eight and hundred). (150)
Rev. Legend B.
Below جعفر (Jafar)
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

№ 032. JA'FAR in the name of the caliphal heir Muhammad al-Amīn.
Ar. Dirhem. Madinat al-Salam. 181 AH. (797AD). 2.81g. 26-25 mm.
Obv. Legend A.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم مدينة السلام سنة احدى و ثمانين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Madinat al-Salam in the year one end eighty and hundred). (181)
Rev. Legend B.
Below جعفر (Jafar)
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

ISSN 2960-9704

№ 033. JA'FAR in the name of the caliph heir Muhammad al-Amīn.
Ar. Dirhem. Madinat al-Salam. 181 AH. (797AD). 2.94g. 24 mm.
Obv. Legend A.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم مدينة السلام سنة احدى و ثمانين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Madinat al-Salam in the year one end eighty and hundred). (181)
Rev. Legend B.
Below جعفر (Jafar)
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

№ 034. JA'FAR in the name of the caliphal heir Muhammad al-Amīn.
Ar. Dirhem. Madinat al-Salam. 181 AH. (797AD). 2.78g.26.5-26 mm.
Obv. Legend A.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم مدينة السلام سنة احدى و اربعين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Madinat al-Salam in the year one end eighty and hundred). (181)
Rev. Legend B.
Below جعفر (Jafar)
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

Al – Mohammadiya

Caliph Abū Ja'far 'Abdallāh al- Mansur
137-158H/754-775D

№ 035. In the name of the caliph heir Muhammad al-Mahdī.
Ar. Dirhem. Al – Mohammadiya. 151 AH. (768AD). 2.84g. 26mm.
Legend A. لا اله الا الله و حده/ لا شريكه There is no diety except (the one) God alone He has no equal.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم بالمحمدية سنة احدى و خمسين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Al – Mohammadiya in the year one and fifty and hundred). (151)
Rev. Legend E. مما امربه/ المهدي محمد / بن امير المؤمنين From what was ordered by / Mahdi Muhammad / Son of The Prince of The Faithful.
Above و (Wa)
Below ع (Ain)
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

№ 036. In the name of the caliph heir Muhammad al-Mahdī.
Ar. Dirhem. Al – Mohammadiya. 155 AH. (772AD). 2.83g. 26mm.
Legend A. لا اله الا/ الله و حده/ لا شريكه There is no diety except (the one) God alone He has no equal.
Obv. بسم الله ضرب هذا الدرهم بالمحمدية سنة خمس و خمسين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Al – Mohammadīya in the year five and fifty and hundred). (155)
Rev. Legend E.
Below ○
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

№ 037. In the name of the caliph heir Muhammad al-Mahdī.
Ar. Dirhem. Al – Mohammadiya. 155 AH. (772AD). 2.60g. 26.5-25mm.
Legend A. لا اله الا/ الله و حده/ لا شريكه There is no diety except (the one) God alone He has no equal.
Obv. بسم الله ضرب هذا الدرهم بالمحمدية سنة خمس و خمسين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Al – Mohammadīya in the year eight and five and hundred). (155)
Rev. Legend E.
Below ○
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

Caliph Abū Muhammad Mūsa al-hadī
169-170AH/785-786AD

№ 038. In the name of the caliph al-Hadi.
Ar. Dirhem. Al – Mohammadiya. 170 AH. (786-87AD). 2.94g. 25-24mm.
Legend A.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم بالمحمدية سنة ستة و سبعين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Al – Mohammadīya in the year seventy and hundred). (170)
Rev. Legend D. محمد رسول/ الله صلى الله/ عليه و سلم/ الخليفة الهادي (Muhammad is the Messenger / of God, Praise Gods / upon him and pease / caliphal al-Hadi.)
Below به (Bh)
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

ISSN 2960-9704

Caliph Abū Ja'far Harun al- Rashid
170-193AH/789-809AD

AL-MUBARAK in the name of the caliphal Harun al- Rashid.
№ 039. Ar. Dirhem. Al – Mohammadīya. 170 AH. (786-87AD). 2.94g. 25-24mm.
Legend A.
Obv. L. بسم الله ضرب هذا الدرهم بالمحمدية سنة سبعين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Al – Mohammadīya in the year seventy and hundred). (170)
Rev. Legend O.
Above مبا (Muba)
Below رك (Rak)
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

№ 040. YAHYĀ with BAHLUL in the name of the caliphal Harun al- Rashid.
Ar. Dirhem. Al – Mohammadīya. 173 AH. (782AD). 2.78g. 25-24.5mm.
Legend A. لا اله الا الله و حده/ لا شريكه There is no diety except (the one) God alone He has no equal.
Obv. L. بسم الله ضرب هذا الدرهم بالمحمدية سنة ثلث و سبعين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Al – Mohammadīya in the year three and seventy and hundred). (173)
Rev. Legend O. محمد رسول الله صلى الله عليه و سلم/ الخليفة الرشيد (Muhammad is the messenger/ of the God, praise of God/upon him end peace/ Caliph al-Rashid)
Above يحيى (Yahyā)
Below بهلول (Bahlul)
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

№ 041. YAZĪD in the name of the caliph al-Rashid.
Ar. Dirhem. Al – Mohammadīya. 175 AH. (791-92AD). 3.11g. 25mm.
Legend A. لا اله الا الله و حده/ لا شريكه There is no diety except (the one) God alone He has no equal.
Obv. L. بسم الله ضرب هذا الدرهم بالمحمدية سنة خمس و سبعين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Al – Mohammadīya in the year five and seventy and hundred). (175)
Rev. Legend F. محمد رسول الله/ صلى الله عليه و سلم الخليفة الرشيد (Muhammad is the messenger of God / Gods prayer and salutations upon him / the Caliph al-Rashid)
Below يزيد (Yazid)
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

№ 042. YAZĪD in the name of the caliph al-Rashid.
Ar. Dirhem. Al – Mohammadiya. 175 AH. (791-92AD). 2.91g. 25mm.
Legend A. لا اله الا الله و حده/ لا شريكه There is no diety except (the one) God alone He has no equal.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم بالمحمدية سنة خمس و سبعين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Al – Mohammadiya in the year five and sixty and hundred). (175)
Rev. Legend F.
Below يزيد (Yazid)
Rev. 1. Qur'ān IX. 33

№ 043. 'ABDALLAH with (RUH ALLAH LAM JAFAR)–God's servant, Jafar's mother. In the name of the caliphal heir Muhammad al-Amīn.
Ar. Dirhem. Al – Mohammadiya. 176 AH. (792-93AD). 2.79g. 24.5-24mm.
Legend A.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم بالمحمدية سنة ست و سبعين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Al – Mohammadiya in the year six and seventy and hundred). (176)
Below عبدالله (Abdullah)
Rev. Legend B. محمد رسول الله / مما امر به الامير الامين/ محمد بن امير المؤمنين Muhammad is the Messenger of God / From what was ordered by the Prince al-Amīn / Muhammad Son of The Prince of the Faithful.
Above روح الله (God's servant)
Below لأمجعفر (Jafar's mother)
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

№ 044. 'ABDALLAH with (RUH ALLAH LAM JAFAR)–God's servant, Jafar's mother. In the name of the caliphal heir Muhammad al-Amīn.
Ar. Dirhem. Al – Mohammadiya. 176 AH. (792-93AD). 3.05g. 25-24mm.
Legend A.
Below عبدالله (Abdallāh)
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم بالمحمدية سنة ستة و سبعين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Al – Mohammadiya in the year six and seventy and hundred). (176)
Rev. Legend B.
Above روح الله (God's servant)
Below لأمجعفر (Jafar's mother)
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

№ 045. JA'FAR in the name of the caliphal heir Muhammad al-Amīn.
Ar. Dirhem. Al – Mohammadīya. 178 AH. (794-95AD). 2.49g. 27.5-27mm.
Legend A.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم بالمحمدية سنة ثمان و سبعين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Al – Mohammadīya in the year eight and seventy and hundred). (178)
Rev. Legend B.
Below جعفر (Ja'far)
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

№ 046. JA'FAR in the name of the caliphal heir Muhammad al-Amīn.
Ar. Dirhem. Al – Mohammadīya. 181 AH. (797AD). 2.92g. 26-24mm.
Legend A.
Obv. 1. مئتين بسم الله ضرب هذا الدرهم بالمحمدية سنة احدى و ثمانين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Al – Mohammadīya in the year one and eighty and hundred). (181)
Rev. Legend B.
Above و (Wa)
Below جعفر (Ja'far)
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

№ 047. In the name of the caliphal heir Muhammad al-Amīn.
Ar. Dirhem. Al – Mohammadīya. 183 AH. (799AD). 2.88g. 27-26mm.
Legend A.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم بالمحمدية سنة ثلث و ثمانين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Al – Mohammadīya in the year three and eighty and hundred). (183)
Rev. Legend B.
Below صرد (Sard)
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

№ 048. JA'FAR in the name of the caliphal heir Muhammad al-Amīn.
Ar. Dirhem. Al – Mohammadīya. 185 AH. (801AD). 2.89g. 25mm.
Legend A.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم بالمحمدية سنة خمس و ثمانين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Al – Mohammadīya in the year five and eighty and hundred). (185)
Rev. Legend G. محمد رسول / الله صلى الله عليه و سلم/ مما لمربه الامير الامين / محمد بن امير المؤمنين Muhammad is the messenger / of God, Gods prayer and salutations upon him / From what was ordered by the Prince al-Amin / Muhammad Son of The Prince of the Faithful.
Above و (Wa)
Below جعفر (Ja'far)
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

№ 049 JA'FAR in the name of the caliphal heir Muhammad al-Amīn.
Ar. Dirhem. Al – Mohammadiya. 186 AH. (802AD). 2.72g. 26-25mm.
Legend A.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم بالمحمدية سنة ستة و ثمانين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Al – Mohammadiya in the year six and eighty and hundred). (186)
Rev. Legend G.
Above و (Wa)
Below جعفر (Ja'far)
Rev. 1. Qur'ān IX. 33

№ 050. JA'FAR In the name of the caliphal heir Muhammad al-Amīn. Ar. Dirhem. Al – Mohammadiya. 186 AH. (802AD). 2.78g. 26-24mm.
Legend A.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم بالمحمدية سنة ستة و ثمانين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Al – Mohammadiya in the year six and eighty and hundred). (186)
Rev. Legend G.
Above و (Wa)
Below جعفر (Ja'far)
Rev. 1. Qur'ān IX. 33

№ 051. In the name of the caliphal heir Muhammad al-Amīn.
Ar. Dirhem. Al – Mohammadiya. 187 AH. (803AD). 3.09g. 24.5-23.5mm.
Legend A.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم بالمحمدية سنة سبع و ثمانين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Al – Mohammadiya in the year seven and eighty and hundred). (187)
Rev. Legend B. محمد رسول الله / مما امر به الامير الامين / محمد بن امير المؤمنين Muhammad is the Messenger of God / From what was ordered by the Prince al-Amin / Muhammad Son of The Prince of the Faithful.
Above سلام (salam)
Below صرد (Sard)
Rev. 1. Qur'ān IX. 33

ISSN 2960-9704

№ 052. JAFAR ʿABDALLAH with (RUH ALLAH L. AM JAFAR)–God's servant, Jafar's mother. In the name of the caliphal heir Muhammad al-Amīn.
Ar. Dirhem. Al – Mohammadiya. 189 AH. (805AD). 2.78g. 26-24mm.
Legend A.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم بالمحمدية سنة تسع و ثمانين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Al – Mohammadiya in the year six nine eighty and hundred). (189)
Above جعفر (Jafar)
Below عبدالله (ʿAbdAllah)
Rev. Legend B.
Above روح الله (Spirit of God)
Below لام جعفر (For Jafar)
Rev. 1. Qur'ān IX. 33

Al – ʿAbbāsiyat.

Caliph Abū Ja'far ʿAbdallāh al- Mansur
137-158H/754-775D

№ 053. YAZID In the name of the caliph al-Mansur.
Ar. Dirhem. Al – ʿAbbāsiyat. 157 AH. (774AD). 2.58g. 25-24mm.
Legend A. لا اله الا الله و حده لا شريكه There is no diety except (the one) God alone He has no equal.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم العباسية سنة سبع و خمسين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Al – ʿAbbāsiyat in the year seven and fifty and hundred). (157)
Rev. Legend C.
Above بخ (Bakh)
Below يزيد (Yazid)
Rev. 1. Qur'ān IX. 33

Caliph Abū ʿAbdallāh Muhammad al-Mahdī
158-169AH/775-785AD

№ 054. YAZID In the name of the caliph al-Mahdi.
Ar. Dirhem. Al – ʿAbbāsiyat. 161 AH. (778AD). 2.44g. 26mm.
Legend A. لا اله الا الله و حده لا شريكه There is no diety except (the one) God alone He has no equal.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم العباسية سنة احدى و ستين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Al – ʿAbbāsiyat in the year one and sixty and hundred). (161)
Rev. Legend C.
Below يزيد (Yazid)
Rev. 1. Qur'ān IX. 33

№ 055. YAZID In the name of the caliph al-Mahdī.
Ar. Dirhem. Al – ʿAbbāsīyat. 163 AH. (780AD). 2.79g. 26mm.
Legend **A.** لا اله الا الله و حده/ لا شريكه There is no diety except (the one) God alone He has no equal.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم العباسية سنة ثلث و ستين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Al – ʿAbbāsīyat in the year three and sixty and hundred). (163)
Rev. Legend C.
Above نخ (Bakh)
Below يزيد (Yazid)
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

№ 056. YAZID In the name of the caliph al-Mahdī.
Ar. Dirhem. Al – ʿAbbāsīyat. 163AH. (780AD). 2.77g. 27-25mm.
Legend A. لا اله الا الله و حده/ لا شريكه There is no diety except (the one) God alone He has no equal.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم العباسية سنة ثلث و ستين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Al – ʿAbbāsīyat in the year three and sixty and hundred). (163)
Rev. Legend C.
Above نخ (Bakh)
Below يزيد (Yazid)
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

№ 057. YAZID In the name of the caliph al-Mahdī.
Ar. Dirhem. Al – ʿAbbāsīyat. 164 AH. (781AD). 2.85g. 25mm.
Legend A. لا اله الا الله و حده/ لا شريكه There is no diety except (the one) God alone He has no equal.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم العباسية سنة اربع و ستين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Al – ʿAbbāsīyat in the year four and sixty and hundred). (164)
Rev. Legend C.
Above ○
Below يزيد (Yazid)
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

№ 058. YAZID In the name of the caliph al-Mahdī.
Ar. Dirhem. Al – ʿAbbāsīyat. 165 AH. (782AD). 2.73g. 25mm.
Legend A. لا اله الا الله و حده/ لا شريكه There is no diety except (the one) God alone He has no equal.

ISSN 2960-9704

Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم العباسية سنة خمس و ستين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Al – ʿAbbāsīyat in the year five and sixty and hundred). (165)
Rev. Legend C.
Above ○ . Below يزيد (Yazid)
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

№ 059. YAZID In the name of the caliph al-Mahdī.
Ar. Dirhem. Al – ʿAbbāsīyat. 166 AH. (783AD). 2.81g. 26.5-25mm.
Legend A. لا اله الا/ الله و حده/ لا شريكه There is no diety except (the one) God alone He has no equal.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم العباسية سنة احدى و خمسين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Al – ʿAbbāsīyat in the year six and fifty and hundred). (166)
Rev. Legend C.
Above نخ (Bakh)
Below يزيد (Yazid)
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

№ 060. YAZID In the name of the caliph al-Mahdī.
Ar. Dirhem. Al – ʿAbbāsīyat. 166 AH. (783AD). 2.54g. 25mm.
Legend A. لا اله الا/ الله و حده/ لا شريكه There is no diety except (the one) God alone He has no equal.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم العباسية سنة ست و ستين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Al – ʿAbbāsīyat in the year six and sixty and hundred). (166)
Rev. Legend C.
Above نخ (Bakh)
Below يزيد (Yazid)
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

№ 061. YAZID In the name of the caliph al-Mahdī.
Ar. Dirhem. Al – ʿAbbāsīyat. 166 AH. (783AD). 2.71g. 24.5mm.
Legend A. لا اله الا/ الله و حده/ لا شريكه There is no diety except (the one) God alone He has no equal.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم العباسية سنة ست و ستين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Al – ʿAbbāsīyat in the year six and sixty and hundred). (166)
Rev. Legend C.
Above ●
Below يزيد (Yazid)
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

№ 062. YAZID In the name of the caliph al-Mahdī.
Ar. Dirhem. Al – ʿAbbāsīyat. 166 AH. (783AD). 2.67g. 25.5-24.5mm.
Legend A. لا اله الا الله و حده لا شريكه There is no diety except (the one) God alone He has no equal.
Obv. I. بسم الله ضرب هذا الدرهم العباسية سنة ست و ستين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Al – ʿAbbāsīyat in the year six and sixty and hundred). (166)
Rev. Legend C.
Above ○ .
Below يزيد (Yazid)
Rev. I. Qur'ān IX. 33.

№ 063. YAZID In the name of the caliph al-Mahdī.
Ar. Dirhem. Al – ʿAbbāsīyat. 166 AH. (782AD). 2.73g. 25.5mm.
Legend A.
Obv. I. بسم الله ضرب هذا الدرهم العباسية سنة ست و ستين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Al – ʿAbbāsīyat in the year six and sixty and hundred). (166)
Rev. Legend C. محمد رسول الله Muhammad the Messanger of God.
Above ○ .
Below يزيد (Yazid)
Rev. I. Qur'ān IX. 33.

№ 064. YAZID In the name of the caliph al-Mahdī.
Ar. Dirhem. Al – ʿAbbāsīyat. 167 AH. (783-84AD). 2.88g. 25.5-25mm.
Legend A. لا اله الا الله و حده لا شريكه There is no diety except (the one) God alone He has no equal.
Obv. I. بسم الله ضرب هذا الدرهم العباسية سنة احدى و خمسين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Al – ʿAbbāsīyat in the year seven and sixty and hundred). (167)
Rev. Legend C.
Above ○ .
Below يزيد (Yazid)
Rev. I. Qur'ān IX. 33.

Caliph Abū Ja'far Harun al- Rashid
170-193AH/789-809AD

№ 065. YAZID In the name of the caliph al- Rashid.
Ar. Dirhem. Al – ʿAbbāsīyat. 171 AH. (787AD). 2.73g. 25mm.
Legend A. لا اله الا الله و حده لا شريكه There is no diety except (the one) God alone He has no equal.
Obv. I. بسم الله ضرب هذا الدرهم العباسية سنة احدى و خمسين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Al – ʿAbbāsīyat in the year one and seventy and hundred). (171)
Rev. Legend C.sBelow يزيد (Yazid)
Rev. I. Qur'ān IX. 33.

ISSN 2960-9704

№ 066. ANONYMOUS.
Ar. Dirhem. Al – ʿAbbāsiyat. 171 AH. (787)AD). 2.51g. 26-24.5mm.
Legend A. لا اله الا الله و حده/ لا شريكه There is no diety except (the one) God alone He has no equal.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم العباسية سنة احدى و سبعين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Al – ʿAbbāsiyat in the year one and seventy and hundred). (171)
Rev. Legend C. محمد رسول الله Muhammad the Messanger of God.
Above نخ مر (Bakh)
Rev. 1. Qur'ān IX. 33. رسول الله لرسله بالهدي ودين الحق ليظهره علي الدين كله ولو كره المشركون محمد Muhammad is the messenger of God. He sent him with guidance and the true religion to reveal it to all religions even if the polytheists abhor it

№ 067. YAZID in the name of the caliph al- Rashid.
Ar. Dirhem. Al – ʿAbbāsiyat. 171 AH. (787AD). 2.49g. 25-24mm.
Legend A. لا اله الا الله و حده/ لا شريكه There is no diety except (the one) God alone He has no equal.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم العباسية سنة احدى و سبعين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Al – ʿAbbāsiyat in the year one and seventy and hundred). (151)
Rev. Legend C.
Above نخ (Bakh)
Below يزيد (Yazid)
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

№ 068. YAZID In the name of the caliph al- Rashid.
Ar. Dirhem. Al – ʿAbbāsiyat. 176 AH. (792AD). 2.88g. 22mm.
Legend A. لا اله الا الله و حده/ لا شريكه There is no diety except (the one) God alone He has no equal.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم العباسية سنة احدى و سبعين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Al – ʿAbbāsiyat in the year six and seventy and hundred). (176)
Rev. Legend C.
Above نخ (Bakh)
Below يزيد (Yazid)
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

№ 069. ANONYMOUS.
Ar. Dirhem. Al – 'Abbāsīyat. 184 AH. (800AD). 2.11g. 25.5-24.5mm.
Legend A. لا شريكه / الله و حده / لا اله الا There is no diety except (the one) God alone He has no equal.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم العباسية سنة اربع و ثمانين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Al – 'Abbāsīyat in the year four and eighty and hundred). (184)
Rev. Legend H. محمد رسول / الله صلى الله/ عليه و سلم Muhammad is the Messenger / of God, Gods Prayer / and Salutations upon him.
Above روح (Spirit)
Below بخ بخ (Bakh, Bakh)
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

№ 070. YAZID in the name of the caliph al- Rashid.
Ar. Dirhem. Al – 'Abbāsīyat. ??6 AH. (??6AD). 2.66g. 26-24.5mm.
Legend A. لا شريكه / الله و حده / لا اله الا There is no diety except (the one) God alone He has no equal.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم العباسية سنة ستة ?? (In The Name of God. This dirham was struck in Al – 'Abbāsīyat in the year ??6).
Rev. Legend C.
Above بخ (Bakh)
Below يزيد (Yazid)
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

Medinat Jayy

Caliph Abū 'Abdallāh Muhammad al-Mahdī
158-169AH/775-785AD

№ 071. ANONYMOUS.
Ar. Dirhem. Medīnat Jayy. 161AH. (778AD). 2.73g. 25.5mm.
Legend A. لا شريكه / الله و حده / لا اله الا There is no diety except (the one) God alone He has no equal.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم مدينةجي سنة احدى و ستين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Medīnat Jayy in the year one and sixty and hundred). (161)
Rev. Legend H. محمد رسول / الله صلى الله/عليه و سلم Muhammad is the Messenger / of God, Gods Prayer / and Salutations upon him.
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

№ 072. YAHIA in the name of the caliph al-Mahdī.
Ar. Dirhem. Medīnat Jayy. 162 AH. (779AD). 2.73g. 28.5mm.
Legend A.

Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم العتاسية سنة اثنى و ستين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Medīnat Jayy in the year two and sixty and hundred). (162)
Rev. Legend D. محمد رسول الله/ الله صلى الله/ عليه و سلم/ الخليفه الهدي Muhammad is the Messenger / of God, Praise Gods / upon him and pease / Caliph al-Hadi.
Below يحيى (Yahia)
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

№ 073. YAHIA in the name of the caliph al-Mahdī.
Ar. Dirhem. Medīnat Jayy. 162 AH. (779AD). 2.59g.27mm.
Legend A.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم العتاسية سنة اثنى و ستين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Medīnat Jayy in the year two and sixty and hundred). (162)
Rev. Legend D.
Below يحيى (Yahia)
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

№ 074. YAHIA In the name of the caliph al-Mahdī.
Ar. Dirhem. Medīnat Jayy. 162 AH. (779AD). 2.90g. 27-26mm
Legend A.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم العتاسية سنة اثنى و ستين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Medīnat Jayy in the year two and sixty and hundred). (162)
Rev. Legend D.
Below يحيى (Yahia)
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

№ 075. YAHIA In the name of the caliph al-Mahdī.
Ar. Dirhem. Medīnat Jayy. 162 AH. (779AD). 2.88g. 28-26.5mm.
Legend A.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم العتاسية سنة اثنى و ستين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Medīnat Jayy in the year two and sixty and hundred). (162)
Rev. Legend D.
Below يحيى (Yahia)
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

№ 076. YAHIA In the name of the caliph al-Mahdī.
Ar. Dirhem. Medinat Jayy. 162 AH. (779AD). 2.87g. 26-25mm.
Legend A.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم العتاسية سنة اثني و ستين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Medinat Jayy in the year two and sixty and hundred). (162)
Rev. Legend D.
Below يحيى (Yahia)
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

№ 077. YAHIA In the name of the caliph al-Mahdī.
Ar. Dirhem. Medinat Jayy. 162 AH. (779AD). 2.82g. 27.5-27mm.
Legend A.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم العتاسية سنة اثني و ستين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Medinat Jayy in the year two and sixty and hundred). (162)
Rev. Legend D.
Below يحيى (Yahia)
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

№ 078. YAHIA In the name of the caliph al-Mahdī.
Ar. Dirhem. Medinat Jayy. 162 AH. (779AD). 2.77g. 26-24mm.
Legend A.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم العتاسية سنة اثني و ستين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Medinat Jayy in the year two and sixty and hundred). (162)
Rev. Legend D.
Below يحيى (Yahia)
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

№ 079. YAHIA In the name of the caliph al-Mahdī.
Ar. Dirhem. Medinat Jayy. 162 AH. (779AD). 2.96g. 27-25mm.
Legend A.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم العتاسية سنة اثني و ستين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Medinat Jayy in the year two and sixty and hundred). (162)
Rev. Legend D.
Below يحيى (Yahia)
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

ISSN 2960-9704

№ 080. YAHIA In the name of the caliph al-Mahdi
Ar. Dirhem. Medīnat Jayy. 162 AH. (779AD). 2.79g. 27.5-27mm.
Legend A.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم العتاسية سنة اثني و ستين و مئتين (In The Name of God. This dirham was struck in Medīnat Jayy in the year two and sixty and hundred). (162)
Rev. Legend D. محمد رسول الله/ الله صلى الله/ عليه و سلم/ الخليفة المهدي Muhammad is the Messenger / oRod, Gods Prayer / and Salutations upon him / The Caliph al-Mahdi
Below يحيى (Yahia)
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

Arminia

Caliph Abū Ja'far 'Abdallāh al- Mansur
137-158H/754-775D

№ 081. ANONYMUS
Ar. Dirhem. Medīnat Arminia. 145AH. (762AD). 2.94g. 26mm.
Legend A. لا اله الا الله و حده/ لا شريكه There is no diety except (the one) God alone He has no equal.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم بارمينية سنة خمس اربعين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Medīnat Arminia in the year five and forty and hundred). (145)
Rev. Legend C. محمد/ رسول/ الله Muhammad /the Messanger /of God.
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

Harun al- Rashid
170-193AH/786-809AD

№ 082. KHAZIMA b. KHAZIM with ISMAIL b. IBRAHIN. in the name of the caliphal heir al-Amīn.
Ar. Dirhem. Medīnat Arminia. 171AH. (787AD). 2.94g. 27-25mm.
Legend A.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم بارمينية سنة احدى و سبعين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Medīnat Arminia in the year one and seventy and hundred). (171)
Rev. Legend 1.
Above خزيمة بن خازم (khazima the son of Khazim)
Below اسمعيل بن ابرهيم (Ismail the son of Ibrahim)
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

№ 083. SAID b. SALIM in the name of the caliphal heir al-Amin.
Ar. Dirhem. Medinat Arminia. 181AH. (797AD). 2.66g. 25-24mm.
Legend A. لا شريكه / الله و حده / لا اله الا There is no diety except (the one) God alone He has no equal.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم بارمينية سنة احدى و ثمانين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Medinat Arminia in the year one and eighty and hundred). (181)
Rev. Legend I. محمد رسول / الله للامين ولي/عهد المسلمين Muhammad is the messenger of / God al-Amin wali / ahd al-Muslims.
Above سعيد بن (Said the son)
Below سلم (Salim)
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

Al – Basra.

Caliph Abū Ja'far 'Abdallāh al- Mansur
137-158H/754-775D

№ 084. ANONYMOUS.
Ar. Dirhem. al – Basra. 141AH. (758-59AD). 2.88g. 27-26mm.
Legend A. لا شريكه / الله و حده / لا اله الا There is no diety except (the one) God alone He has no equal.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم بالبصرة سنة احدى و اربعين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in al – Basra in the year one and forty and hundred). (141)
Rev. Legend C.
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

№ 085. ANONYMOUS.
Ar. Dirhem. al – Basra. 143AH. (760AD). 2.88g. 26mm.
Legend A. لا شريكه / الله و حده / لا اله الا There is no diety except (the one) God alone He has no equal.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم بالبصرة سنة احدى و اربعين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in al – Basra in the year three and forty and hundred). (143)
Rev. Legend C.
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

ISSN 2960-9704

№ 086. SELIM in the name of caliph al-Mansur.
Ar. Dirhem. al – Basra. 146AH. (763AD). 2.85g. 27.5mm.
Legend A. لا اله الا الله و حده/ لا شريكه There is no diety except (the one) God alone He has no equal.
Obv. I. بسم الله ضرب هذا الدرهم باصرة سنة احدى و اربعين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in al – Basra in the year one four sixty and hundred). (146)
Rev. Legend C. محمد/ رسول/ الله Muhammad is the messenger of / God Crowned Prince / of the Muslims.
Below سلم (selim)
Rev. I. Qur'ān IX. 33.

Caliph Abū 'Abdallāh Muhammad al-Mahdī
158-169AH/775-785AD

№ 087. YAZID in the name of caliph al-Mahdi.
Ar. Dirhem. al – Basra 167 AH. (783-84AD). 2.63g. 24.5mm.
Legend A.
Obv. I. بسم الله ضرب هذا الدرهم بالبصرية سنة سبع و ستين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in
al – Basra in the year seven and sixsty and hundred). (167)
Rev. Legend C. محمد رسول الله Muhammad the Messanger of God.
Above نخ (Bakh)
Below يزيد (Yazid)
Rev. I. Qur'ān IX. 33.

Caliph Abū Ja'far Harun al- Rashid
170-193AH/789-809AD

№ 088. ALI In the name of caliph Harun al-Rashid.
Ar. Dirhem. al – Basra. 174 AH. (790-91AD). 2.72g. 24mm.
Legend A.
Obv. I. بسم الله ضرب هذا الدرهم بالبصرعة سنة اربع و سبعين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in al – Basra in the year four and seventy and hundred). (174)
Rev. Legend H.
Above ●.
Below علي (Ali)
Rev. I. Qur'ān IX. 33.

Al-Andalus

Caliph Abū Ja'far 'Abdallāh al- Mansur
137-158H/754-775D

№ 089. CHALIPHAL type.
Ar. Dirhem. Al – Andalus 155AH. (772AD). 2.72g. 29.5mm.
Legend A. لا اله الا/ الله و حده/ لا شريكه There is no diety except (the one) God alone He has no equal.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم الاندلس سنة خمس و خمسين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Medīnat Al – Andalus in the year fine and fifty and hundred). (155)
Rev. Legend J. الله احد الله/ الصمد لم يلد و/ لم يولد و لم يكن/ له كفوا احد God is the only one, God is infinite, he didn't give birth neither he was given birth, and no one is his equal.
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

Caliph Abū 'Abdallāh Muhammad al-Mahdī
158-169AH/775-785AD

№ 090. CHALIPHAL type.
Ar. Dirhem. Al – Andalus 166AH. (782-83AD). 2.71g. 26.5mm.
Legend A.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم الاندلس سنة ستة و ستين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Medīnat Al – Andalus in the year six and sixty and hundred). (166)
Rev. Legend J.
1. Qur'ān IX. 33.

№ 091. CHALIPHAL type.
Ar. Dirhem. Al – Andalus 168AH. (784-85AD). 2.69g. 31-30mm.
Legend A.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم الاندلس سنة ثمان و ستين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Medīnat Al – Andalus in the year eight and sixty and hundred). (168)
Rev. Legend J. الله أحد الله/ الصمد لم يلد و/ لم يولد و لم يكن/ له كفوا احد God is the only one, God is infinite, he didn't give birth neither he was given birth, and no one is his equal.
Abuve ● ?.
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

ISSN 2960-9704

Al - Bārda

Caliph Abū Ja'far 'Abdallāh al- Mansur
137-158H/754-775D

№ 092. ANONYMOUS.
Ar. Dirhem. Bārda 153 AH. (770AD). 2.50g. 26-25.5mm.
Legend A.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم بردعة سنة ثلث و خمسين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Bārda in the year three and fifty and hundred). (153)
Legend N. محمد رسول/ الله نبي/ رحمة Muhammad is the /Messenger /of God, Prophet / Mercy.
Rev. 1. ؋
Qur'ān IX. 33.

№ 093. ANONYMOUS.
Ar. Dirhem. Bārda 153 AH. (770AD). 2.43g. 25.5-26mm.
Legend A.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم بردعة سنة ثلث و خمسين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Bārda in the year three and fifty and hundred). (153)
Rev. Legend N. محمد رسول/ الله نبي/ رحمة Muhammad is the /Messenger /of God, Prophet / Mercy.
Above ؋.
Below ؋.
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

Caliph Abū 'Abdallāh Muhammad al-Mahdī
158-169AH/775-785AD

№ 094. Yazid. In the name of caliph al-Mahdi.
Ar. Dirhem. Al - Bārda. 161AH. (761AD). 2.52g. 26.5-24mm.
Legend A.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم البارده سنة احدى و ستين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Al - Bārda in the year one and sixty and hundred). (161)
Rev. Legend C. محمد/ رسول/ الله Muhammad is the messenger of/ God Crowned Prince/ of the Muslims.
Above بغ (Barh)
Below يزيد (Yazid)
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

№ 095. Yazid In the name of caliph al-Mahdi.
Ar. Dirhem. Al - Bārda. 167AH. (783-84AD). 2.45g. 29mm.
Legend A.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم البارده سنة سبع و ستين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Al - Bārda in the year seven and sixsty and hundred). (167)
Rev.Legend/C. الله/رسول/محمدMuhammadisthemessenger of/God/CrownedPrince/ofthe Muslims.
Above ○
Below يزيد (Yazid)
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

Arrān

Caliph Abū 'Abdallāh Muhammad al-Mahdī
158-169AH/775-785AD

№ 102. HAZIMA b. HAZIM In the name of the caliph heir Harun.
Ar. Dirhem. Arrān. 159AH. (776AD). 2.89g. 25-23.5mm.
Legend A.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم باران سنة تسع و خمسين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Arrān in the year nine and fifty and hundred). (159)
Rev. Legend 1. محمد رسول / الله مما لمربه الخليفة / هرون امير المومنين Muhammad is the messenger of / God From what was ordered by the / Harun, Prince of The Faithful.
Above خزيمة (Hazima)
Below بن خازم (san fo Hazim)
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

Al-Hārūnīa

Caliph Abū Muhammad Mūsa al-hadī
169-170AH/785-786AD

№ 103. IBRAHIM and JARÎR with HARUN Prince of the Faithful In the name of the caliph al-Hadi.
Ar. Dirhem. al-Hārūnīa 170 AH. (786AD). 2.89g. 25mm.
Legend A.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم الخرونيه سنة سبعين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in al-Hārūnīa in the year seventy and hundred). (170)
Rev. Legend M. محمد رسول الله/ الخليفة الهدي/ مما لمربه هرون / بن امير المؤمنين Muhammad is the messenger of God / The Caliph al-Hadi / From what was ordered by Harun / Son of the Prince of the Faithful
Above ابرهيم (Ibrahim)
Below جرير (Jarīr)
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

ISSN 2960-9704

Ma'dan Bajunays

Caliph Abū Ja'far Harun al- Rashid

170-193AH/789-809AD

№ 104. (AM)-(mother?) In the name of the Muhammad al-Amin Prince of the Faithful.
Ar. Dirhem. Ma'dan Bajunays 191 AH. (807AD). 2.85g. 25-24mm.
Legend A.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم بمعدن باجنيس سنة احدى و تسعين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Ma'dan Bajunays in the year one and ninety and hundred). (191)
Rev. Legend B.
Above ام (mother)
Below ع (Ain)
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

№ 105. (AM JAFAR) (Jafar's mother) with DAUD in the name of the Muhammad al-Amin Prince of the Faithful.
Ar. Dirhem. Ma'dan Bajunays 191 AH. (787AD). 2.81g. 25-24.5mm.
Legend A.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم بمعدن باجنيس سنة احدى و تسعين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Ma'dan Bajunays in the year one and ninety and hundred). (191)
Rev. Legend B.
Above امجعفر (mother Jafar's)
Below داود (Daud)
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

№ 106. (AM JAFAR) (Jafar's mother) with DAUD in the name of the Muhammad al-Amin Prince of the Faithful.
Ar. Dirhem. Ma'dan Bajunays 191 AH. (787AD). 2.81g. 25-24.5mm.
Legend A.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم بمعدن باجنيس سنة احدى و تسعين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Ma'dan Bajunays in the year one and ninety and hundred). (191)
Rev. Legend B.
Above امجعفر (mother Jafar's)
Below داود (Daud)
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

Ifriqiya

Caliph Abū'Abdallāh Muhammad al-Mahdī
158-169AH/775-785AD

№ 107. MUHAMMAD AI- MAHDI.
Ar. Dirhem. Ifriqiya, 161 AH. (778AD). 2.29g. 24.5mm.
Legend A.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم افريقية سنة احدي و ستين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Ifriqiya in the year one and sixty and hundred). (161)
Rev. Legend N. محمد رسول الله نبي/ رحمة Muhammad is the /Messenger/ of God, Prophet / Mercy.
Above محمد (Muhammad)
Below المهدى (al-Mahdi)
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

Caliph Abū Ja'far Harun al- Rashid
170-193AH/789-809AD

№ 108. Al-fazil. In the name of caliph al-Rashid.
Ar. Dirhem. Ifriqiya 177 AH. (793-94AD). 2.64g. 26-25mm.
Legend A.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم افريقية سنة سبع و سبعين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in Ifriqiya in the year seven and seventy and hundred). (177)
Rev. Legend C.
Above بخ (Bakh)
Below الفضل (Al-fazil)
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

Al-Yamāmah

Caliph Abū' Abdallāh Muhammad al-Mahdī
158-169AH/775-785AD

№ 109. 'ABDALLĀH bin SA'ID In the name of the caliph al-Mahdi.
Ar. Dirhem. al-Yamāmah. 168 AH. (784AD). 2.80g. 24mm.
Legend A.

ISSN 2960-9704

Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم باليمامة سنة ثمان و ستين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in al-Yamāmah in the year eight and six and hundred). (168)
Rev. Legend D. محمد رسول / الله صلى الله عليه و سلم الخليفة المهدي Muhammad is the Messenger / of God, Praise Gods / upon him and pease / caliph al-Hadi.
Above عبد الله. ('Abd Allah)
Below بن سعيد. (bin Sa'id)
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

Caliph Abū Ja'far 'Abdallah al- Manṣūr
136-158 / 754- 775

№ 110. 'ĪSĀ b. USAM...? in the name of caliph al-Mansūr.
Ar. Dirhem.__?__. 156 AH. (773AD). 2.45g. 22.5-22mm.
Legend A.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم __?__ سنة ستين و خمسين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in __?__ in the year six and fifty and hundred). (156)
Rev. Legend N. محمد رسول / الله نبي / رحمة Muhammad is the / Messenger / of God, Prophet / Mercy.
Above عيسى ('ĪSĀ)
Below ?....نن وسلم (usam...?)
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

Caliph Abū 'Abdallāh Muhammad al-Mahdī
158-169AH/775-785AD

№ 111. (??? ???) In the name of caliph al-Mahdi.
Ar. Dirhem. __?__. 160 AH. (777AD). 2.02g. 20mm.
Legend A.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم __?__ سنة ستين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in __?__ in the year sixty and hundred). (160)
Rev. Legend N. محمد رسول / الله نبي / رحمة Muhammad is the / Messenger / of God, Prophet / Mercy.
Above علم or عطف. (???)
Below ???? ام جـ (Am Jafat)
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

№ 112. YAZID In the name of caliph al-Mahdi
Ar. Dirhem. __?__. 163 AH. (780AD). 2.80g. 26-25.5mm.
Legend A.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم __?__ سنة ثلث و ستين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in __?__. in the year three and sixty and hundred). (163)
Rev. Legend C.
Above ○ .
Below يزيد (Yazid)
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

№ 113. YAZID In the name of caliph al-Mahdi.
Ar. Dirhem. __?__. 163 AH. (780AD). 2.73g. 25.5-24mm.
Legend A.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم __?__ سنة ثلث و ستين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in __?__. in the year three and sixty and hundred). (163)
Rev. Legend C.
Above ○ .
Below يزيد (Yazid)
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

№ 114. YAZID In the name of caliph al-Mahdi
Ar. Dirhem. __?__. 163 AH. (780AD). 2.63g. 24mm.
Legend A.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم __?__ سنة سبع و ستين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in __?__. in the year three and sixty and hundred). (163)
Rev. Legend C.
Above ○ v
Below يزيد (Yazid)
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

№ 115. YAZID In the name of caliph al-Mahdi.
Ar. Dirhem. __?__. 167 AH. (783AD). 2.89g. 24mm.
Legend A.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم __?__ سنة سبع و ستين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in __?__. in the year seven and sixti and hundred). (1567)
Rev. Legend C.
Above ○
Below يزيد (Yazid)
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

№ 116. YAZID In the name of caliph al-Mahdi.
Ar. Dirhem. __?__. 16(7?) AH. 2.67g. 24-21mm.
Legend A.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم __؟__ سنة (؟سبع) و ستين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in __?__ in the year seven and sixty and hundred?). (167?)
Rev. Legend C.
Above
Below يزيد (Yazid)
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

Caliph Abū Ja'far Harun al- Rashid
170-193AH/789-809AD

№ 117. YAZID In the name of caliph al-Rashid.
Ar. Dirhem. __?__. 173 AH. (780AD). 2.64g. 24mm.
Legend A.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم __؟__ سنة ثلث و سبعين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in __?__ in the year three and seventy and hundred). (173)
Rev. Legend C.
Above
Below يزيد (Yazid)
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

№ 118. ALI In the name of caliph al-Rashid.
Ar. Dirhem. __?__. 174 AH. (790-91AD). 2.52g. 25-24.5mm.
Legend A.
Obv. 1. بسم الله ضرب هذا الدرهم __؟__ سنة اربع و سبعين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in __?__ in the year four and seventy and hundred). (174)
Rev. Legend B.
Above بخ (Bakh)
Below علي (Ali)
Rev. 1. Qur'ān IX. 33.

№ 119. YAZID In the name of caliph al-Rashid
Ar. Dirhem __?__ 177 AH. (793AD). 2.72g. 25-24.5mm.
Legend A.
Obv. I. بسم الله ضرب هذا الدرهم __؟__ سنة سبع و سبعين و مئه (In The Name of God. This dirham was struck in __؟__ in the year seven and seventy and hundred). (177)
Rev. Legend C.
Above نخ (Bakh)
Below يزيد (Yazid)
Rev. I. Qur'an IX. 33.

Arab Sasanids
al-Hajjaj bin Yusuf (40-95AH)

№120. Ar. Drachm. Al-Hajjaj Umayyad governor of Iran. Bishapur. 80AH / 699AD. 3.86g. 34 - 32mm.

Obv. In the center, of the portrait of the ruler. To the left of the face Pahlavi inscription, (glory/splendor increase/grow). In the face of the ruler, Arabic inscription: الحجاج بن يوسف (al-hajaj b. Yusuf). Around the circle: بسم الله لا اله الا الله وحده رسول الله" In the name of God. There is no god but God alone. Muhammad is the Messenger of God."
Rev. In the center, image of two figures near the altar. On the left-hand side is the date, on the Pahlavi (80AH. / 699AD.) On the right side, mint yard (Bysh) Bishapur.

Arab Tabaristan
'Umar b. Al - 'Ala
155-164 AH / 771-782 AD

№ 121. Ar. Hemidrachma. 'Umar b. Al -'Ala, Abbasid governor of Tabaristan. (Post Yazdgard Era) = 128 PYE =163H =780 AD. 1.72gr. 23mm.

Obv. In the center, of the portrait of the ruler. To the left of the face Pahlavi inscription, (glory/splendor increase/grow). In the face of the ruler, Arabic inscription: عمر (Umar). Behind the circle Pahlavi inscription: "Great."
Rev. In the center, image of two figures near the altar. On the left-hand side is the date, on the Pahlavi (128 PYE. = 163H =780 AD). On the right side, mint yard (Tabaristan).

№ 122. Ar. Hemidrachma. ʿUmar b. Al-ʿAla, Abbasid governor of Tabaristan. (Post Yazdgard Era) = 128 PYE =163H =780 AD. 1.92gr. 25-24mm.

Obv. In the center, of the portrait of the ruler. To the left of the face Pahlav inscription, [illegible] (glory/ splendor increase/grow. In the face of the ruler, Arabic inscription, عمر (ʿUmar). Behind the circle Pahlavi inscription: [illegible] Great.
Rev. In the center, image of two figures near the altar. On the left-hand side is the date, on the Pahlavi [illegible] (128 PYE = 163H =780 AD). On the right side, mint yard [illegible] (Tabaristan).

SASANIDS

Khosrow I. (531 - 579 AD.)

№ 123. Ar. Drachm. Khosrow I. Sistan. 3.26gr. 29-28mm.

Khosrow II Parvēz (590 - 628 AD.)

№ 124. Ar. Drachm. Khosrow II. Parvēz. Esfahān. 4.11g. 32-31.5mm.

№ 125. Ar. Drachm. Khosrow II Parvēz. Esfahān. 3.37gr. 31mm.

№ 126. Ar. Drachm. Khosrow II Parvēz. Ctesiphon. 2.38gr. 27-26mm.

№ 126. Ar. Drachm. Khosrow II Parvēz. Gundy Shapur. 2.66gr. 28.5-27mm.

№ 128 Ar. Drachm. Khosrow II Parvēz. Merv. 2.96gr. 27-26.5mm.

გამოსახულების მაქსიმუმი: 12 მმ ; 10 მმ.

ISSN 2960-9704

FORMULAE

Legend **A**. لا اله الا
الله و حده
لا شريكه

There is no diety except (the one) God alone He has no equal.

Legend **B**. محمد رسول الله
مما لمربه الامير الامين
محمد بن امير المؤمنين

Muhammad is the Messenger of God / From what was ordered by the Prince al-Amin / Muhammad Son of The Prince of the Faithful.

Legend **C**. محمد
رسول
الله

Muhammad the Messanger of God

Legend **D**. محمد رسول
الله صلى الله
عليه و سلم
الخليفة المهدي

Muhammad is the Messenger / of God, Praise Gods / upon him and pease / Caliph al-Mahdi.

Legend **D1**. محمد رسول
الله صلى الله عليه
و سلم الخليفة الهلدي

Muhammad is the Messenger / of God, Praise Gods / upon him and pease / caliph al-Mahdi.

Legend **E**. مما لمربه
المهدي محمد
بن امير المؤمنين

From what was ordered by / Mahdi Muhammad / Son of The Prince of The Faithful.

Legend **F**. محمد رسول الله
صلى الله عليه
و سلم الخليفة الر شيد

Muhammad is the messenger of God / Gods prayer and salutations upon him / the Caliph al-Rashid.

Legend **G**. محمد رسول
الله صلى الله عليه و سلم
مما لمربه الامير الامين
محمد بن امير المؤمنين

Muhammad is the messenger / of God, Gods prayer and salutations upon him / From what was ordered by the Prince al-Amin / Muhammad Son of The Prince of the Faithful.

Legend **H**. محمد رسول
الله صلى الله
عليه و سلم

Muhammad is the Messenger / of God, Gods Prayer / and Salutations upon him.

Legend **M**. محمد رسول الله
الخليفة المهدي
مما لمربه هرون
بن امير المؤمنين

Muhammad is the messenger of God / The Caliph al-Mahdi / From what was ordered by Harun / Son of the Prince of the Faithful

Legend **I**. محمد رسول
الله للامين ولي
عهد المسلمين

Muhammad is the messenger of / God al-Amin wali / ahd al-Muslims

Legend J. الله احد الله
الصمد لم يلد و
لم يولد و لم يكن
له كفوا احد

God is the only one, God is infinite, he didn't give birth neither he was given birth, and no one is his equal.

Legend K. محمد رسول الله
مما لمربه الامير المامون
عبد الله بن امير المومنين و لي
و لي عهد المسلمين

Muhammad is the messenger of God / By the command of al-amīr al-Ma'mūn / 'Abd Allāh bin amīr al-mu'minīn walī / Walī 'ahad al-Muslimīn

Legend L. محمد رسول
الله مما لمربه الخليفة
هرون امير المو منين

Muhammad is the messenger of / God From what was ordered by the / Harun, Prince of The Faithful.

Legend N. محمد رسول
الله نبي
رحمة

Muhammad is the /Messenger / of God, Prophet / Mercy.

Legend O. محمدرسول
الله صلى الله
عليه و سلم
الخليفة الرشيد

Muhammad is the messenger/of the God, praise of God/upon him end peace/ Caliph al-Rashid

ISSN 2960-9704

Table № 1

№	Caliph	Mint	Nominal	Date A.H.	Date A.D.	Winght	Size
001	Al-Walid b. Abd allah	Bi-Wasit	Dirhem	86	705	2.42g.	27-25mm.
002	,, ---------- ,,	Al-Taymārā	,, ----------,,	91	710	2.65g.	26.5-26mm.
003	Abd al-Aziz.	**Al– Basra**	,, ----------,,	150	718	2.38g.	27mm.
004	Al-Mansur	Madinat al-Salam	,, ----------,,	150	768	2.85g.	26-25 mm.
005	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	151	768	2.48g.	24-24.5 mm.
006	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	153	770	2.91g.	25.5-25 mm.
007	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	155	772	2.87g.	25-24 mm.
008	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	157	774	2.89g.	25-24 mm.
009	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	158	775	2.90g.	26-25.5 mm.
010	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	158	775	2.88g.	25.5mm.
011	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	158	775	2.86g.	25-24 mm.
012	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	158	775	2.70g.	25-24 mm.
013	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	158	775	2.79g.	26-24.5 mm.
014	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	158	775	2.90g.	26.5-25.5 mm.
015	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	158	775	2.95g.	23 mm.
016	Muhammad al-Mahdī	,, ---------- ,,	, ----------,,	159	776	2.87g.	28.5-27
017	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	159	776-77	2.31g.	26-24.5 mm.
018	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	159	776-77	2.92g.	27-26 mm.
019	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	160	777	2.9g.	26-25mm.
020	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	159	776-77	2.66g.	24-23 mm.
021	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	160	777	2.75g.	25.5-25 mm.
022	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	160	777	2.92g.	27 mm.

Table № 2

№	Caliph	Mint	Nominal	Date A.H.	Date A.D.	Winght	Size
023	al-Mahdī.	Madinat al-Salam	,, ----------,,	162	779	2.88g.	24 mm.
024	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	164	781	2.92g.	24-23 mm.
025	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	164	781	2.92g.	23mm.
026	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	164	781	2.94g.	23.5-25mm.
027	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	164	782	2.92g.	27-26 mm.
028	Harun al-Rashid	Madinat al-Salam	Dirhem	170	786-87	248g.	25.5-25 mm.
029	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	180	796	2.55g.	26.5-25 mm.
030	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	180	796	2.86g.	24.5-24 mm.
031	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	180	796	2.92g.	25.5-24 mm.
032	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	181	797	281g.	26-25 mm.
033	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	181	797	2.94g.	24 mm.
034	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	181	797	278g.	26.5-26 mm.
035	ʻAbdallāh al-Mansur	Al-Mohammadīya	,, ----------,,	151	768	2.84g.	26mm.
036	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	155	772	2.83g.	26mm.
037	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	155	772	2.60g.	26.5-25mm.
038	Mūsa al-hadī	,, ---------- ,,	,, ----------,,	170	786-87	2.94g.	25-24mm.
039	Harun al-Rashid	,, ---------- ,,	,, ----------,,	170	786-87	2.94g.	25-24mm.
040	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	173	782	2.78g.	25-24.5mm.
041	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	175	79-192	3.11g.	25mm.
042	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	175	79-192	2.91g.	25mm.
043	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	176	792-93	2.79g.	24.5-24mm.
044	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	176	792-93	3.05g.	25-24mm.

ISSN 2960-9704

Table № 3

№	Caliph	Mint	Nominal	Date A.H.	Date A.D.	Winght	Size
045	Harun al- Rashid	Al-Mohammadīya	Dirhem	178	794-95	2.49g.	27.5-27mm.
046	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	181	797	2.92g.	26-24mm.
047	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	183	799	2.88g.	27-26mm.
048	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	185	801	2.89g.	25mm.
049	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	186	802	2.72g.	26-25mm.
050	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	186	802	2.78g.	26-24mm.
051	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	187	803	3.09g.	24.5-23.5
052	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	189	805	2.78g.	26-24mm.
053	**‘Abdallāh** al- Mansur	Al – ´Abbāsīyat.	,, ----------,,	157	774	2.58g.	25-24mm.
054	Muhammad al-Mahdī	,, ---------- ,,	,, ----------,,	161	778	2.44g.	26mm.
055	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	163	780	2.79g.	26mm.
056	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	163	780	2.77g.	27-25mm.
057	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	164	781	2.85g.	25mm.
058	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	165	782	2.73g.	25mm.
059	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	166	783	2.81g.	26.5-25mm.
060	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	166	783	2.54g.	25mm.
061	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	166	783	2.71g.	24.5mm.
062	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	166	783	2.67g.	25.5-24.5mm.
063	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	166	783	2.73g.	25.5mm.
064	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	167	783-84	2.88g.	25.5-25mm.
065	Harun al- Rashid	,, ---------- ,,	,, ----------,,	171	787	2.73g.	25mm.
066	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	171	787	2.2.51g.	26-24.5mm.

Table № 4

№	Caliph	Mint	Nominal	Date A.H.	Date A.D.	Winght	Size
067	Harun al- Rashid	Al – ´Abbāsīyat.	Dirhem	171	787	2.49g.	25-24mm.
068	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	176	792	2.88g.	22mm.
069	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	184	800	2.11g.	25.5-24.5mm.
070	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	??6	???	2.66g.	26-24.5mm.
071	Muhammad al-Mahdī	Medīnat Jayy	,, ----------,,	161	778	2.73g.	25.5mm.
072	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	162	779	2.73g.	28.5mm.
073	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	162	779	2.59g.	27mm.
074	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	Dirhem	162	779	2.90g.	27-26mm.
075	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	162	779	2.88g.	28-26.5mm.
076	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	162	779	2.87g.	26-25mm.
077	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	162	779	2.82g.	27.5-27mm.
078	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	162	779	2.77g.	26-24mm.
079	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	162	779	2.96g.	27-25mm.
080	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	162	779	2.79g.	27.5-27mm.
081	‘Abdallāh al- Mansur	Arminia	,, ----------,,	145	762	2.94g.	26mm.
082	Harun al- Rashid	,, ---------- ,,	,, ----------,,	171	787	2.94g.	27-25mm.
083	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	181	797	2.66g.	25-24mm.
084	‘Abdallāh al- Mansur	Al – Basra.	,, ----------,,	141	758	2.88g.	27-26mm.
085	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	143	760	2.88g.	26mm
086	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	146	763	2.85g.	27.5mm.
087	Muhammad al-Mahdī	,, ---------- ,,	,, ----------,,	167	783	2.63g.	24.5mm.
088	Harun al- Rashid	,, ---------- ,,	,, ----------,,	174	790-91	2.72g.	24mm.

ISSN 2960-9704

Table № 5

№	Caliph	Mint	Nominal	Date A.H.	Date A.D.	Winght	Size
89	‘Abdallāh al- Mansur	Al-Andalus	Dirhem	155	772	2.72g.	29.5mm.
90	Muhammad al-Mahdī	,, ---------- ,,	,, ----------,,	166	782-82	2.71g.	26.5mm.
91	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	168	784-85	2.69g.	31-30mm.
92	‘Abdallāh al- Mansur	Al - Bārda	,, ----------,,	153	770	2.50g.	26-25.5mm.
93	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	153	770	2.43g.	26-25.5mm.
94	Muhammad al-Mahdī	,, ---------- ,,	,, ----------,,	161	761	2.52g.	26.5-24mm.
95	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	167	783-84	2.45g.	29mm.
96	Harun al- Rashid	,, ---------- ,,	,, ----------,,	175	791	2.51g.	25.5mm.
97	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------v-,,	175	791	2.34g.	27-25mm.
98	Harun al- Rashid	Rabāṭ	,, ----------,,	173	789	2.55g.	28mm.
99	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	175	791-92	2.66g.	25mm.
100	‘Abdallāh al- Mansur	Balkh	,, ----------,,	152	769	2.56g	24.8-24mm.
101	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	157	783	2.92	24.5-24mm.
102	Muhammad al-Mahdī	Arrān	,, ----------,,	159	776	2.89g.	25-23.5mm.
103	Mūsa al-hadī	Al-Hārūnīa	,, ----------,,	170	786	2.89g.	25mm.
104	,, ---------- ,,	Ma’dan Bajunays	,, ----------,,	191	807	2.85g.	25-24mm.
105	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	191	807	2.93g.	24.8-24mm.
106	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	191	807	2.81g.	25-24.5mm.
107	Muhammad al-Mahdī	Ifriqiya	,, ----------,,	161	778	2.29g.	24.5mm.
108	Harun al- Rashid	,, ---------- ,,	,, ----------,,	177	793-94	2.64g.	26-25mm.
109	Muhammad al-Mahdī	al-Yamāmah	,, ----------,,	168	784	2.80g.	24mm.
110	‘Abdallah al- Manṣūr	Is not readable	,, ----------,,	156	773	2.45g.	22.5-22mm.

Table № 6

№	Caliph	Mint	Nominal	Date A.H.	Date A.D.	Winght	Size
111	Muhammad al-Mahdī	,, ---------- ,,	,, ----------,,	160	777	2.02g.	20mm.
112	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	163	780	2.80g.	26-25.5mm.
113	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	163	780	2.73g.	25.5-24mm.
114	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	163	780	2.63g.	24mm
115	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	167	783	2.89g.	24mm
116	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	16(7?)	78(?)	2.67g.	24-21mm.
117	Harun al- Rashid	,, ---------- ,,	,, ----------,,	173	780	2.64g.	24mm.
118	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	174	790	2.52g.	25-24.5mm.
119	,, ---------- ,,	,, ---------- ,,	,, ----------,,	177	793	2.72g.	25-24.5mm.
120	al-Hajjaj	Bishapur	Drachm			3.86g.	34-32mm.
121	Umar b. Al - Ala	Tabaristan	Hemidrach-ma			1.72g	23mm
122	Umar b. Al - Ala	Tabaristan	Hemidrach-ma			1.92g	25-24mm
123	Khosrow I	Sistan	Drachm			3.26g	29-28mm
124	Khosrow II	Esfahān	Drachm			4.11g	32-31.5mm
125	Khosrow II	Esfahān	Drachm			3.37g	31mm
126	Khosrow II	Ctesiphon	Drachm			2.38g	26-27mm
127	Khosrow II	Gundy Shapur	Drachm			2.66g	28.5-27mm
128	Khosrow II	Merv	Drachm			2.96g	27-26.5mm

ISSN 2960-9704